راه حکمرانی
شماره
۷
مرداد ۱۴۰۵

ویژه نامه استان یزد

مشکل اصلی نظام حکمرانی در کشور ما، ناترازی مدیریت است.

محمد باقر قالیباف؛
رئیس مجلس شورای اسلامی

واگذاری اختیارات به مدیریت شهری و محلی نیازمند نیروی متخصص است.

بابک نگاهداری؛
رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس

«از مسئله‌یابی استانی تا تقنین ملی»

دکتر محسن رفیعیان؛
مدیر اندیشکده حکمرانی و قانون گذاری استان یزد

یزد؛ الگوی حکمرانی پایدار در ایران

از هویت تاریخی تا ظرفیت های آینده

بسم الله الرحمن الرحيم

راه حکمرانی ۰۷

شناسنامه

صاحب امتیاز: دبیرخانه اندیشکده های حکمرانی و قانون گذاری مرکز پژوهش های مجلس

مدیرمسئول: حمزه صفربیگی

سردبیر: معصومه کارخانه

دبیرتحریریه: دکتر محسن رفیعیان

هیئت تحریریه: محسن ابراهیمی، محمدرضا پاریاب، کاظم یاوری نسب، رضا اکبری، مهسا دهقانیان ناهید امراللهی، محمدعلی اکبری، علی اکبر جعفری ندوشن، پریسا عالی‌پور، سید علی المدرسی، زهرا رمضانی زردنجانی، علی قرقچیان

شورای سیاست گذاری: اعضای شورای راهبردی اندیشکده های حکمرانی و قانون گذاری استانی

گرافیست و صفحه آرا: مریم بشیری

« تحلیل امروز آینده ای روشن تر برای فردا »

فهرست مطالب

واگذاری اختیارات به مدیریت شهری ۶

تمرکزگرایی، سبب اتلاف منابع و قفل ... ۷

معرفی استان ۸

از مسئله یابی استانی تا تقنین ملی» ۹

تحول در حکمرانی کشور نیازمند ... ۱۱

نقش آفرینی استان یزد در توسعه... ۱۳

تجربه نگاری طرح «رصدخانه تورم» ... ۱۷

نقش مجلس در پایش شاخص های توسعه ۳۰

بحران امنیت آبی یزد ۳۲

ناترازی انرژی؛ بازخوانی یک تهدید خاموش ۳۵

گذار از سیاست ساخت محور به حکمرانی ۳۸

الگوی پیشنهادی جهش تولید با مشارکت.. ۴۹

صنعت تجهیزات پزشکی ؛ ۵۵

مکان یابی طرح جهش تولید مسکن... ۶۲

چالش ها و راهکارهای زیرساخت ... ۶۵

توسعه پایدار یزد در پرتو توسعه فرهنگی ۷۴

چالش‌ها و مسائل فرهنگی و اجتماعی یزد ۷۸

چالش‌های زنجیره ارزش استان یزد ۸۹

ارزیابی و آسیب شناسی روابط بازیگران... ۱۰۰

چالش‌ها و راهکارهای مدیریت منابع آب... ۱۰۵

پیشنهادهایی برای برنامه هفتم ۱۱۸

پایان یک شایعه قدیمی ۱۳۰

راه های ارتباطی:

@HOKMRAH

andishkadeh.mrc.ir

بیانات رهبر شهید انقلاب
در جمع مردم یزد:

شهر شما و استان شما، برادران و خواهران عزیز یزدی! مرکز دانش، مرکز هنر، مرکز کار و تلاش و ابتکار، مرکز ایمان و دین‌باوری است. شهر یزد، شهر علم است. شما مردم یزد، در دانشگاه خوبید، در میدان جنگ خوبید، در کشاورزی هم با وجود خشکی طبیعی این اقلیم، خوبید.

آقـای دکتـر قالیبـاف: حکمـرانی یکپارچه، راه‌حل ناترازی مدیریتی در کشـور ما اسـت.

آقـای دکتـر قالیبـاف، رئیـس مجلـس شـورای اسلامـی، پنجشـنبه ۱۱ بهمـن ۰۳۱۴ در نشسـتی در شـهر یـزد، بـر لـزوم تولیـد قـدرت در کارتشـکیلاتی تأکیـد کـرده و افزودنـد: «مشـکل اصلـی نظـام حکمرانـی در کشـور مـا، ناتـرازی مدیریـت اسـت. چنانچـه بتوانیـم بـا برقـراری حکمرانـی یکپارچـه، ثبـات در مدیریـت را رقـم بزنیـم، ثبـات در سـایر شـاخص‌های نامتعـادل نیـز ایجـاد خواهـد شـد. برنامـه هفتـم را بایـد یـک میثـاق ملـی بدانیـم و کسـی نبایـد بـرای خـودش، ریـل جدیـدی وضـع کنـد، تنهـا سـند بالا دسـتی مـا برنامـه هفتـم اسـت. تمامـی دسـتگاه‌های دولتـی بایـد از تمرکزگرایی پرهیـز کننـد؛ یعنـی بایـد اجـازه دهیـم اسـتان‌ها بـا محوریـت برنامه‌هـای خـود، اسـتقلال کافـی در تصمیم‌گیـری داشـته باشـند. بایـد اسـب چمـوش دیوان‌سـالاری در کشـور را رام کنیـم؛ یکـی از راه‌هـا اصلاح قوانیـن اسـت و دیگـری تمرکززدایـی کـه بایـد محقـق شـود، همچنیـن، بایـد از مدیـران امیـن و توانمنـد حمایـت کنیـم و شـجاعت تصمیم‌گیـری را از آنـان نگیریـم.»

واگذاری اختیارات به مدیریت شـهری و محلی نیازمند نیروی متخصص اسـت

بابک نگاهداری
رئیس مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

رئیـس مرکـز پژوهش‌هـای مجلـس، در مراسـم افتتاحیـه نخسـتین دوره تخصصـی حکمرانی محلـی و مدیریـت شـهری، بـا تأکیـد بـر ایـن نکتـه کـه رئیـس جمهـور و رئیـس مجلـس، معتقـد بـه واگـذاری اختیـارات بـه مدیریـت شـهری و محلـی هسـتند، گفـت: «موفقیـت ایـن رویکـرد وابسـته بـه آمـوزش نیروهـای محلـی و توانمنـد سـازی آنـان اسـت.» همچنیـن در ادامـه افزودنـد: « اگـر انسـان‌های متعالی‌تـری را در مدیریـت شـهری تربیـت کنیـم، ایـن مهـم در افزایـش رضایتمنـدی شـهروندان، افزایـش کیفیـت مدیریـت شـهر و امـکان دسـتیابی بـه توسـعه پایـدار شـهری، کارسـاز خواهـد بـود.

مشـارکت مـردم در اجـرا، مطالبـه گـری، تصمیم‌سـازی و تصمیم‌گیـری یـک رویکـرد اسلامـی اسـت. حضـور مـردم در مدیریـت محلـی و شـهری هـم یکـی از نمادهـای مهـم ایـن مشـارکت اسـت. بـه هـر میـزان کـه مشـارکت مـردم در اداره جامعـه افزایـش پیـدا کنـد نشـان می‌دهـد کـه مـا در بسـتر اسلامـی حرکـت می‌کنیـم. بـا افزایـش مشـارکت مـردم در راسـتای تحقـق عدالـت و هویـت ملـی، بومـی و اسلامـی حرکـت می‌کنیـم.»

تمرکزگرایی، سبب اتلاف منابع و قفل شدن فعالیت‌های محلی شده و اختیارات باید هرچه زودتر به استان‌ها واگذار شود

دکتر حمزه صفربیگی

دبیر اندیشکده های حکمرانی و قانون گذاری
مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

آقای دکتر حمزه صفر بیگی، مشاور رئیس مرکز و دبیر شورای راهبری اندیشکده های حکمرانی و قانون‌گذاری مجلس، در دومین همایش ملی «شهر آینده»، با محوریت «حکمرانی یکپارچه شهری» روز چهارشنبه ۲۴ اردیبهشت‌ماه ۱۴۰۴ گفت: مشارکت مردمی و تحقق مدیریت واحد شهری از مأموریت‌های اصلی مرکز پژوهش‌های مجلس است. وی با انتقاد از نبود تفکیک روشن در تصمیم‌گیری‌ها و تمرکزگرایی موجود، اظهار داشت: این وضعیت باعث اتلاف منابع و قفل شدن فعالیت‌های محلی شده و اختیارات باید هرچه زودتر به استان‌ها واگذار شود.

دکتر صفربیگی افزود: دولت باید به نخبگان بومی اعتماد کند و آن‌ها را در تصمیم‌گیری‌ها مشارکت دهد. اکنون که اراده جدی در شخص رئیس‌جمهور و رئیس مجلس وجود دارد، فرصت تاریخی مناسبی برای انتقال اختیارات به استان‌ها فراهم شده است. وی همچنین گفت: یکی از عمیق‌ترین زخم‌های نظام اداری، چندپارگی در تصمیم‌گیری‌هاست که سال‌ها روند اجرای پروژه‌ها را کند کرده و حتی متوقف ساخته است. نقش فعال دانشگاه‌ها در تدوین نظام حکمرانی شهری بسیار ضروری است.

معرفی استان

استان یزد، با جایگاهی ممتاز در مرکز ایران و برخورداری از پیشینه‌ای غنی در عرصه‌های فرهنگی، تاریخی، صنعتی و علمی، یکی از کانون‌های مهم توسعه کشور به شمار می‌رود. شهر تاریخی یزد به‌عنوان نخستین شهر ایران که در فهرست میراث جهانی یونسکو به ثبت رسیده، نمادی از پیوند میراث فرهنگی، سازگاری با اقلیم خشک و ظرفیت‌های نوین توسعه است. ظرفیت‌های گردشگری، خدمات تخصصی و سلامت، در کنار زیرساخت‌های علمی و فناوری، زمینه مناسبی برای حرکت یزد به سوی اقتصادی دانش‌محور و نوآور فراهم کرده است. این استان نه تنها یکی از مقاصد اصیل فرهنگی و تاریخی است و در حلقه طلایی گردشگری ایران (یزد، اصفهان، شیراز و کرمان) قرار گرفته، بلکه با تکیه بر زیرساخت های پیشرفته درمانی، عنوان قطب «گردشگری سلامت» را در سطح ملی و منطقه ای به خود اختصاص داده است.

حوزه تولید، صنعت و معدن از ارکان اصلی اقتصاد استان محسوب می‌شوند و یزد با برخورداری از ذخایر متنوع معدنی و صنایع مهمی همچون کاشی و سرامیک، فولاد، فلزات و نساجی، جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد صنعتی کشور دارد. در کنار آن، توسعه کشت‌های گلخانه‌ای و ظرفیت قابل توجه انرژی خورشیدی، فرصت‌های تازه‌ای برای تنوع‌بخشی به اقتصاد استان ایجاد کرده است.

با این حال، محدودیت منابع آب، فشارهای زیست‌محیطی، ضرورت ارتقای بهره‌وری و نیاز به ایجاد اشتغال مولد، ایجاب می‌کند الگوی توسعه یزد از توسعه صرفاً متکی بر منابع، به سوی توسعه بهره‌ور، فناورانه، کم‌آب‌بر و پایدار حرکت کند. از این منظر، مسئله اصلی یزد صرفاً برخورداری از ظرفیت‌های متعدد نیست، بلکه چگونگی تبدیل این ظرفیت‌ها به ارزش اقتصادی پایدار، رفاه عمومی و توسعه متوازن است؛ امری که نیازمند حکمرانی یکپارچه، تقویت نوآوری و بازآرایی سیاست‌های توسعه‌ای استان خواهد بود.

شکل ۱ـ استان یزد؛ نگین کویر، قطب نوآوری و پویایی

مسیر «از مسئله‌یابی استانی تا تقنین ملی» نه‌تنها یک شعار، بلکه یک فرایند عملی و نظام‌مند در عملکرد اندیشکده حکمرانی یزد، به شمار می‌رود.

محسن رفیعیان
دبیر اندیشکده حکمرانی و قانون‌گذاری
استان یزد و هیئت علمی دانشگاه

تحقق حکمرانی کارآمد و قانون‌گذاری مبتنی بر واقعیت‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، مستلزم ایجاد پیوند نظام‌مندی میان مسائل عینی در سطوح محلی و فرایندهای تصمیم‌سازی و تقنین در سطح ملی است. در این میان، اندیشکده‌ها به‌عنوان نهادهای واسط میان دانش، سیاست و قانون، نقشی تعیین‌کننده در شناسایی مسائل، تولید راه‌حل‌های علمی و ارائه مشاوره تخصصی به نهادهای تصمیم‌گیر ایفا می‌کنند.

اندیشکده حکمرانی و قانون‌گذاری استان یزد، به‌عنوان نهادی تخصصی ذیل مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، با هدف تقویت فرایند مسئله‌یابی استانی، احصاء نظام مسائل استان و ارتقای کیفیت قانون‌گذاری ملی شکل گرفته است. این اندیشکده، در چارچوب شبکه‌ای فراگیر از شعب فعال استانی در سراسر کشور، به‌مثابه بازوی مشورتی نمایندگان مردم در مجلس شورای اسلامی عمل کرده و می‌کوشد صدای مسائل، دغدغه‌ها و ظرفیت‌های بومی استان را به سطوح عالی سیاست‌گذاری و تقنین منتقل کند و همچنین سفارشات پژوهشی ایشان را بررسی و تحلیل نماید. ویژگی متمایز این اندیشکده، تمرکز بر شناسایی دقیق مسائل حکمرانی در سطح استان، تحلیل علمی و داده‌محور آن‌ها و تبدیل این یافته‌ها به پیشنهادهای قابل اتکا برای اصلاح قوانین، تدوین طرح‌ها و لوایح و بهبود سیاست‌های عمومی است. بدین ترتیب، مسیر «از مسئله‌یابی استانی تا تقنین ملی» نه‌تنها یک شعار، بلکه یک فرایند عملی و نظام‌مند در عملکرد این نهاد به شمار می‌رود.

بررسی و هم‌اندیشی پیرامون موضوعات ذیل، در قالب گزارش سیاستی صورت گرفته است: مطالعه پیمایشی مسائل و مشکلات آموزش

و پرورش، چالش‌ها و مسائل فرهنگی و اجتماعی یزد، چالش‌های قانون هوای پاک، چالش‌ها و راهکارهای مدیریت منابع آب استان یزد، الگوی پیشنهادی جهش تولید با مشارکت مردم با تأکید بر ابعاد منطقه‌ای و استانی، چالش‌های زنجیره‌های ارزش راهبردی استان یزد و ارائه راهکارهای عملیاتی متناظر حکمرانی سیاسی و چالش‌های آن در یزد، مالکیت آب و قوانین حاکم بر آن، چالش‌ها و راهکارهای زیرساخت و انرژی استان یزد، پیشنهاداتی برای برنامه هفتم پنج‌ساله پیشرفت استان یزد. برخی از آثار برگزیده اندیشکده حکمرانی و قانون‌گذاری استان یزد به این شرح است: نقشه راه و سند مبنای حکمرانی یکپارچه شهری ایران، چکیده مجموعه مقالات دومین همایش ملی شهر آینده، حکمرانی یکپارچه شهری و اندیشکده حکمرانی و قانون‌گذاری استان یزد؛ از مسئله‌یابی استانی تا تقنین ملی.

این نشریه، بر آن است تا با تبیین جایگاه، کارکردها و تجربیات اندیشکده حکمرانی و قانون‌گذاری استان یزد، نقش اندیشکده‌های استانی در تقویت حکمرانی چندسطحی، افزایش کارآمدی نظام قانون‌گذاری و تعمیق پیوند میان جامعه و نهاد تقنین را مورد بررسی قرار دهد. امید است، مطالب پیش‌رو بتواند گام مؤثری در جهت توسعه الگوی بومی اندیشکده‌محور، در نظام حکمرانی جمهوری اسلامی ایران و بهره‌گیری هرچه بیشتر از ظرفیت‌های استانی در قانون‌گذاری ملی باشد و نقش حقیقی نخبگان در نظام حکمرانی کشور برقرار شود.

تحول در حکمرانی کشـور نیازمند تغییر سـاختارها، قوانین و بودجه اسـت.

محمدصالح جوکار

رئیس کمیسیون امور داخلی شوراها در مجلس شورای اسلامی و نماینده مردم شریف یزد، اشکذر و زارچ.

تحـول در حکمرانـی کشـور نیازمنـد تغییـر سـاختارها، قوانیـن و بودجـه اسـت. حکمرانـی یکپارچـه شـهری و مردمـی، بـه معنـای کوتـاه شـدن دسـت دولـت و سـپردن سرنوشـت شـهرها بـه دسـت مـردم اسـت. بایـد در کنـار حکمرانـی محلـی، مجالـس و پارلمان‌هـای محلـی داشـته باشـیم کـه متناسـب بـا شـرایط اقلیمـی، فرهنگـی و اجتماعـی هـر منطقـه قانون‌گـذاری کننـد. ایشـان افزودنـد: تحـول جـدی در عرصـه حکمرانـی کشـور، نیازمنـد تغییـر در سـاختارها، قوانیـن و سـاختار بودجـه کشـور اسـت. شـوراها می‌تواننـد در ایـن فرهنگ‌سـازی نقـش مهمـی داشـته باشـند. ایـن همایـش، بـا هـدف بررسـی راهکارهـای نویـن مدیریـت شـهری و ارتقـای جایـگاه شـوراها در تصمیم‌گیری هـای محلـی برگـزار گردیـد.

محمدرضا صباغیان

نماینده مردم شریف مهریز، ابرکوه، بافق، بهاباد، خاتم و مروست

تحقـق حکمـرانی یکپارچـه شـهری، می‌توانـد بیش از ۵۰ درصـد مشـکلات کشـور را حـل نماید.

تحقـق حکمرانـی یکپارچـه شـهری، می‌توانـد بیـش از ۵۰ درصـد مشـکلات کشـور را حـل نمایـد. بـا واگـذاری بخشـی از اختیـارات مدیـران بـه شـهرداران و مـردم، می‌تـوان اداره کشـور را کارآمدتـر و نزدیک‌تـر بـه نیازهـای واقعـی جامعـه پیـش بـرد. ایـن طـرح، می‌توانـد در حکمرانـی شـهری، تحـول اساسـی ایجـاد کنـد. ایشـان بـا تأکیـد بـر نقـش مـردم و نخبـگان در تحقـق ایـن نـوع از حکمرانـی، خواسـتار همراهـی اندیشـکده‌های حکمرانـی و قانون‌گـذاری و مراکـز علمـی بـرای تکمیـل و تقویـت ایـن طـرح شـدند.

دکتر مصطفی پور دهقان اردکان

نماینده مردم اردکان

اندیشـکده حکمـرانی، بـازوی پژوهـشی بـرای اصلاح قوانیـن و حـل معـضلات اسـتانی اسـت.

دکتـر مصطفـی پوردهقـان اردکان، بـا تأکیـد بـر اهمیـت اندیشـکده‌های حکمرانـی و قانون‌گـذاری، بـه عنـوان یـک بـازوی پژوهـش اسـتانی و منطقـه‌ای، توجـه بـه مسـائل کلان اسـتان و شهرسـتان‌ها و تمرکـز بـر اصلاح قوانیـن مرتبـط بـا آن‌هـا تأکیـد کردنـد. ایشـان اصلاح قانـون هـوای پـاک، توسـعه گردشـگری و اصلاح قوانیـن شـهری را ازجملـه مـواردی دانسـتند کـه نیازمنـد توجـه و پژوهش‌هـای کاربـردی توسـط نخبـگان اسـت. در حـال حاضـر نیـز، اعلام وصـول طـرح آقـای دکتـر مصطفـی

پوردهقان اردکان، نماینده مردم شریف اردکان با موضوع اصلاح ماده (۱۱) قانون هوای پاک را در صحن علنی مجلس شورای اسلامی، شاهد بودیم. آقای دکتر پور دهقان همچنین، بر اینکه توسعه گردشگری، باید به صورت برنامه‌ای جامع و یکپارچه در نظر گرفته شود، تأکید کرد و افزود: موضوع توسعه گردشگری باید به‌صورت برنامه‌ای جامع و یکپارچه در نظر گرفته شده و تنها به مرکز استان محدود نشود. این نگرش، می‌تواند توسعه اقتصادی کل استان را به دنبال داشته باشد و اظهار کرد: اندیشکده حکمرانی، نباید صرفا به پژوهش‌های کتابخانه‌ای محدود شود، بلکه با حضور در میدان و تجربه‌گیری از مجریان، مسائل را از زوایای مختلف مورد بررسی قرار دهد تا منجر به راهکارهایی مؤثر و عملی، در حل مسائل اجتماعی و اقتصادی شود.

سید جلیل میرمحمدی
نماینده مردم شریف تفت و میبد

اندیشکده حکمرانی؛ بایستی هرچه سریعتر زمینه‌سازی مشارکت حداکثری نخبگان دانشگاهی استان را فراهم کند.

دکتر میرمحمدی، درخصوص رویه شهرستان‌های حوزه انتخابیه مبنی بر تدوین برنامه‌ها و پروژه‌های یکساله در نوروز هر سال که بسیار موفق بوده است، توضیحاتی فرمودند و بیان داشتند؛ این رویه، در پیشبرد امور نوآورانه، بسیار موثر بوده است. همچنین ایشان تأکید کردند که: اندیشکده حکمرانی؛ بایستی هرچه سریعتر زمینه‌سازی مشارکت حداکثری نخبگان دانشگاهی استان را فراهم کند. در این نشست، با حضور اعضای اندیشکده، دکتر رعدآبادی در حوزه سیاستگذاری سلامت، توضیحاتی فرمودند. دکتر زارع، ایده‌های سیاستی مبنی بر به کارگیری هوش مصنوعی در صنایع شهرستان و زنجیره‌های ارزش استان را مطرح کردند. خانم دکتر امراللهی نیز در حوزه بهینه‌سازی مصرف و مدیریت آن و ایده‌هایی که برای رفع ناترازی انرژی راهگشا هستند، توضیحاتی را بیان فرمودند.

نقش آفرینی استان یزد در توسعه سواحل مَکران

محسن ابراهیمی خوسفی
عضو هیأت علمی دانشگاه و عضو شورای علمی اندیشکده حکمرانی و قانونگذاری یزد

توسعه متوازن سرزمینی در ایران، مستلزم پیوند مؤثر میان مناطق مرکزی، شرقی و جنوبی کشور است. سواحل مَکُران به‌عنوان جبهه جدید توسعه ملی، از موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیکی ممتاز برخوردار است و محور توسعه جنوب شرق کشور در اسناد بالادستی محسوب می‌شود. تحقق این مأموریت، نیازمند مشارکت و پشتیبانی استان‌های غیرساحلی است. استان یزد با موقعیت مرکزی، ظرفیت‌های صنعتی، علمی و فناورانه، می‌تواند نقش مهمی در تأمین، هدایت و پشتیبانی توسعه مَکران ایفا کند. این مقاله، ضمن معرفی مَکُران و بررسی ظرفیت‌های یزد، راهکارهایی برای نقش‌آفرینی مؤثر استان در توسعه جنوب شرق کشور ارائه می‌کند.

مَکران و جایگاه آن در توسعه ملی

سواحل مَکران از خلیج گواتر تا میناب، به طول حدود ۷۰۰ کیلومتر، در منطقه ۸ آمایشی کشور، شامل؛ استان‌های یزد، کرمان، هرمزگان و سیستان‌وبلوچستان، واقع است. این پهنه، آخرین جبهه بکر توسعه فضایی ایران و دروازه اتصال سرزمین ملی به آب‌های آزاد است. از منظر ژئوپلیتیکی، مَکُران نقش کلیدی در امنیت انرژی، تجارت بین‌الملل، صادرات کالا و توسعه صنایع بندری، دریایی و پتروشیمی دارد. از منظر توسعه‌ای، فرصت کم‌نظیری برای تمرکززدایی از مناطق مرکزی، ایجاد اشتغال پایدار، و ارتقای عدالت فضایی به شمار می‌رود. چالش‌های اصلی توسعه مَکُران عبارتند از:

ـ ضعف هماهنگی نهادی و تعدد مراکز تصمیم گیری.
ـ تمرکزگرایی و نادیده‌گرفتن ظرفیت‌های محلی.
ـ فقر چندبعدی و ضعف سرمایه اجتماعی.

در مقابل، مأموریت‌های راهبردی مَکران در اسناد ملی عبارت‌اند از:

ـ ایجاد کریدورهای حمل‌ونقل زمینی، ریلی و دریایی.
ـ توسعه صنایع پایین‌دستی نفت، گاز و پتروشیمی.
ـ گسترش زنجیره‌های ارزش صنایع دریامحور.
ـ توسعه گردشگری، حفاظت محیط‌زیست و استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر.

بر اساس «سند توسعه سواحل مَکران»، سه شهر چابهار، جاسک و میناب، به‌عنوان

قطب‌های اصلی توسعه معرفی شده‌اند.
ـ چابهار و جاسک: قطب‌های برون‌زا و پیونددهنده ایران با اقتصاد جهانی.
ـ میناب: قطب درون‌زا و پیونددهنده منطقه با سرزمین ملی.

آینده مَکران

در افق بلندمدت، مَکران، محور پیوند ایران با اقتصاد جهانی و کانون هم‌افزایی فعالیت‌های صنعتی، تجاری، انرژی و زیست‌محیطی خواهد بود. توسعه صنایع انرژی‌بر، فلزات اساسی، صنایع دریایی و زنجیره‌های ارزش نفت و گاز، بنیان اقتصاد صنعتی آینده این منطقه را شکل می‌دهد. در کنار فعالیت‌های اقتصادی، مَکُران به کانون علمی، آموزشی و درمانی جنوب شرق کشور نیز، تبدیل خواهد شد. گسترش فناوری‌های انرژی‌های تجدیدپذیر، کشاورزی شورورزی، و استفاده از آب دریا، چهره‌ای نو از توسعه پایدار را رقم می‌زند. دو محور گردشگری (ساحلی از گواتر تا ماهشهر و طبیعی از چابهار تا زاهدان) نیز فرصت متنوع‌سازی اقتصادی را فراهم می‌کنند.

یزدِ پایدار؛ چشم‌انداز و مأموریت‌ها

برنامه جامع توسعه استان، با عنوان «یزدِ پایدار» نقشه راه دستیابی به توسعه پایدار، عدالت فضایی و اقتصاد دانش‌بنیان تا افق ۱۴۲۴ است. اصول ۶گانه یزد پایدار عبارت‌اند از:
ـ تاب‌آوری محیطی: حفاظت منابع آب و انرژی.
ـ رشد اقتصادی و بهره‌وری: توسعه اقتصاد متنوع و دانش‌بنیان.
ـ نوآوری و هوشمندی: تمرکز بر فناوری‌های نو و هوش مصنوعی.
ـ برندسازی و گردشگری: ارتقای جایگاه جهانی یزد.
ـ تعادل فضایی: تمرکززدایی و رفع نابرابری‌های

منطقه‌ای.

ـ انسان‌محوری و فرهنگ‌گرایی: ارتقای سرمایه انسانی و اجتماعی.

این برنامه، بستر نقش‌آفرینی یزد، در توسعه ملی و منطقه‌ای از جمله در مَکُران را فراهم می‌کند.

ظرفیت‌های استان یزد، برای نقش‌آفرینی در توسعه مَکران

استان یزد، با قرارگیری در مرکز ایران، برخورداری از زیرساخت‌های حمل‌ونقل، صنایع مادر، دانشگاه‌های فعال و شرکت‌های دانش‌بنیان، می‌تواند حلقه اتصال سرزمین ملی با جبهه توسعه جنوب شرق باشد. محورهای کلیدی این نقش‌آفرینی عبارت‌اند از:

۱. محور صنعتی و انرژی: یزد با تجربه گسترده در صنایع معدنی، فولاد و انرژی‌بر، می‌تواند تأمین‌کننده فناوری، تجهیزات و خدمات مهندسی برای صنایع پتروشیمی، پالایشگاهی و دریایی مَکُران باشد. اتصال صنایع معدنی یزد، به صنایع پایین‌دستی مَکُران، زنجیره ارزش ملی را تکمیل می‌کند.

۲. محور حمل‌ونقل و لجستیک: توسعه محورهای ریلی و جاده‌ای یزد، کرمان ـ جاسک و یزد ـ چابهار، یزد را به حلقه ترانزیت کالا، مواد اولیه و صادرات میان فلات مرکزی و بنادر جنوبی، بدل می‌سازد. احداث مناطق لجستیکی مشترک میان استان‌های یزد، کرمان و هرمزگان از اولویت‌ها است.

۳. محور علمی، فناورانه و دانش‌بنیان: به‌عنوان یکی از قطب‌های نوآوری و هوش مصنوعی کشور، یزد می‌تواند در زمینه صنایع دریامحور هوشمند، مدیریت منابع، پایش محیطی و کشاورزی داده‌محور، پشتیبان علمی مَکُران باشد. ایجاد شبکه دانشگاهی یزد ـ چابهار و مراکز نوآوری مشترک، می‌تواند همکاری دانشی را تقویت کند.

۴. محور کشاورزی و زیست‌محیطی: تجربه یزد در بهره‌برداری پایدار از منابع محدود آب، می‌تواند به انتقال فناوری‌های شورورزی، استفاده از آب دریا و کشت‌های سازگار با اقلیم در مَکُران منجر شود.

۵. محور فرهنگی و گردشگری: توسعه گردشگری فرهنگی ـ طبیعی در مسیر یزد ـ کرمان ـ چابهار و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی یزد، در زیرساخت‌های گردشگری مَکُران، پیوندهای انسانی و اقتصادی دو منطقه را تقویت می‌کند.

سواحل مَکُران، دروازه آینده توسعه ایران و محور پیوند کشور با اقتصاد جهانی است. تحقق این مأموریت، بدون مشارکت استان‌های مرکزی ممکن نیست. استان یزد با ظرفیت‌های علمی، صنعتی، فناورانه و فرهنگی خود می‌تواند نقش مؤثری در پشتیبانی و هدایت توسعه مَکُران ایفا کند. نقش‌آفرینی یزد در این مسیر، نه صرفا اقتصادی، بلکه دانشی و فناورانه است؛ حرکتی که در صورت تحقق، توازن سرزمینی و عدالت فضایی کشور را در دهه‌های آینده تقویت خواهد کرد.

پیشنهادهای سیاستی برای نقش‌آفرینی

مؤثر یزد، در توسعه مَکران

۱.تدوین برنامه راهبردی نقش‌آفرینی یزد، در توسعه مَکُران به‌عنوان یکی از محورهای «یزد پایدار»

۲.تکمیل آمایش منطقه ۸ کشور با همکاری استان‌های کرمان، هرمزگان و سیستان‌وبلوچستان و تقسیم کار منطقه‌ای.

۳.تقویت ارتباطات بین‌منطقه‌ای و بین‌المللی یزد، در شبکه اقتصاد ملی و جهانی.

٤.تدوین آئین‌نامه جذب سرمایه‌گذاری در مَکُران، توسط اتاق بازرگانی یزد، با لحاظ منافع استان.

٥.هدایت فعالیت‌های آب‌بر و کاربر استان به مَکُران جهت کاهش فشار بر منابع محدود آب و محیط‌زیست یزد.

٦.گسترش فعالیت‌های دانش‌بنیان و فناورانه با تمرکز بر صنایع اولویت‌دار جنوب شرق.

۷.تشویق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی یزد در مَکُران در حوزه گردشگری، صنایع معدنی، لجستیک، فناوری اطلاعات و کشاورزی نوین.

۸.توسعه محور ترانزیتی بافق-چابهار و تکمیل شبکه ریلی دوخطه جنوب شرق.

۹.ایجاد مناطق لجستیکی و صنعتی مشترک میان یزد و استان‌های مجاور.

۱۰.ایجاد شعبه‌های پارک علم و فناوری یزد در مَکُران و انتقال فناوری‌های نو.

۱۱.تقویت همکاری‌های دانشگاهی و پژوهشی در حوزه توسعه پایدار و اقتصاد دریامحور.

۱۲.بهره‌گیری از توان شرکت‌های دانش‌بنیان یزد در پروژه‌های انرژی پاک و زیست‌محیطی مَکُران.

۱۳.ترویج مدل‌های سرمایه‌گذاری مشترک میان نهادهای اقتصادی یزد و مناطق آزاد جنوب شرق.

۱٤.ایجاد مرکز هماهنگی استان‌های مرکزی در توسعه مَکُران با محوریت استان یزد.

تجربه‌نگاری طرح «رصدخانه تورم»
الگوی موفق کنترل تورم استانی

محسن رفیعیان
دبیر اندیشکده حکمرانی و قانون گذاری
استان یزد و هیئت علمی دانشگاه

نظام مستندسازی تجربیات به‌منظور ثبت، نگهداری و انتقال تجربیات در طول زمان و انتقال آن میان ذی‌نفعان جهت هماهنگی، هم‌سویی، تشریک مساعی و تشکیل بصیرت واحد، نقش حیاتی در بهبود فرآیندهای حکمرانی دارد. این نظام به‌طور موثری از تکرار سعی و خطا جلوگیری می‌کند و با استفاده از موفقیت‌ها و شکست‌های مندرج در تجربیات، بهره‌وری حکمرانی را افزایش می‌دهد. تجربه، جوهر دانایی، خبرگی و تخصص است و مفهوم آن، آزمودن و از آزموده خویش آموختن می‌باشد. تجربه‌نگاری، سرمشق پژوهش و تفکر است و می‌تواند اهداف و ابعاد عمده‌ای را در رابطه با شبکه‌های ارتباطی منطقه‌ای، ظرفیت‌های ارتباطی دانشگاه‌ها، جوامع نخبگانی و توسعه اقتصادی دانش‌بنیان برآورده سازد.

تجربه‌نگاری طرح «رصدخانه تورم» در سه فصل، تدوین شده است که شامل تجربه‌نگاری، ارزیابی و نتیجه‌گیری سیاستی است. در فصل اول، به معرفی پروژه، دستگاه‌های ذی‌نفع و ذی نفوذ، عوامل موفقیت و شکست پروژه، چالش‌ها و موانع پیش‌روی اجرای آن پرداخته شده است. در این فصل، تلاش شده است تا با ارائه یک تصویر جامع از پروژه و محیط اجرایی آن، درک بهتری از عوامل موثر بر موفقیت یا شکست پروژه ایجاد شود.

در فصل دوم، از الگوی سیپ برای ارزیابی پروژه اقدام شده است. این الگو که از الگوهای ارزشیابی مبتنی بر مدیریت است، قصد کمک به مدیران و تصمیم‌گیرندگان را دارد تا با استفاده از آن، به بهبود فرآیندهای اجرایی و تصمیم‌گیری‌های استراتژیک دست یابند. همچنین در این فصل، مشکلات پروژه پیش و پس از اجرا و موانع موفقیت آن بررسی می‌شود تا با ارائه تحلیل جامع، نقاط قوت و ضعف پروژه به‌طور دقیق شناسایی گردد.

در فصل سوم، به ارائه تحلیل دقیق مسائل، تدوین سیاست و نظریه پایه یا مدل انجام کار، شناسایی ذی‌نفعان، ذی‌مدخلان، مسئولان و جمعیت هدف سیاست‌ها، تحلیل هزینه-فایده، تحلیل حقوقی، تحلیل نحوه اجرای سیاست، تدوین شاخص‌های بازخوردگیری و تدوین شاخص‌های ارزیابی پرداخته شده است. این فصل با هدف ارائه راهکارهای عملی و کاربردی برای بهبود عملکرد پروژه و تعمیم پذیری آن به سایر استان‌ها، تدوین شده است و تلاش دارد تا با ارائه یک رویکرد جامع و علمی، به تصمیم‌گیری‌های استراتژیک در راستای بهبود شرایط اقتصادی استان یزد کمک نماید.

تجربه‌نگاری طرح «رصدخانه تورم»، به‌عنوان یک الگوی موفق در مدیریت اقتصادی، می‌تواند الهام‌بخش سایر استان‌ها و سازمان‌های

اقتصادی کشور باشد. این تجربه، اگر چه ممکن است مستقلا نتواند کاهش تورم را به همراه داشته باشد، اما به عنوان ساختار مدیریت اقتصادی، شیوه ای مناسب برای رصد تورم است که با ارائه چارچوب علمی و عملیاتی، به بهبود فرآیندهای تصمیم‌گیری و افزایش بهره‌وری در سطح کلان کمک می‌کند و نقش مهمی در توسعه پایدار اقتصادی کشور ایفا می‌نماید.

تجربه نگاری

وزارت امور اقتصادی و دارایی کشور، در سال ۱۴۰۲ متوجه شد که بسیاری از سیاست‌های عمومی که به استان‌ها ابلاغ می‌شوند، به شکل‌های متنوعی اجرا می‌گردند و اغلب با موانعی مواجه می‌شوند. برای حل این مسئله، تصمیم بر مستندسازی تجربیات موفق استان‌ها گرفته شد تا این تجربیات به سایر استان‌ها منتقل شود. برای مثال، استان یزد با تمرکز منطقه‌ای بر کنترل تورم و استان خراسان جنوبی با استفاده از دیپلماسی سیاسی به مقابله با مسائل اقتصادی پرداختند. در نهایت، ۵ استان هرمزگان، یزد، آذربایجان شرقی، گیلان و سیستان و بلوچستان برای تجربه‌نگاری انتخاب شدند تا دانشگاه‌های مرجع هر استان این تجربیات را بررسی و تعمیم‌پذیری آن‌ها را ارزیابی کنند.

استان یزد، طرح های متنوعی را برای تجربه نگاری مطرح کرده بود. پروژه کیف سرمایه‌گذاری، سند یزد نوین و اقدامات دیگری از این قبیل، از آن جمله بودند. علی ای حال با توجه به خوداظهاری خبرگان و نخبگان و مدیران و بررسی اولیه انجام شده «طرح رصد خانه تورم» جهت تجربه نگاری انتخاب شد که در ادامه فرآیند این انتخاب آمده است.

فرایند انتخاب طرح رصدخانه تورم استان یزد برای تجربه نگاری

فرایند انتخاب طرح «رصدخانه تورم استان یزد» با هدف تجربه نگاری در جلسه‌ای با حضور مدیران استانی و مشاور اقتصادی وزیر اقتصاد، مورخ خرداد ماه ۱۴۰۳ آغاز شد. در این جلسه، هشت طرح موفق اقتصادی که در سال ۱۴۰۲ در یزد اجرا شده بودند، ارائه شدند. این طرح‌ها شامل توسعه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی(کیف سرمایه‌گذاری)، سند مالیات‌ستانی، جلوگیری از رسوب نقدینگی، مولدسازی، سند یزد نوین، رصدخانه تورم و یزد بهره‌ور بودند. از میان این ۸ طرح معرفی شده پس از پالایش اولیه و جلسات کارشناسی چهار طرح «کیف سرمایه‌گذاری»، «سند مالیات

ستانی»، «سند یزد نوین» و «رصد خانه تورم» به تفصیل بررسی شد.

سند یزد نوین: این طرح، با هدف توسعه استان یزد با بهره‌گیری از توان نخبگان و بخش خصوصی تدوین شده و شامل سه بخش حلقه تفکر، حلقه تصمیم‌گیر و حلقه مجری است. پروژه‌های مختلف این سند، در حوزه‌های دانش‌بنیان، آب، کشاورزی، انرژی خورشیدی، خانواده، سرمایه انسانی، پوشاک، نساجی، ورزش، گردشگری، صنایع وابسته، بهداشت و درمان، بازرگانی، قطعه‌سازی و ماشین‌سازی و معدن تعریف شده‌اند.

کیف سرمایه‌گذاری: این طرح شامل ۱۳۵ مجوز سرمایه‌گذاری بی‌نام در حوزه‌های مختلف و مشوق‌های لازم برای جذب سرمایه‌گذاران است. این اقدام، به بهبود وضعیت اقتصادی استان یزد کمک می‌کند.

تدوین برنامه عملیاتی تحقق درآمدهای مالیاتی: این طرح با هدف افزایش درآمدهای مالیاتی استان یزد تدوین شده است. اهداف آن شامل افزایش چتر مالیاتی، کاهش فرار مالیاتی، برقراری عدالت مالیاتی و افزایش نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی است. این سند با استفاده از ماتریس سوات تدوین شده و شامل راهبردهایی مانند تسهیل فرآیند دادرسی مالیاتی و افزایش کوشش مالیاتی است.

رصدخانه تورم

در نهایت، طرح رصدخانه تورم که با هدف رصد و پایش نقطه به نقطه تورم استان و اقدامات کنترلی آن در نظر گرفته شده بود، با توجه به معیارهایی چون تناسب با شعارهای سال، نوآوری، توسعه شفافیت و دیگر عوامل مرتبط، برای تجربه‌نگاری انتخاب گردید. این طرح با رویکرد علمی و دقیق، تلاش می‌کند تا از طریق رصد مستمر و دقیق نرخ تورم در استان‌های مختلف، اطلاعات جامع و قابل اعتمادی فراهم آورد و از این طریق به بهبود سیاست‌گذاری‌ها و کنترل موثرتر تورم کمک نماید.

طرح «رصدخانه تورم استانی» با هدف کاهش تورم استانی و همگونی اقتصادی بین استان‌ها تدوین شد. در سال ۱۴۰۲، شورای اقتصاد با توجه به تأکید رهبر معظم انقلاب بر مهار تورم، برنامه جامع «مهار تورم و رشد تولید» را تصویب کرد. این برنامه با هدف کاهش ۱۰ واحد درصدی تورم نسبت به سال گذشته به تمامی دستگاه‌های اجرایی ابلاغ شد. با وجود تلاش‌های دولت، بررسی‌ها نشان می‌دهد که اختلاف نرخ تورم بین استان‌ها زیاد است و نیاز به تدوین و اجرای راهکارهای منطقه‌ای برای کاهش این اختلافات وجود دارد. طرح رصدخانه تورم استان یزد با هدف شناسایی عوامل مؤثر بر تورم و ارائه راهکارهای مؤثر برای کنترل آن ایجاد شد. این طرح به دنبال کاهش شکاف‌های تورمی بین استان‌ها و کاهش نارضایتی عمومی است. اجرای این طرح، نیازمند همکاری و هم‌افزایی بین دستگاه‌های مختلف است. رصدخانه تورم با تحلیل داده‌های اقتصادی و ارائه راهکارهای عملی، به دنبال کاهش نرخ تورم است. همکاری نهادهایی مانند اداره کل اقتصاد و امور دارایی، استانداری، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، جهاد کشاورزی و سازمان صنعت، معدن و تجارت در این طرح نقش مهمی دارد. طرح رصدخانه تورم با هدف کاهش تورم استانی، شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر تورم و ارائه راهکارهای عملی برای کنترل آن، به دنبال تحقق تعادل و پایداری اقتصادی است.

بررسی منطقه‌ای و استانی

تحقیقات درباره تورم منطقه‌ای: تاکنون دلایل اختلافات شدید میان نرخ‌های تورم استان‌ها که تا ۱۵ درصد تفاوت داشته‌اند، به‌طور دقیق بررسی نشده است و نیاز به تحقیقات جامع‌تری وجود دارد.

عوامل مؤثر بر تورم در اقتصاد ایران: تورم تحت تأثیر تقاضای کل، هزینه‌های تولید، نارسایی‌های ساختاری، سیاست‌های پولی و مالی و انتظارات

تورمی می‌باشد.

معرفی برنامه‌ها و فعالیت‌های کنترل تورم در استان‌های دارای نرخ تورم فراتر از کل کشور

تحلیل نرخ تورم استانی (۱۴۰۲_۱۴۰۰): تحلیل‌های میزاقتصادی وزارت کشور نشان داد که ۱۰ استان دارای نرخ تورم بالاتر از کل کشور هستند. این مسئله، نیازمند برنامه‌ها و فعالیت‌هایی برای کاهش تفاوت‌ها است.

هدف: کاهش نرخ تورم ۱۰ استان به محدوده نرخ تورم کل کشور.

برنامه‌ها: شناسایی گروه‌های کالاها و خدمات مصرفی که منجر به تورم بالا شده‌اند؛ تشکیل کارگروه‌های تخصصی در هر استان؛ تفکیک وظایف دستگاه‌های اجرایی؛ تشکیل اتاق رصد و پایش نرخ‌های تورم؛

فعالیت‌ها: بررسی نرخ تورم کالاها و خدمات به تفکیک؛ مستندسازی گروه‌های دارای تورم بالا؛ بررسی دلایل تورم در کارگروه‌های تخصصی؛ ارائه راه‌حل‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت؛ عملیاتی کردن راه‌حل‌ها توسط دستگاه‌های اجرایی؛ رصد ماهانه نرخ‌های تورم و تهیه گزارش؛ ارجاع مستندات پایش به کارگروه‌های تخصصی؛

عملیاتی نمودن برنامه‌ها و فعالیت‌های استان یزد

هدف: کاهش نرخ تورم سالانه استان یزد به محدوده نرخ تورم کل کشور.

برنامه‌ها و فعالیت‌ها: بررسی نرخ تورم گروه‌های بالاتر از کل کشور؛ مستندسازی فعالیت‌های صورت گرفته؛ شناسایی گروه‌های کالاها و خدمات دارای تورم بالا؛ ارائه گزارش‌های کارشناسی؛

نتایج: نرخ تورم شاخص کل در استان یزد در سال ۱۴۰۰ شروع به بالاتر رفتن از میانگین تورم کشوری کرده است و این روند ادامه داشته تا اینکه در دو سال اخیر به میانگین تورم کشوری نزدیک شده است.

دیدگاه رایج: نرخ تورم استان‌ها در میان‌مدت و

بلندمدت با کل کشور منطبق خواهد شد.
نتیجه برنامه (۲)(شناسایی گروه‌های کالاها و خدمات مصرفی که منجر به تورم بالا شده‌اند) و سه فعالیت متناظر آن:
برگزاری جلسات کارگروه‌های تخصصی در استان یزد:
مستندسازی دلایل تورم فراتر از کل کشور در استان یزد:
دلایل فراتر بودن نرخ تورم سالانه در سه گروه خوراکی‌ها، مسکن و بهداشت و درمان به تفکیک عوامل مؤثر داخل و خارج استان، و همچنین عوامل کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت مستندسازی شده است.
ارائه راه‌حل‌های مسئله‌محور برای کنترل و کاهش نرخ تورم: راه‌حل‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت برای گروه‌های اصلی به تفکیک هر کارگروه تخصصی به شرح زیر ارائه شده است:

۱.گروه خوراکی‌ها؛ کوتاه‌مدت

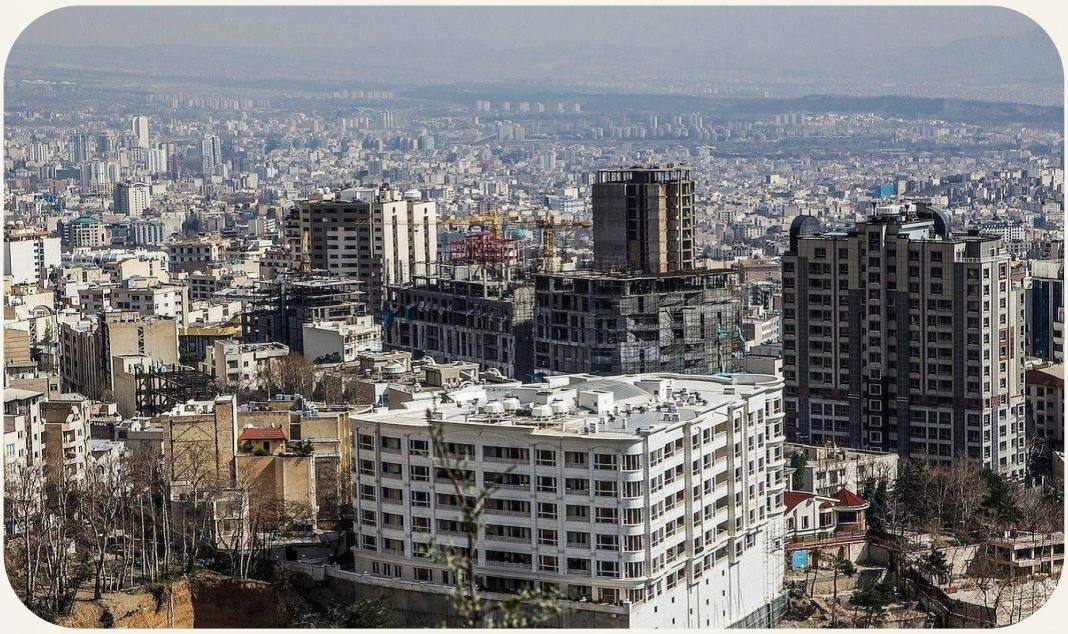
ـ راه‌اندازی حداقل ۲۰ سکوی توزیع اقلام اساسی گروه خوراکی‌ها.
ـ مقابله به موقع با تکانه‌های فصلی افزایش شاخص قیمت خوراکی‌ها.
ـ چابکی و انعطاف‌پذیری بیشتر تیم اقتصادی استان در مقابل تکانه‌های محیط کلان اقتصاد ایران.
میان‌مدت و بلندمدت:
ـ تکمیل ظرفیت تولید در بنگاه‌های فعال استان یزد.
ـ توسعه صنایع غذایی در استان یزد.
ـ استفاده از ظرفیت‌های استان‌های هم‌جوار و غیرهم‌جوار جهت تقویت عرضه خوراکی‌ها.

۲.گروه اجاره مسکن؛ کوتاه‌مدت

ـ سامان‌دهی اسکان کارگران مهاجر ورودی به استان یزد.
ـ سامان‌دهی مشاورین املاک رسمی و مقابله با مشاورین املاک غیررسمی.
ـ تسریع در اتمام ساخت ساختمان‌های مسکونی تازه شروع‌شده و نیمه‌کاره.
میان‌مدت و بلندمدت
ـ سرمایه‌گذاری کافی و مناسب برای ساخت واحدهای مسکونی جدید.
ـ اصلاح ساختار معیوب فعلی مهاجرت در استان یزد.
ـ ساخت سکونتگاه‌های در جوار مراکز صنعتی جهت اسکان موقت کارگران غیربومی.

۳.گروه بهداشت و درمان کوتاه‌مدت

ـ سامان‌دهی نرخ‌های خدمات دندان‌پزشکی در استان یزد.
ـ سامان‌دهی نرخ‌های تجهیزات و لوازم پزشکی.
نتیجه برنامه (۳) (تفکیک وظایف و مسئولیت‌پذیری دستگاه‌های اجرایی در ۱۰ استان در زمینه گروه‌های اصلی دارای تورم فراتر از کل کشور در کالاها و خدمات مصرفی خانوارها) و دو فعالیت متناظر آن
متولی اصلی و هماهنگ‌کننده دستگاه‌های اجرایی عملیاتی‌کننده راه‌حل‌های مسئله‌محور: معاونت هماهنگی امور اقتصادی استانداری یزد، مسئولیت اصلی و هماهنگی اجرایی کردن راه‌حل‌های مسئله‌محور را بر عهده دارد.
دستگاه‌های اجرایی مسئول در گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها: مسئولیت اصلی به عهده سازمان جهاد کشاورزی استان و سازمان صنعت، معدن و تجارت استان است.
دستگاه‌های اجرایی مسئول در زیرگروه اجاره مسکن: اداره کل راه و شهرسازی استان یزد و سازمان صنعت، معدن و تجارت استان یزد، دو دستگاه اجرایی مسئول هستند.
دستگاه‌های اجرایی مسئول در زیرگروه بهداشت و درمان: دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی (ره)، سازمان نظام پزشکی و سازمان‌های مرتبط با بیمه‌های درمانی مسئولیت دارند.
نتیجه برنامه (٤) (تشکیل اتاق رصد و پایش نرخ‌های تورم در ۱۰ استان هدف) و سه فعالیت متناظر آن:

رصد و پایش ماهانه وضعیت تورم استان به‌صورت تفصیلی: رصدخانه تورم حداکثر ۷۲ ساعت پس از انتشار گزارش مرکز آمار ایران وضعیت تورمی استان یزد را در ابعاد مختلف بررسی و گزارش تفصیلی تهیه می‌کند. یک گزارش تفصیلی از فرآیند رصد و پایش هر ماه در رصدخانه تورم استان تهیه می‌شود و برای طرح در کارگروه‌های تخصصی ارجاع داده می‌شود.

ارزیابی راه‌حل‌های پیشنهادی کارگروه‌های تخصصی: کارگروه‌های تخصصی نتایج راه‌حل‌های خود را ملاحظه و در صورت نیاز بازنگری یا تکمیل می‌نمایند.

راهکارها و طرح‌های پیشین برای حل مسئله تورم: پیش از اجرای طرح رصدخانه تورم استان یزد، برخی از اقدامات دولت برای کنترل و کاهش تورم شامل موارد زیر بوده است:

ـ پیشگیری از ایجاد تکانه ارزی و حداقل‌سازی نوسانات نرخ ارز.
ـ افزایش هزینه سفته‌بازی در بازار دارایی‌ها.
ـ تقویت سیاست پولی بانک مرکزی.
ـ کنترل کمیت نقدینگی و نظارت بر کیفیت توزیع نقدینگی و تسهیلات.
ـ اصلاح نظام بانکی و بانک‌های ناسالم.
ـ اصلاح ساختار بودجه و بهبود تراز عملیاتی بودجه.
ـ عدم استفاده از قیمت‌گذاری به عنوان استراتژی مهار تورم.
ـ اصلاح ناترازی صندوق‌های بازنشستگی.
ـ کاهش حجم نقدینگی موجود.
ـ تغییر لنگر اسمی.

موانع و چالش‌ها

پروژه «رصدخانه تورم استان یزد» با موانع و چالش‌های متعددی مواجه بوده است.

تحولات اقتصادی و سیاسی: تغییرات ناگهانی در سیاست‌ها و شرایط اقتصادی نیازمند انعطاف‌پذیری و تطبیق سریع است.

ـ عدم دسترسی به داده‌ها: نیاز به جمع‌آوری گسترده داده‌ها از منابع مختلف.
ـ نبود پیشینه و سند بالادستی: توسعه روش‌ها و استانداردهای جدید به دلیل جدید بودن طرح.
ـ خرد بودن برخی از برنامه‌ها: پراکندگی و عدم تمرکز در اجرای پروژه.
ـ موانع فرهنگی: تاثیر الگوهای خرید و

سرمایه‌گذاری محلی بر نرخ تورم.
ـ تمرکز مسئولین بر تورم استان تهران: تخصیص کمتر منابع و تأخیر در تصمیم‌گیری‌ها.
ـ بروکراسی اداری: کندی در فرآیندهای اجرایی و افزایش هزینه‌های عملیاتی.
ـ کمبود نیروی انسانی متخصص: نیاز به نیروی انسانی متخصص در زمینه‌های مختلف.
ـ فقدان سیستم‌های نظارتی کارآمد: نیاز به توسعه سیستم‌های نظارتی و ارزیابی مناسب.
شیوه‌های خلاقانه گذر از موانع
ـ همکاری منسجم بین ادارات و سازمان‌های دولتی: به اشتراک‌گذاری منابع و اطلاعات به صورت بهینه.
ـ مشارکت با بخش‌های خصوصی: دسترسی به داده‌های دقیق‌تر و به‌روزتر و ایجاد همگرایی بین منافع دولت و بخش خصوصی.
ـ تشکیل کارگروه‌های تخصصی: بهره‌گیری از نیروهای متخصص موجود در سازمان‌های مختلف.
ـ برون‌سپاری نظارت به مردم: افزایش مشارکت مردمی و ایجاد حس مسئولیت‌پذیری.
ـ ایجاد پایگاه‌های داده یکپارچه و قابل دسترس: تحلیل دقیق‌تر و جامع‌تر وضعیت تورم.
ـ توسعه سیستم‌های نظارتی کارآمد: شاخص‌های عملکردی مشخص برای پایش دقیق روند پروژه.

نتایج و دستاوردهای ویژه پروژه

ـ کاهش فاصله تورمی استان یزد نسبت به تورم کل کشور: در شاخص‌های تورمی مختلف، به ویژه در تورم ماهانه و نقطه به نقطه.
ـ کاهش تورم ماهانه اجاره‌بها: از مهر ماه ۱۴۰۲ به پایین‌تر از میانگین کشوری رسیده است.
ـ کاهش تورم نقطه به نقطه: از فروردین ماه ۱۴۰۳ تورم نقطه به نقطه استان یزد به ۲۹/۳ درصد کاهش یافته است، که کمتر از تورم نقطه به نقطه کل کشور است.
ـ بهبود شاخص‌های تورمی: در فروردین ۱۴۰۲ استان یزد در ۹ شاخص تورمی وضعیت خوبی نداشت، اما در تیر ماه ۱۴۰۳ در ۶ شاخص به زیر میانگین کشور رسیده است.

این بررسی نشان می‌دهد که با استفاده از تدابیر خلاقانه و کارآمد، موانع و چالش‌های پروژه «رصدخانه تورم استان یزد» به خوبی مدیریت شده و نتایج مثبتی به دست آمده است. این می‌تواند الگویی مناسب برای سایر پروژه‌های مشابه در استان‌ها و کشورهای دیگر باشد.

روایت‌ها

طرح رصدخانه تورم، با هدف پایش و تحلیل دقیق‌تر وضعیت اقتصادی کشور، به ویژه تورم، توسط نهادهای مختلف ارائه شده است. در این طرح، دیدگاه‌ها و روایت‌های مختلفی مطرح شده‌اند:

روایت مدیران دولتی و بخش خصوصی: طرح رصدخانه تورم استان یزد با مشارکت نهادهای دولتی و بخش خصوصی سعی در ایجاد یک سامانه نظارتی و کنترلی جامع داشته است. نمایندگان تعزیرات حکومتی، اداره راه و شهرسازی، و اتحادیه‌های مختلف به چالش‌ها و فرصت‌های مختلف اشاره کرده‌اند:
تعزیرات حکومتی: نیاز به بازنگری قوانین و تقویت نهادهای نظارتی مستقل.
اداره راه و شهرسازی: کنترل بازار مسکن و اجاره بها با قانون‌گذاری و نظارت بر مشاوران املاک.
بازار میوه و تره‌بار: شفافیت کد مالیاتی و کاهش نوسانات قیمتی.
اتحادیه مرغداران: هماهنگی بیشتر بین نهادها و تنظیم سیاست‌های حمایتی.
بخش کشاورزی: تشکیل کمیته تخصصی پایش تورم و ایجاد سامانه‌های نظارتی.
روایت دانشگاهیان: نخبگان دانشگاهی بر این باورند که طرح رصدخانه تورم استان یزد موفق بوده است، اما نگرانی درباره پایداری و ماندگاری آن دارند. آنها تأکید دارند که:
نظام تقاضا: نیاز به توجه بیشتر به برنامه‌های

بلندمدت و کنترل هزینه‌ها.
مهاجرت: اولویت دهی برنامه‌ریزی برای فوج مهاجرین به داخل به جای کنترل تورم.
فرهنگ و اندیشه یزدی: تغییر رویکرد از قناعت به سرمایه‌گذاری.
روایت مردم: بیشتر مردم از وجود طرح رصدخانه تورم اطلاع ندارند و معتقدند که:
اطلاع‌رسانی ناکافی: نیاز به تبلیغات و آموزش بیشتر برای افزایش آگاهی عمومی.
نظارت مردم: نظارت مردمی می‌تواند به کنترل قیمت‌ها کمک کند، اما اقدامات ملموسی دیده نمی‌شود.
حمایت دولت: افزایش نظارت بر قیمت‌ها، حمایت از تولیدکنندگان محلی و تسهیل فرآیندهای تجاری می‌تواند وضعیت اقتصادی را بهبود بخشد.

جمع‌بندی

طرح رصدخانه تورم استان یزد، برای تجربه نگاری طرح‌های موفق استانی انتخاب شده است. این طرح، با هدف کنترل تورم و کاهش فاصله تورم استان یزد با تورم کشور، بدون تشکیل اداره و سازمان، با بهره‌گیری از مدیران اجرایی، بخش خصوصی و دانشگاهیان به پایش و تحلیل روندهای تورم پرداخته و راهکارهای مناسبی ارائه شده است. اقدامات کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت، نظارت میدانی و استفاده از سامانه‌ها، و اصلاح ساختار نظام توزیع از جمله اقدامات این طرح بوده است. تبلیغات، اطلاع‌رسانی و تقویت نظارت‌ها می‌تواند به بهبود روند طرح کمک کند.

ارزیابی طرح رصدخانه تورم

بستر

استان یزد، با مشکلات تورم بالا و مهاجرت گسترده مواجه است که تقاضاهای مهاجرین موجب افزایش تورم در شاخص‌هایی مانند اجاره‌بها می‌شود. تخلفات و فساد در بخش‌های مختلف نیز از دیگر عوامل تورم هستند. طرح رصدخانه تورم استان یزد با هدف کاهش اختلاف تورم استان با میانگین کشوری و بهبود ذهنیت مردم نسبت به تورم‌خیز بودن یزد طراحی شده است. این طرح با پایش دقیق و منظم نرخ تورم، شناسایی عوامل موثر و ارائه راهکارهای مدیریتی به کنترل تورم منطقه‌ای می پردازد.

ورودی‌ها

اجرای موفق طرح، نیاز به منابع و زیرساخت‌های متعددی مانند داشبورد مدیریتی و داده‌های آماری داشت. منابع انسانی؛ شامل بازرسین، ناظرین، مدیران دولتی و بخش خصوصی و متخصصین در بخش‌های مختلف فناوری اطلاعات و اقتصاد بوده‌اند. عدم همکاری برخی سازمان‌ها و کسب و کارها چالش‌هایی را ایجاد کرده است. استراتژی طرح شامل جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، پایش مستمر و ارائه راهکارهای مدیریتی بود.

فرآیند

طرح رصدخانه تورم با جلسات متعدد و تیم‌های تخصصی آغاز شد و با بررسی و داده‌کاوی به شناسایی ریشه‌های تورم پرداخت. نرم‌افزار کدنویسی شده تحلیل دقیقی از داده‌های مرکز آمار ارائه می‌کرد. پس از پایش، اقدامات کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت برنامه‌ریزی شد. همچنین، مداخلات ساختار حاکمیتی و شبه حاکمیتی مورد بررسی قرار گرفت و تمام قیمت‌گذاری‌ها و تعرفه‌گذاری‌ها منوط به تایید رصدخانه تورم شد.

محصول

داده‌های تورمی نشان می‌دهد که تورم استان یزد، به میانگین کشوری نزدیک شده و رتبه اول تورم در بین استان‌ها را ندارد. تورم گروه کالایی خوراکی‌های استان یزد، منفی ۰/٤درصد شده است، به این معنا است که در حوزه معیشت خانوار، با اجرای سیاست‌های بهبود در استان، به ویژه راه اندازی سکوهای تنظیم بازار سفره

حوزه معیشت خانوار یزدی، نقطه‌زنی شده است و به عبارتی سفره یزدی‌ها بزرگتر شده است. نتایج طرح، شامل کاهش چشمگیر در ۹ شاخص تورمی و کاهش تورم نقطه به نقطه و ماهانه در گروه‌های کالایی مختلف بوده است. با این حال، نقدهایی به طرح وارد است که رفع آن‌ها می‌تواند به بهبود عملکرد طرح کمک کند.

ارزیابی و نقد نخبگانی

در مصاحبه‌هایی که با نخبگان دانشگاهی انجام شده، نقاط قوت و ضعف طرح ارزیابی رصدخانه تورم استان یزد بررسی شده است. نخبگان ابعاد مختلف این طرح را مورد نقد قرار داده و نگرانی‌ها و پیشنهادات خود را مطرح کرده‌اند. در ادامه به برخی از این دیدگاه‌ها اشاره می‌شود.

-نقاط قوت طرح:

-پایداری طرح: یکی از مزیت‌های این طرح، تمرکز آن بر پایداری است. پایداری به معنای تداوم و استمرار فعالیت‌ها در بلندمدت است. تأمین منابع مالی، نیروی انسانی و زیرساخت‌های لازم برای رسیدن به این هدف از اهمیت بالایی برخوردار است. وجود ساختارهای قانونی و حمایتی می‌تواند به نظارت و ارزیابی منظم کمک کند، که از نقاط مثبت این طرح است.

-همکاری وزارتخانه‌ها: ورود وزارتخانه‌هایی چون صنعت، معدن و تجارت و جهاد کشاورزی به طرح، از دیگر نکات مثبت به‌شمار می‌رود. این وزارتخانه‌ها با تدوین سیاست‌های موثر می‌توانند به کنترل قیمت‌ها و بهبود وضعیت اقتصادی کمک کنند.

-نقاط ضعف و انتقادات

-ماندگاری سیاست‌ها: یکی از نگرانی‌های مهم، موقتی بودن سیاست‌ها است. نخبگان معتقدند سیاست‌هایی که تنها در کوتاه‌مدت موثر باشند و با تغییر دولت‌ها و مدیران دستخوش تغییر شوند، نمی‌توانند به ثبات اقتصادی و کنترل تورم کمک کنند. به همین دلیل، سیاست‌هایی با پشتوانه علمی و منطقی باید در نظر گرفته شوند که توانایی دستیابی به اهداف بلندمدت را داشته باشند.

-انتظارات غیرواقعی: از دیگر انتقادات مطرح شده، افزایش انتظارات غیرواقعی از این طرح است. نخبگان هشدار داده‌اند که اگر جامعه انتظارات بالایی از نتایج کوتاه‌مدت داشته باشد و این نتایج به‌سرعت محقق نشوند، نارضایتی عمومی و کاهش اعتماد به دولت به دنبال خواهد داشت.

-عدم سیاست‌گذاری مناسب برای مهاجرین: عدم توجه کافی به مهاجرین و تاثیر آن‌ها بر بازار کار، مسکن و خدمات عمومی از دیگر ایرادات وارده است. نخبگان پیشنهاد می‌کنند سیاست‌هایی تدوین شود که نیازهای مهاجرین را هم در نظر بگیرد.

-توجه زیاد به جزئیات قیمت‌ها: نخبگان انتقاد دارند که استانداری به جای تمرکز بر جزئیات قیمت‌ها باید وظیفه اصلی خود را بر ایجاد زیرساخت‌های لازم و هماهنگی کلی سیاست‌ها متمرکز کند. جزئیات قیمت‌ها باید به نهادهای تخصصی واگذار شود.

-پاسخ‌ها و توصیه‌ها

-نخبگان بر این باورند که برای جلوگیری از مشکلاتی همچون کاهش مصرف گوشت قرمز به دلیل تورم، سیاست‌هایی اتخاذ شود که قدرت خرید مردم را افزایش داده و دسترسی به مواد غذایی اساسی را تسهیل کند.

-توصیه می‌شود که سیاست‌های اقتصادی با در نظر گرفتن شرایط فرهنگی و منطقه‌ای تدوین شوند. به‌عنوان مثال، تغییرات فرهنگی در یزد به سوی مصرف‌گرایی و سرمایه‌گذاری رفته است که باید در سیاست‌ها به آن توجه شود.

-در نهایت، این نقد و ارزیابی نشان می‌دهد که طرح رصدخانه تورم یزد با وجود نقاط قوت، نیاز به بهبود و بازنگری در برخی از جنبه‌ها دارد تا

بتواند به‌طور موثرتری به کاهش تورم و بهبود شرایط اقتصادی کمک کند.

بررسی تعمیم‌پذیری طرح به سایر استان ها

تورم، یکی از شاخص‌های کلان اقتصادی و از چالش‌های اساسی است که تأثیرات گسترده‌ای بر سطح رفاه عمومی، توزیع درآمد و ثبات اقتصادی دارد. این شاخص، نه تنها بر قدرت خرید و سطح زندگی مردم تأثیر می‌گذارد، بلکه می‌تواند موجب نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی شود. از این‌رو، کنترل و کاهش تورم یکی از اولویت‌های اصلی سیاست‌گذاران اقتصادی است. سیاست‌های کلان کشوری معمولا به‌صورت کلی‌نگر و متمرکز بر کاهش نقدینگی و رشد اقتصادی تنظیم می‌شوند. با این حال، این سیاست‌ها غالبا توجه کافی به تفاوت‌ها و اقتضائات منطقه‌ای ندارند. هر منطقه از کشور، ممکن است به دلایل خاص خود نرخ تورم متفاوتی داشته باشد که این تفاوت‌ها، می‌تواند ناشی از عوامل مختلفی مانند ساختار اقتصادی، بازار کار و هزینه‌های تولید باشد. به‌عنوان مثال، تفاوت در ساختار اقتصادی مناطق مختلف و نوع صنایع فعال در هر منطقه می‌تواند منجر به تفاوت در نرخ تورم شود. برخی از اساتید مصاحبه شونده بر این باورند که هر منطقه به صورت جداگانه می‌تواند تا ۲۰ درصد در کنترل شاخص تورم کشور تأثیرگذار باشد. بر همین اساس، طرح رصدخانه تورم در استان یزد با هدف پایش و کنترل دقیق تورم در سطح منطقه‌ای به اجرا درآمده است. این طرح، تلاش می‌کند داده‌های دقیق و به‌روز را جمع‌آوری کرده و تحلیل‌هایی متناسب با ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی هر منطقه ارائه دهد. از این جهت، این طرح می‌تواند الگوی مناسبی برای سایر استان‌ها باشد.

نقاط قوت و دلایل تعمیم‌پذیری

ساختار منطقه‌ای و داده‌محور: طرح رصدخانه تورم با تأسیس رصدخانه‌های منطقه‌ای و تشکیل تیم‌های مدیریتی محلی که تحلیل داده‌ها و ارائه راهکارهای مناسب را بر عهده دارند، به خوبی قابلیت تعمیم به سایر مناطق کشور را دارد. این ساختار می‌تواند به کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و بهبود وضعیت اقتصادی مناطق مختلف کمک کند.

استفاده از داده‌های منطقه‌ای: یکی از مزایای این طرح، تأکید بر جمع‌آوری و تحلیل داده‌های دقیق منطقه‌ای است. این داده‌ها می‌توانند به سیاست‌گذاران در اتخاذ تصمیمات بهتر کمک کنند. ایجاد بسترهای داده‌ای و فناوری‌های پیشرفته مانند بیگ دیتا و هوش مصنوعی در این طرح می‌تواند به‌راحتی در سایر استان‌ها نیز پیاده‌سازی شود.

چالش‌ها و محدودیت‌های تعمیم‌پذیری: با وجود نقاط قوت این طرح، برخی تحلیل‌های دانشگاهیان نشان می‌دهد که طرح رصدخانه تورم استان یزد به‌راحتی قابل تعمیم به سایر استان‌ها نیست. در ادامه به برخی از این چالش‌ها اشاره می‌شود:

تفاوت‌های ساختاری بین استان‌ها: هر استان ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متفاوتی دارد. بنابراین، سیاست‌ها و راهکارهای موفق در یک استان ممکن است در استانی دیگر کارایی نداشته باشد. به‌عنوان مثال، استان‌های صنعتی با استان‌های کشاورزی یا تجاری نیازهای متفاوتی دارند که باید در طراحی سیاست‌ها مدنظر قرار گیرند.

کمبود زیرساخت‌های فناوری و داده‌ای در برخی مناطق: برخی استان‌ها از نظر زیرساخت‌های فناوری و داده‌ای ضعیف‌تر هستند و توانایی پیاده‌سازی رصدخانه‌های پیشرفته و استفاده از فناوری‌های نوین نظیر هوش مصنوعی را ندارند. این مسأله می‌تواند مانعی برای تعمیم طرح باشد.

نیاز به تطبیق سیاست‌های منطقه‌ای با کلان‌سیاست‌ها: یکی از انتقادات مطرح‌شده

این است که سیاست‌های منطقه‌ای باید با سیاست‌های کلان ملی هماهنگ باشند. اگر هماهنگی کافی وجود نداشته باشد، ممکن است تناقض‌ها و ناکارآمدی‌هایی در سطح ملی و منطقه‌ای ایجاد شود که این امر تعمیم‌پذیری طرح را با مشکل مواجه می‌کند.

پاسخ به چالش‌ها و راهکارهای پیشنهادی: برای اینکه طرح رصدخانه تورم یزد به‌طور موفقیت‌آمیز به سایر استان‌ها تعمیم یابد، لازم است: ابتدا مطالعاتی جامع بر روی تفاوت‌های اقتصادی و اجتماعی هر منطقه انجام شود تا سیاست‌های متناسب با شرایط هر استان طراحی شوند. دولت باید سرمایه‌گذاری لازم را برای توسعه زیرساخت‌های فناوری و داده‌ای در استان‌های کم‌بضاعت انجام دهد تا امکان اجرای این طرح در تمامی مناطق فراهم شود. هم‌زمان با اجرای طرح‌های منطقه‌ای، سیاست‌های کلان اقتصادی نیز باید هماهنگ و منسجم باشند تا از تضادها و ناکارآمدی‌ها جلوگیری شود. در نهایت، هرچند طرح رصدخانه تورم استان یزد از ظرفیت بالایی برای تعمیم برخوردار است، اما برای موفقیت کامل، باید به چالش‌ها و محدودیت‌های آن در سایر مناطق نیز توجه ویژه‌ای شود.

بستر حقوقی و اداری پیشنهادی برای تعمیم‌پذیری طرح رصدخانه تورم استان یزد

بسیاری از تحلیل‌ها؛ علت تورم را متغیرهای کلان می‌دانند و برای کنترل تورم و متغیرهای کلان پولی؛ به طور خلاصه سیاست‌های پولی را مد نظر قرار می‌دهند. بنابراین رصدخانه برای استان‌هایی مناسب است که با عارضه‌های خاصی مثل مهاجرت فراتر از توان استان یا صنعتی شدن فراتر از ظرفیت‌های استان روبرو بوده‌اند. وگرنه در سایر موارد تورم از تورم کشوری تبعیت می‌کند. با این حال و با توجه به این مهم می‌توان به صورت زیر نیز عمل کرد:

برای تعمیم‌پذیری طرح رصدخانه تورم استان یزد به سایر استان‌ها، نیاز به بستر حقوقی و اداری مناسبی است که تضمین کند این طرح به‌طور کارآمد و موثر در سراسر کشور اجرا شود. برای این منظور، باید چارچوب قانونی مناسبی تدوین شود که شامل تصویب قانون ملی برای تشکیل رصدخانه‌های منطقه‌ای تورم و ایجاد دستورالعمل‌های اجرایی دقیق باشد. همچنین، ساختار اداری و سازمانی مناسب از جمله تشکیل کمیته‌های منطقه‌ای و دفتر مرکزی هماهنگی در وزارت امور اقتصادی و دارایی یا بانک مرکزی ایجاد شود.

هماهنگی نزدیک با وزارتخانه‌ها و نهادهای مرتبط نظیر وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت جهاد کشاورزی و مرکز آمار ایران و همکاری با بخش خصوصی، به ویژه صنایع و کسب‌وکارهای بزرگ، در جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل‌ها ضروری است. برای تامین منابع، باید بودجه لازم توسط دولت تأمین شده و بودجه‌ای نیز از طریق استانداری‌ها برای هزینه‌های محلی تخصیص یابد. امکان مشارکت مالی بخش خصوصی در طرح و ارائه مشوق‌های مالیاتی برای آن‌ها فراهم شود.

مشارکت مالی بخش خصوصی در طرح‌های اقتصادی می‌تواند به تأمین منابع مالی و افزایش کارایی طرح‌ها کمک کند و ارائه مشوق‌های مالیاتی می‌تواند به ترغیب سرمایه‌گذاران در این زمینه مؤثر باشد. اما این موضوع باید از جنبه‌های مختلف با دقت بیشتری مورد ارزیابی قرار گیرد تا برای هر دو طرف دولت و بخش خصوصی سودمند باشد. یکی از مزایای اصلی مشارکت بخش خصوصی، تأمین مالی پایدار است. دولت‌ها معمولاً با محدودیت‌های بودجه‌ای مواجه‌اند و نمی‌توانند به‌تنهایی تمام هزینه‌های لازم برای اجرای طرح‌های بزرگ را تأمین کنند. از سوی دیگر، بخش خصوصی با هدف سودآوری، با

افزایش بهره‌وری و کارایی در فرآیندها، می‌تواند به بهبود عملکرد طرح‌ها کمک کند. همچنین، مشارکت بخش خصوصی باعث تقسیم ریسک بین دولت و سرمایه‌گذاران می‌شود که این امر در شرایط اقتصادی نامطمئن اهمیت دارد.

با این حال، چالش‌ها و محدودیت‌هایی نیز وجود دارد. یکی از مشکلات اساسی برای بخش خصوصی، عدم اطمینان از بازدهی اقتصادی طرح‌ها است. اگر سوددهی به‌درستی مشخص نباشد، سرمایه‌گذاران علاقه‌ای به مشارکت نخواهند داشت. بنابراین، دولت باید با ارائه طرح‌های اقتصادی توجیه‌پذیر و شفافیت در روند اجرایی، اطمینان لازم را فراهم کند. علاوه بر این، قوانین و مقررات شفاف و حمایتی باید وجود داشته باشد تا از مشکلاتی همچون نابرابری در سود و ضرر، تأخیر در اجرای طرح‌ها یا فسخ قراردادها جلوگیری شود. یکی دیگر از ابزارهای جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، ارائه مشوق‌های مالیاتی است، اما این مشوق‌ها باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که علاوه بر جذب سرمایه‌گذاری، منجر به کاهش درآمدهای مالیاتی دولت نشوند. از این رو، تعادل در ارائه مشوق‌ها و تأمین درآمدهای مالیاتی ضروری است و این مشوق‌ها باید به شرکت‌های شفاف و توانمند اختصاص یابد تا از سوءاستفاده جلوگیری شود.

برای بهبود مشارکت بخش خصوصی، دولت باید با شفاف‌سازی بازدهی اقتصادی طرح‌ها و ارائه اطلاعات دقیق، اطمینان سرمایه‌گذاران را افزایش دهد. همچنین، ارائه مشوق‌های متنوع و هدفمند علاوه بر مالیات، مانند تسهیلات مالی کم‌بهره و کاهش هزینه‌های بیمه می‌تواند جذابیت بیشتری ایجاد کند. تضمین ثبات قانونی و سیاسی نیز یکی از مهم‌ترین عواملی است که اعتماد بخش خصوصی را جلب می‌کند، زیرا سرمایه‌گذاران نیاز به اطمینان دارند که شرایط اقتصادی و حقوقی به‌طور ناگهانی تغییر نخواهد کرد و سرمایه‌گذاری‌های آن‌ها با خطر مواجه نمی‌شود. در نتیجه، مشارکت مالی بخش خصوصی در شرایط محدودیت منابع دولتی می‌تواند تأثیرات مثبتی داشته باشد، اما موفقیت آن نیازمند راهکارهای دقیق، شفافیت و بسترهای قانونی مناسب است. توسعه بسترهای داده‌ای و فناوری از جمله ایجاد سامانه‌های پیشرفته برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها و استفاده از فناوری‌های بیگ دیتا و هوش مصنوعی برای تحلیل‌های پیشرفته و پیش‌بینی روندهای آینده ضروری است. برنامه‌های آموزشی برای نیروی انسانی درگیر در طرح به‌طور مستمر برگزار شود و برنامه‌های آگاهی‌رسانی برای جلب مشارکت عمومی و اطلاع‌رسانی در مورد اهداف و مزایای طرح رصدخانه تورم اجرا شوند. نظارت مداوم بر عملکرد رصدخانه‌ها توسط دفتر مرکزی هماهنگی و ارزیابی‌های دوره‌ای از روند اجرای طرح و نتایج حاصله به‌طور منظم انجام شود و گزارش‌های مربوطه به مراجع تصمیم‌گیری ارائه گردد. سیاست‌های کنترل تورم با در نظر گرفتن شرایط خاص هر منطقه و بر اساس تحلیل‌های انجام شده توسط رصدخانه‌های منطقه‌ای تدوین شده و برنامه‌های خاص برای تقویت تولید داخلی و افزایش اشتغال در هر منطقه تدوین و اجرا شوند.

تعمیم‌پذیری طرح رصدخانه تورم استان یزد

برای کنترل مؤثر تورم، ضروری است که ساختارهای منطقه‌ای مناسبی ایجاد شوند. این ساختارها، می‌توانند شامل رصدخانه‌های منطقه‌ای، تیم‌های مدیریتی منطقه‌ای و مرکز آمار منطقه‌ای باشند. تأسیس رصدخانه‌های منطقه‌ای همانطورکه پیشتر نیز اشاره شد، در استان‌هایی که با عارضه‌های خاص منطقه‌ای رو به رو هستند، به منظور پایش دقیق نرخ تورم و شناسایی عوامل مؤثر بر آن، امری ضروری است. این رصدخانه‌ها می‌توانند

داده‌های منطقه‌ای را جمع‌آوری و تحلیل کرده و راهکارهای مناسب برای کاهش تورم در هر منطقه را ارائه دهند. تشکیل تیم‌های مدیریتی در هر استان که مسئول تحلیل داده‌ها و پیشنهاد راهکارهای عملی برای کاهش تورم باشند نیز می‌تواند به بهبود وضعیت کمک کند. این تیم‌ها می‌توانند با همکاری نزدیک با بخش‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی هر منطقه، برنامه‌های مؤثری را برای کنترل تورم اجرا کنند. ایجاد بسترهای داده‌ای در سطح منطقه‌ای توسط مرکز آمار ایران برای دسترسی به داده‌های دقیق و به‌روز نیز از اهمیت بالایی برخوردار است. این داده‌ها می‌توانند به سیاست‌گذاران کمک کنند تا تصمیمات بهتری برای کنترل تورم اتخاذ کنند. برای اجرای موفق طرح‌های منطقه‌ای، باید بسترهای داده‌ای و فناوری اطلاعات به خوبی توسعه یابد. مرکز آمار باید به‌صورت منظم داده‌های تورم را در سطح منطقه‌ای جمع‌آوری و در دسترس قرار دهد. این داده‌ها باید شامل اطلاعات دقیق در حوزه‌های مختلف نظیر بهداشت و درمان، مسکن، بازار کار و کالاها و خدمات باشد. توسعه داشبوردهای مدیریتی برای نمایش و تحلیل داده‌های تورم در حوزه‌های مختلف نیز ضروری است. این داشبوردها می‌توانند به مدیران و سیاست‌گذاران کمک کنند تا اطلاعات جامع و به‌روزی از وضعیت تورم در هر منطقه داشته باشند و بتوانند تصمیمات بهتری بگیرند. بهره‌گیری از فناوری‌های نوین مانند بیگ دیتا و هوش مصنوعی برای تحلیل داده‌ها و پیش‌بینی روندهای آینده نیز می‌تواند به شناسایی الگوهای پیچیده و ارائه راهکارهای بهینه برای کنترل تورم کمک کند.

سیاست‌های کلان کشوری باید بر محورهای کنترل نقدینگی، تقویت تولید داخلی، مدیریت انتظارات تورمی و رصد و پایش دقیق تمرکز کنند. سیاست‌های پولی بانک مرکزی باید به گونه‌ای تنظیم شود که از افزایش بی‌رویه نقدینگی جلوگیری کند. این اقدام می‌تواند به کاهش فشارهای تورمی کمک کند. با حمایت از صنایع داخلی و کاهش وابستگی به واردات، می‌توان فشارهای تورمی ناشی از شوک‌های خارجی را کاهش داد. افزایش تولید داخلی می‌تواند به تعادل عرضه و تقاضا کمک کند و از افزایش قیمت‌ها جلوگیری کند. ایجاد شفافیت در سیاست‌های اقتصادی و اطلاع‌رسانی دقیق به مردم نیز می‌تواند انتظارات تورمی را کنترل کند. این اقدام می‌تواند به کاهش نوسانات قیمت‌ها و ایجاد ثبات اقتصادی کمک کند.

ایجاد سامانه‌های پایش تورم در سطح ملی برای شناسایی سریع و دقیق تغییرات تورمی و اتخاذ تصمیمات به‌موقع نیز ضروری است. این سامانه‌ها می‌توانند به ارائه اطلاعات دقیق و به‌روز به سیاست‌گذاران کمک کنند و از تأخیر در واکنش به تغییرات تورمی جلوگیری کنند.

تعمیم طرح رصدخانه تورم استان یزد به سایر استان‌ها، می‌تواند گامی مؤثر در کنترل و کاهش تورم در سطح کشور باشد. این طرح، می‌تواند با تأکید بر کنترل نقدینگی، تقویت تولید داخلی و مدیریت انتظارات تورمی، از این طرح حمایت کنند. ایجاد ساختارهای منطقه‌ای و توسعه بسترهای داده‌ای و فناوری اطلاعات نیز از ضروریات اجرای موفق این طرح‌ها است. با این اقدامات، می‌توان به کاهش تورم و بهبود شرایط اقتصادی در سطح ملی دست یافت. در نهایت، کاهش تورم در سطح منطقه‌ای می‌تواند به افزایش عدالت اجتماعی، بهبود شرایط کسب و کار و جذب سرمایه‌گذاری‌های جدید در مناطق مختلف کمک کند. این امر نه تنها به بهبود وضعیت اقتصادی کل کشور منجر خواهد شد، بلکه می‌تواند تحقق اهداف توسعه پایدار و ارتقای کیفیت زندگی مردم، در تمامی مناطق کشور بی‌انجامد.

نقش مجلس در پایش شاخص‌های توسعه؛ از قانون تا اقدام

محمدرضا پاریاب
محقق و پژوهشگر

در عصر حکمرانی داده‌محور، مجلس شورای اسلامی نه‌تنها نهاد قانون‌گذار، بلکه ناظر تحقق اهداف توسعه‌ای کشور است. برنامه هفتم توسعه، با تعیین شاخص‌های کمی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بستری فراهم کرده تا مجلس بتواند با ابزارهای نظارتی خود، عملکرد دولت را به‌صورت دقیق و مستند پایش کند، اما آیا این ظرفیت قانونی، در عمل نیز به اقدام مؤثر، منجر شده است؟

تصویب شاخص‌ها؛ گام نخست نظارت

در متن قانون برنامه هفتم توسعه، شاخص‌هایی چون رشد بهره‌وری، کاهش ضریب جینی، افزایش نرخ اشتغال، ارتقای کیفیت آموزش و بهبود شاخص‌های سلامت عمومی، به‌عنوان معیارهای سنجش پیشرفت کشور تعیین شده‌اند. این شاخص‌ها، به‌صورت کمی و قابل سنجش، در مواد مختلف برنامه گنجانده شده‌اند و دولت موظف به تحقق آن‌ها است.

ابزارهای نظارتی مجلس؛ از سؤال تا گزارش

مجلس، برای پایش این شاخص‌ها، از ابزارهایی چون سؤال از وزرا، تحقیق و تفحص و جلسات نظارتی تخصصی استفاده می‌کند. کمیسیون‌های تخصصی، به‌ویژه کمیسیون برنامه و بودجه، اجتماعی، آموزش و بهداشت، موظف‌اند گزارش‌های دوره‌ای از روند تحقق شاخص‌ها تهیه کرده و در اختیار صحن علنی قرار دهند. همچنین، جلسات «سه‌شنبه‌های نظارتی» بستری برای بررسی عملکرد دستگاه‌ها در تحقق اهداف برنامه فراهم کرده‌اند.

چالش‌ها؛ از ظرفیت قانونی تا موانع اجرایی

با وجود آن‌که برنامه هفتم توسعه، مجلس، را در جایگاه ناظر تحقق شاخص‌های توسعه‌ای معرفی کرده و ابزارهای قانونی متنوعی در اختیار آن قرار داده است، اما در مسیر اجرا، چالش‌های جدی وجود دارد که کارآمدی این نظارت را محدود می‌کند:

ـ فقدان زیرساخت‌های داده‌محور: نبود سامانه‌های شفاف و برخط، برای ارائه داده‌های عملکردی، باعث می‌شود مجلس نتواند به‌موقع انحراف از شاخص‌ها را شناسایی کند. داده‌ها گاه ناقص، متناقض یا با تأخیر ارائه می‌شوند.

ـ ضعف در ظرفیت تحلیلی کمیسیون‌ها: برخی کمیسیون‌ها، فاقد تیم‌های پژوهشی و آماری برای تحلیل داده‌ها هستند. گزارش‌های نظارتی بیشتر توصیفی‌اند تا تحلیلی و ارتباط با مراکز علمی محدود است.

ـ نبود ضمانت اجرایی برای پاسخ‌گویی دولت: الزام قانونی برای ارائه گزارش وجود دارد، اما ضمانت کافی برای اصلاح مسیر یا پاسخ‌گویی دقیق دستگاه‌ها، فراهم نشده است.

ـ تعدد شاخص‌ها و پراکندگی اهداف: شاخص‌های

متعدد و گاه فاقد تعریف عملیاتی، تمرکز نظارت را کاهش داده و امکان سنجش واقعی را محدود می‌کند.

ـ فاصله میان قانون‌گذاری و اجرا: گاه سیاست‌های اجرایی دولت با اهداف برنامه مغایرت دارد و نبود هماهنگی میان نهادهای اجرایی و نظارتی، روند پایش را کند و بی‌اثر می‌سازد.

پیشنهادهای عملی برای ارتقای نقش نظارتی مجلس: برای عبور از این چالش‌ها، مجلس می‌تواند اقدامات زیر را در دستور کار قرار دهد.

ـ ایجاد سامانه ملی پایش شاخص‌ها، با همکاری مرکز آمار و دیوان محاسبات و الزام دستگاه‌ها به بارگذاری داده‌های استاندارد.

ـ تقویت کمیسیون‌های تخصصی از طریق جذب نیروهای پژوهشی، تعامل با دانشگاه‌ها و برگزاری کارگاه‌های تحلیل داده.

ـ اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس برای تعیین ضرب‌الاجل قانونی در ارائه گزارش‌ها و ایجاد سازوکار «هشدار نظا.»

ـ تدوین نقشه راه نظارت، برای اولویت‌بندی شاخص‌ها و تمرکز بر اهداف کلیدی در بازه‌های زمانی مشخص.

ـ تشکیل کمیته مشترک مجلس ـ دولت، برای رصد اجرای احکام برنامه و الزام دستگاه‌ها به ارائه برنامه عملیاتی هم‌زمان با بودجه.

جمع‌بندی نهایی

پایش شاخص‌های توسعه، اگر به‌درستی انجام شود، می‌تواند مسیر سیاست‌گذاری کشور را اصلاح کرده و منابع را به سمت اولویت‌های واقعی هدایت کند. مجلس، به‌عنوان نهاد ناظر، باید از ظرفیت قانونی خود فراتر رود و با بهره‌گیری از ابزارهای نوین، نظارت را به کنشی مؤثر و تحول‌آفرین تبدیل کند. تحقق توسعه پایدار، در گرو نظارت هوشمند و پاسخ‌گو است. در نهایت، اگر مجلس بتواند پایش شاخص‌های توسعه را به ابزاری مستند، شفاف و سیاست‌ساز بدل کند، نه‌تنها اعتبار قانون‌گذاری خود را حفظ خواهد کرد، بلکه نقش بی‌بدیلی در هدایت کشور به سوی آینده‌ای متوازن، عادلانه و پیشرو ایفا خواهد نمود.

بحران امنیت آبی یـزد؛ تحلیل تعرض هـای مکرر به خط انتقال آب و الزامـات مداخله ملی

شورای علمی اندیشکده حکمرانی و قانون گذاری استان یزد

استان یـزد، بـا اقلیمـی فراخشـک و وابسـتگی حیاتـی بـه خطـوط انتقـال آب از حوضـه زاینـده‌رود، طـی ۲۷ سـال گذشـته بیـش از ۵۰ مـورد تعـرض و تخریـب بـه ایـن شـریان حیاتـی را تجربـه کـرده اسـت. علیرغـم سـهم ناچیـز ۶ تـا ۷ درصـدی یـزد از منابـع توزیعـی زاینـده‌رود (معـادل ۶۰ تـا ۷۰ میلیـون مترمکعـب)، ایـن اسـتان عمـده بـار امنیتـی و اجتماعـی تأمیـن آب شـرب ۹ شهرسـتان خـود را متحمـل می‌شـود. ایـن گـزارش بـا آسیب‌شناسـی دلایـل ناپایـداری ایـن خـط انتقـال (شـامل نارضایتـی کشـاورزان شـرق اصفهـان، عـدم تحقـق تعهـدات محلـی و ضعـف تأمیـن امنیـت فیزیکـی)، راهکارهـای سیاسـتی را در دو سـطح موقت-امنیتـی و سـاختاری-بلندمدت ارائـه می‌دهـد. پیشـنهاد محـوری ایـن گـزارش، الـزام بـه تشـکیل «کارگـروه ملـی سـازش و همکاری‌هـای بین‌اسـتانی» بـا هـدف تبدیـل تهدیـد امنیـت آبـی بـه فرصـت توسـعه پایـدار مناطـق همجـوار اسـت.

۱. شریان حیاتی در معرض تهدید

اسـتان یـزد، بـا متوسـط بارندگـی کمتـر از ۱۰۰ میلیمتـر در سـال، یکـی از خشـک‌ترین استان‌های ایـران اسـت. از مجمـوع ۱۲ شهرسـتان اسـتان، تأمیـن آب شـرب ۹ شهرسـتان بـه خـط انتقـال آب از حوضـه زاینـده‌رود وابسـته اسـت. بـر اسـاس آمـار موجـود، حتـی در صـورت تجمیـع کامـل کلیـه منابـع آب قابـل شـرب داخلـی اسـتان، صرفاً ۳۰ میلیـون مترمکعـب آب تأمیـن می‌شـود کـه در مقایسـه بـا نیـاز شـرب اسـتان، کسـری قابـل

توجهی را نشان می‌دهد و همین میزان نیز برای قابلیت شرب، نیازمند اختلاط با آب انتقالی است. مهم‌ترین مسئله سیاستی این است که این شریان حیاتی طی ۲۷ سال گذشته، ۵۲ بار مورد تعرض و تخریب قرار گرفته است. این آمار نشان می‌دهد که مشکل فراتر از خرابکاری صرف، ریشه در نارضایتی‌های مزمن اجتماعی-اقتصادی در مناطق همجوار (به‌ویژه شرق اصفهان) و ناکارآمدی مدیریت یکپارچه حوضه آبریز زاینده‌رود دارد. سهم یزد از کل توزیع آب زاینده‌رود (حدود یک میلیارد مترمکعب) تنها ۶ تا ۷ درصد (۶۰ تا ۷۰ میلیون مترمکعب) است، در حالی که مصرف استان اصفهان به ۳۴۰ میلیون مترمکعب می‌رسد. این شکاف عددی، درک نادرست از میزان برداشت یزد را تشدید کرده و به بستری برای تنش اجتماعی تبدیل شده است.

۲. ریشه‌یابی و تحلیل وضع موجود (آسیب شناسی)

تعرض‌های مکرر به خط لوله انتقال آب یزد ناشی از تعامل سه دسته عامل اصلی است:

الف) نارضایتی مزمن اقتصادی در مبدأ (شرق اصفهان): کشاورزان شرق اصفهان برای تأمین نیاز آبی مزارع خود به ۵ نوبت آبیاری با حجم تقریبی ۶۰ میلیون مترمکعب در هر نوبت نیاز دارند. نکته قابل تأمل این است که کل سهمیه سالانه استان یزد، معادل آب مورد نیاز برای صرفاً یک نوبت آبیاری این منطقه است. این آمار، نارضایتی موجود را نه از سرِ کم‌توجهی، بلکه ناشی از تصور ناعادلانه بودن تخصیص‌ها در شرایط کم‌آبی مفرط نشان می‌دهد.

ب) شکاف تعهدات و انتظارات: به نظر می‌رسد وعده‌های داده‌شده توسط مسئولان محلی اصفهان به کشاورزان منطقه برای جبران خسارت‌ها یا تأمین معیشت جایگزین، محقق نشده است. این «شکاف اجرایی» سبب تبدیل مطالبه‌گری مدنی به اقدامات تخریبی و فشار بر نماد فیزیکی تخصیص آب (خط لوله) شده است.

پ) ناکارآمدی الگوی حفاظت فیزیکی: با وجود حساسیت و اولویت راهبردی این خط لوله، الگوی حفاظتی موجود (اعم از فیزیکی، نظارت الکترونیک و گشت‌های امنیتی) در بازدارندگی کامل موفق نبوده و خلأهای امنیتی، فرصت تعرض را برای افراد فراهم کرده است.

۳. ملاحظات کلان و بیانات رهبری

در شرایط فعلی، واکنش آگاهانه و توأم با «صبوری و بصیرت» مردم یزد در برابر این بحران، شایسته تقدیر و الگوسازی است. این رفتار مطابق با تأکیدات مقام معظم رهبری در سال ۱۴۰۴ مبنی بر «لزوم حفظ وحدت و هوشیاری در برابر فتنه‌های داخلی» بوده و مانع از بهره‌برداری دشمنان از این شکاف‌ها شده است. بااین‌حال، ضمن ضروری بودن صبر عمومی همانطور که رهبری در مواقع دیگر نیز فرمودند نمی‌توان ضرورت اقدام ساختاری و عادلانه دولت و مجلس برای تأمین پایدار امنیت آبی یزد نادیده گرفت.

۴. پیشنهادهای سیاستی (راهکارهای اجرایی)

پیشنهادها در دو بازه زمانی کوتاه‌مدت (فوری) و بلندمدت (ساختاری) دسته‌بندی می‌شوند:

الف) اقدامات کوتاه‌مدت و حفاظتی (دستور کار فوری) از طریق بازدارندگی و ارتقاء امنیت فیزیکی و اصلاح فوری سازوکار گفت‌وگوی بحران

ب) اقدامات میان‌مدت و ساختاری (راهکارهای پایدار)

الزام به تدوین برنامه جامع معیشت جایگزین (تبدیل تهدید به فرصت): سازمان برنامه و

بودجه مکلف است در بسته‌های بودجه‌ای سنواتی، اعتبار مشخصی برای تعریف پروژه‌های اشتغال‌زایی و توسعه زیرساخت‌ها در شهرها و روستاهای در مسیر خط انتقال (عمدتاً در شرق اصفهان) پیش‌بینی کند. این پروژه‌ها باید معطوف به ایجاد اشتغال پایدار و کاهش وابستگی معیشتی به آب‌برهای سنتی باشد.

تغییر الگوی کشت با رویکرد توافقی: وزارت جهاد کشاورزی با همکاری سازمان حفاظت محیط زیست، موظف به اجرای برنامه تشویقی (و نه تنبیهی) برای تغییر الگوی کشت در شرق اصفهان با محوریت کشت محصولات کم‌آب‌بر و گلخانه‌ای شود. تأمین اعتبار این برنامه می‌تواند از محل صرفه‌جویی آب یا اعتبارات تملک دارایی استان‌ها صورت گیرد.

تقویت دیپلماسی آب و حکمرانی مشارکتی:

مجلس شورای اسلامی می‌تواند با اصلاح قانون توزیع عادلانه آب یا تصویب طرحی دوفوریتی، وزارت نیرو را موظف به تشکیل «شورای هماهنگی ذی‌نفعان حوضه زاینده‌رود» کند. این شورا با حضور نمایندگان تشکل‌های کشاورزی، صنعت و محیط زیست سه استان ذی‌نفع، بازوی مشورتی الزام‌آور برای تصمیم‌گیری‌های آبی باشد.

آموزش همگانی و اطلاع‌رسانی: صدا و سیما و وزارت آموزش و پرورش با همکاری وزارت نیرو، تولید محتوای رسانه‌ای برای تبیین «وضعیت منابع آب» و «پیامدهای امنیتی و اجتماعی تخریب زیرساخت‌ها» را در دستور کار فوری خود قرار دهند تا از التهاب‌آفرینی در فضای مجازی جلو

۵. نتیجه‌گیری

امنیت آبی استان یزد، دیگر صرفا یک مسئله استانی نیست، بلکه به شاخصی برای کارآمدی نظام حکمرانی منابع کشور تبدیل شده است. صبر راهبردی مردم یزد یک سرمایه اجتماعی عظیم است که باید با اقدام عادلانه و قاطع نهادهای حاکمیتی پاسخ داده شود. در غیر این صورت، هر تعرض جدید، نه تنها یک بحران انسانی، بلکه یک چالش امنیتی جدید در منطقه مرکزی ایران ایجاد خواهد کرد. مجلس شورای اسلامی با رصد دقیق و تصویب لوایح و طرح‌های لازم، می‌تواند نقش محوری در تحقق راهکارهای فوق و جلوگیری از تنش‌های آتی ایفا

ناترازی انرژی؛ بازخوانی یک تهدید خاموش

کاظم یاوری نسب
مسئول بسیج اساتید کانون دانشکده ملی مهارت امام علی(ع) یزد

ناترازی انرژی، به معنای عدم تعادل بین عرضه و تقاضای انرژی در یک سیستم یا کشور است. عدم تعادل می تواند به دو شکل اصلی رخ دهد: کمبود عرضه انرژی، زمانی که تقاضای انرژی از عرضه آن بیشتر باشد و مازاد عرضه انرژی، زمانی که عرضه انرژی از تقاضا بیشتر باشد.

ناترازی انرژی در ایران، اگرچه سال‌هاست وجود دارد، اما در سال‌های اخیر به مرحله‌ای رسیده که دیگر نمی‌توان آن را صرفا یک چالش فنی یا موقتی دانست. با آغاز هر تابستان، زمستان یا دوره اوج مصرف، بحث ناترازی و خاموشی به صدر نگرانی‌ها بازمی‌گردد. اما واقعیت آن است که این مسئله برخاسته از زنجیره‌ای از علل زیرساختی، مدیریتی و اقتصادی است و اگر به‌درستی فهم و مدیریت نشود، زمینه‌ساز نارضایتی اجتماعی و حتی تهدید امنیت ملی خواهد شد. در سال‌های گذشته، فاصله قابل‌توجهی بین ظرفیت اسمی تولید برق و ظرفیت عملی آن پدید آمده است. این تفاوت ناشی از فرسودگی نیروگاه‌ها، محدودیت سوخت، تعمیرات ناکافی و راندمان پایین برخی واحدهاست. از سوی دیگر، میزان مصرف انرژی، به‌ویژه در دوره‌های اوج، به سطحی رسیده که فراتر از توان تولید عملی کشور است. همین شکاف میان تولید و مصرف، هسته اصلی ناترازی انرژی را شکل داده است. از سوی دیگر، نباید همه بار ناترازی را به مردم تحمیل کرد. سبک ساخت‌وسازهای غیراستاندارد و ساختمان‌های با مصرف انرژی بالا، لوازم خانگی و خودروهای پرمصرف، تبلیغ سبک زندگی مصرف‌گرا، و بی‌عملی دستگاه‌های بزرگ در صرفه‌جویی، نشان می‌دهد که سهم قابل‌توجهی از مصرف انرژی ریشه در سیاست‌گذاری‌های اشتباه دارد نه در رفتار مصرف‌کننده نهایی. اگرچه ارتقای فرهنگ مصرف ضرورت دارد، اما بدون اصلاح ساختارها و تجهیزات، نباید از مردم انتظار تغییر جدی داشت. در این شرایط، مسیر برون‌رفت از بحران، نه در شعار و مقصرسازی، بلکه در اقدام هم‌افزا و هوشمندانه است.

حل مسئله ناترازی نیازمند نگاهی سه‌سطحی و برنامه‌ریزی دقیق در زمان‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت است.
راهکارهای پیشنهادی برای مقابله با ناترازی انرژی برق عبارتند از:

الف: راهکارهای کوتاه‌مدت (زیر یک سال):

ـ تدوین برنامه خاموشی هدفمند با اطلاع‌رسانی شفاف و منظم برای حفظ اعتماد عمومی و جلوگیری از اغتشاش روانی و اجتماعی.
ـ افزایش بهره‌وری نیروگاه‌های فعلی با تعمیر اضطراری، شست‌وشوی توربین‌ها و بهینه‌سازی بهره‌برداری.
الزام استفاده از ژنراتورهای پشتیبان در سازمان‌ها، بانک‌ها، بیمارستان‌ها و صنایع بزرگ در زمان اوج مصرف.
ـ کاهش مصرف ادارات و سازمان‌های دولتی با مکانیزم‌های نظارتی، دورکاری محدود و تعیین سقف مصرف اجباری.
ـ اجرای طرح برق رایگان مشروط برای مشترکان کم‌مصرف به‌عنوان مشوق فوری و موثر.
ـ نصب لوله‌های هوشمند قطع بار در وسایل پرمصرف مانند کولرهای گازی در ساعات پیک.
ـ بسیج اجتماعی در مدارس، مساجد، رسانه‌ها و گروه‌های داوطلب مردمی برای آموزش و اطلاع‌رسانی.
خاموشی تابلوهای تبلیغاتی نوری شهری در ساعات اوج مصرف.
ـ تأمین سوخت جایگزین نیروگاه‌ها با استفاده از ذخیره‌سازی سوخت مازوت یا گاز مایع پاکسازی‌شده با نظارت زیست‌محیطی

ب: راهکارهای میان‌مدت (یک تا سه سال):

ـ سرمایه‌گذاری در نیروگاه‌های سیکل ترکیبی و افزایش راندمان تولید برق.
ـ توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر (خورشیدی، بادی) با حمایت تسهیلاتی برای خانواده‌ها و کسب‌وکارهای کوچک.
ـ طرح جایگزینی لوازم پرمصرف با لوازم بهینه با تسهیلات تعویض و گواهی صرفه‌جویی.
ـ اجرای کامل مبحث ۱۹ مقررات ملی ساختمان برای کاهش اتلاف انرژی.
ـ سامانه شفافیت انرژی برای نهادهای عمومی و ادارات جهت نظارت اجتماعی بر عملکرد مصرفی آن‌ها.

ج: راهکارهای بلندمدت (بیش از ۳ سال):

ـ اصلاح تعرفه انرژی با مدل پلکانی ـ تصاعدی برای کاهش مصرف پرمصرف‌ها بدون فشار بر اقشار ضعیف.
ـ بازطراحی شهری با تمرکز بر معماری کم‌مصرف، حمل‌ونقل پاک و سبز، و شهرسازی پایدار.
ـ آموزش رسمی و عمومی از سنین پایین در مورد انرژی، بحران اقلیمی و مسئولیت فردی.
ـ پشتیبانی از هوشمندسازی شبکه برق و تحلیل کلان‌داده‌های مصرف برای پیش‌بینی بحران.

-پیوستن به بازارهای منطقه‌ای برق، برای تأمین و تبادل انرژی در زمان‌های بحرانی.

سخن آخر

ناترازی انرژی در ایران، اگرچه ریشه در مسائل زیرساختی و مدیریتی دارد، اما می‌تواند با برنامه‌ریزی و هم‌افزایی دستگاه‌ها کنترل و مهار شود. خطای راهبردی آن است که این موضوع صرفا به عنوان یک چالش فنی یا موقتی دیده شود. با اقدام هوشمندانه، بهره‌گیری از ظرفیت نخبگان و اعتمادسازی عمومی، می‌توان این تهدید را به فرصتی برای اصلاح ساختار انرژی کشور تبدیل کرد. نکته کلیدی آن است که اجرای این اقدامات باید با یک روایت صادقانه همراه باشد. اگر مردم حس کنند که بخشی از مشکل‌اند، ولی راه‌حل‌ها تنها متوجه آن‌هاست، همکاری عمومی کاهش می‌یابد. در مقابل، اگر دستگاه‌های بزرگ، صنایع پرمصرف و مجموعه‌های دولتی پیشگام در صرفه‌جویی باشند، می‌توان انتظار داشت که همراهی عمومی نیز شکل بگیرد.

مهم‌تر از همه آنکه اجازه ندهیم این چالش، به دستاویزی برای برهم‌زدن نظم اجتماعی و امنیت ملی بدل شود. خاموشی‌های بی‌برنامه و ناترازی انرژی، فقط فشار بر مردم و یک مشکل فنی نیست؛ اگر مدیریت نشود و جدی گرفته نشود، شیطنت‌ها می‌تواند آن را به تهدیدی برای امنیت ملی تبدیل کند. اگر خاموشی اجتناب‌ناپذیر است، بی‌برنامگی قطعا قابل حذف است.

گذار از سیاست ساخت محور به حکمرانی زمین در تأمین مسکن کم درآمدها

مهسادهقانیان
پژوهشگر دکتری شهرسازی دانشگاه یزد

استان یزد، با وجود ثبت جهانی بافت تاریخی و جایگاه اقتصادی ویژه، امروز به نمونه‌ای هشداردهنده از ناکارآمدی سیاست‌های ملی مسکن تبدیل شده است. ۶۲٪ از رشد شهرنشینی یزد در دو دهه اخیر در سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌ای رخ داده است. محله فرودگاه یزد، نماد شکست سیاست‌های تولید انبوهی است که نه‌تنها مشکل را حل نکرده، بلکه با جذب مهاجران بیشتر، بحران را تشدید کرده است. این در حالی است که استان یزد از ظرفیت‌های بالقوه فراوانی برای تأمین مسکن گروه‌های کم‌درآمد برخوردار است که تاکنون نادیده گرفته شده‌اند. تداوم وضع موجود، نه تنها هزینه‌های اقتصادی هنگفتی به دولت و شهرداری تحمیل می‌کند، بلکه بافت تاریخی و هویت فرهنگی این دیار را نیز با خطر نابودی مواجه ساخته است.

مشکل اصلی کمبود زمین یا مسکن نیست. ۲۸۰ هکتار بافت فرسوده مصوب در شهر یزد به تنهایی ظرفیت تولید حداقل ۴۵ هزار واحد مسکونی را بدون نیاز به الحاق یک متر زمین جدید دارد. قیمت تمام‌شده هر واحد در بازآفرینی بافت فرسوده ۳۲٪ کمتر از ساخت در اراضی حاشیه‌ای است. این ظرفیت عظیم درونی، نه تنها از نظر اقتصادی به‌صرفه‌تر است، بلکه از گسترش بی‌رویه شهر، تخریب اراضی کشاورزی و افزایش هزینه‌های زیرساختی جلوگیری می‌کند. غفلت از این ظرفیت، به معنای نادیده گرفتن یک دارایی ملی و استراتژیک برای استان یزد و حتی الگوسازی برای سایر استان‌های کویری کشور است.

توقف فوری الحاق اراضی جدید به حریم شهرهای استان یزد و الزام وزارت راه و شهرسازی به تخصیص حداقل ۵۰٪ از سهمیه مسکن کم‌درآمد استان به بازآفرینی بافت فرسوده و میانی، به عنوان توصیه راهبردی، پیشنهاد می‌شود. یزد، می‌تواند پایلوت ملی گذار از سیاست برون‌زا به درون‌زا در تأمین مسکن باشد. اجرای این توصیه، نیازمند عزم جدی مجلس، دولت و مدیریت شهری است تا با اصلاح قوانین، تخصیص اعتبارات مناسب و ایجاد سازوکارهای تشویقی، مسیر بازآفرینی را هموار سازند. تجربه موفق یزد در این زمینه، می‌تواند الگویی برای سایر استان‌های دارای بافت تاریخی و محدودیت‌های اقلیمی باشد.

۱. چرا یزد بحران‌آفرین شد؟

استان یزد در دو دهه گذشته، هم‌زمان با سه موج جمعیتی مواجه بوده است: مهاجرت صنعتی به دلیل قطب صنعتی شدن استان، مهاجرت ناشی از خشکسالی و تخلیه روستاها، و رشد طبیعی جمعیت شهری. با این حال،

سیاست‌گذاری ملی مسکن بدون تمایزگذاری سرزمینی، عمدتا بر یک نسخه واحد یعنی الحاق زمین و ساخت انبوه در حاشیه شهرها متمرکز شده است. این رویکرد یکسان‌نگر، نه‌تنها نتوانسته است نیازهای خاص استان یزد را پاسخ دهد، بلکه با تشدید مشکلات موجود، بحران مسکن را در این استان عمیق‌تر کرده است. به عبارت دیگر، تمرکز صرف بر کمیت واحدهای مسکونی و غفلت از کیفیت، مکان‌یابی و تناسب با شرایط اقلیمی و فرهنگی، به تولید انبوه مسکن‌هایی انجامیده است که نه تنها پاسخگوی نیاز واقعی گروه‌های کم‌درآمد نیست، بلکه با جذب مهاجران بیشتر، بر دامنه سکونتگاه‌های غیررسمی نیز افزوده است.

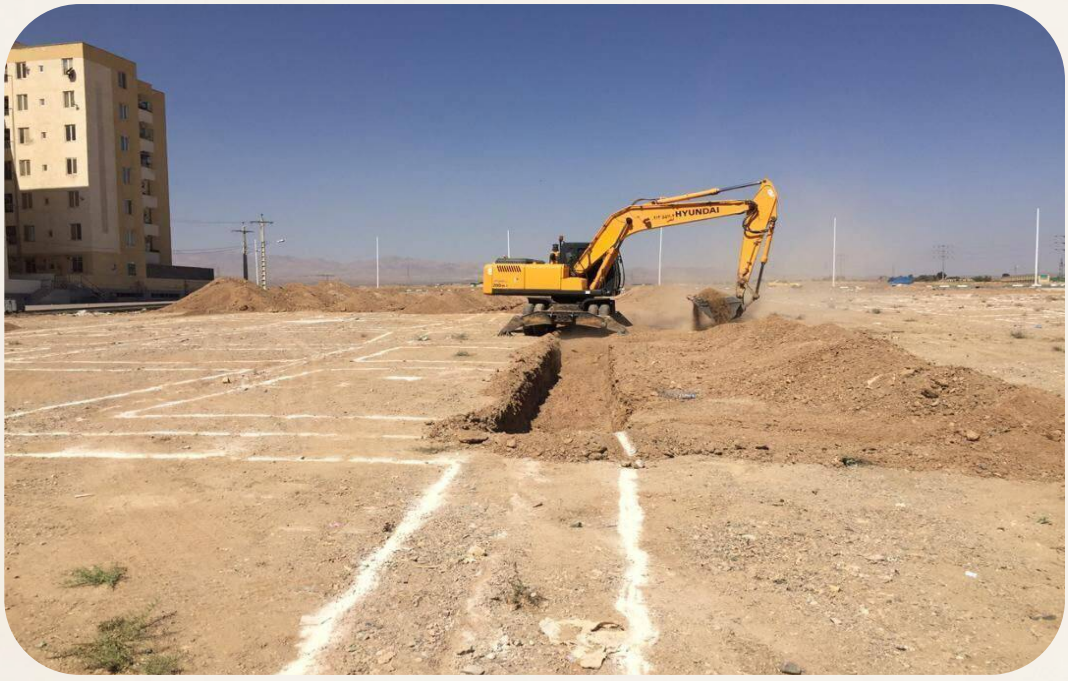
داده‌ها، تصویر روشنی از پیامدهای یکسان‌نگاری در استان یزد ترسیم می‌کند. سهم ۶۸ درصدی زمین از قیمت مسکن در یزد در مقایسه با میانگین ۵۵ درصدی کشوری، نشان‌دهنده نقش پررنگ تر زمین در گرانی مسکن این استان است. رشد ۲۸۰ درصدی قیمت مسکن در پنج سال اخیر، فاصله معناداری با میانگین ۲۲۰ درصدی کشور دارد و بیانگر شتاب بالاتر تورم مسکن در یزد است. سهم ناچیز ۲۳ درصدی تسهیلات بانکی از هزینه ساخت در یزد، در مقایسه با میانگین ۳۵ درصدی کشور، گویای دسترسی محدودتر متقاضیان به منابع مالی و وابستگی بیشتر به آورده نقدی است که خود مانعی بزرگ برای گروه‌های کم‌درآمد محسوب می‌شود. نرخ رشد ۱۱ درصدی سالانه سکونتگاه‌های غیررسمی در یزد، نسبت به میانگین ۷ درصدی کشوری، هشداردهنده است و نشان می‌دهد سیاست‌های کنونی نه تنها از گسترش این سکونتگاه‌ها جلوگیری نکرده، بلکه به دلایلی مانند جذب مهاجران بیشتر به حاشیه شهرها، آن را تسریع نیز نموده است. در نهایت، وجود ۲۲ واحد خالی به ازای هر ۱۰۰ خانوار در یزد در برابر میانگین ۱۶ واحدی کشور، پارادوکس عجیبی را آشکار می‌سازد: هم‌زمان با کمبود مسکن برای گروه‌های کم‌درآمد، تعداد قابل توجهی واحد مسکونی خالی در استان وجود دارد که به دلیل نبود سازوکارهای

مناسب، وارد چرخه مصرف نمی‌شوند.
آنچه در یزد رخ داده، یک پارادوکس آشکار است: استانی با بیشترین تراکم بافت تاریخی باارزش و بالاترین نرخ خانه‌های خالی، هم‌زمان بیشترین رشد سکونتگاه‌های غیررسمی را ثبت کرده است. به این معنا که سیاست‌های اتخاذشده نه فقط ناکارآمد، بلکه در مواردی تضادآفرین بوده و بحران را تشدید کرده‌اند. سیاست‌هایی که به ظاهر برای حل مشکل مسکن طراحی شده‌اند، به دلیل عدم توجه به ویژگی‌های بومی و ساختارهای نهادی، خود به عاملی برای تعمیق نابرابری‌ها و تشدید مشکلات تبدیل شده‌اند. این پارادوکس، ضرورت بازنگری اساسی در سیاست‌های ملی مسکن و حرکت به سوی رویکردهای بومی و مشارکتی را بیش از پیش آشکار می‌سازد.

۱-۱. چرا الحاق زمین در یزد بن‌بست است؟

الحاق زمین‌های حاشیه‌ای به حریم شهر یزد، با سه مانع ساختاری و غیرقابل عبور مواجه است که هریک به تنهایی برای توجیه ناپایداری این سیاست کافی است. این موانع، نه صرفا محدودیت‌های فنی یا مالی، بلکه موانعی ریشه‌دار در بستر طبیعی، تاریخی و اقتصادی استان یزد هستند که هرگونه تلاش برای توسعه افقی را با چالش‌های جدی مواجه می‌سازد. در ادامه به تشریح این سه مانع اصلی پراخته می‌شود.

نخستین مانع، محدودیت‌های طبیعی و اقلیمی است. یزد در اقلیم فراخشک با میانگین بارش زیر ۶۰ میلیمتر در سال قرار دارد. هر هکتار توسعه افقی، مستلزم مصرف سالانه ۱۲ هزار مترمکعب آب برای فضای سبز و زیرساخت‌های شهری است. دشت یزد-اردکان با نرخ فرونشست ۱۵ سانتیمتر در سال، در زمره بحرانی‌ترین سفره‌های آب زیرزمینی کشور قرار دارد. ادامه توسعه افقی در این شرایط، به معنای تشدید تخریب منابع آبی و افزایش ناپایداری محیطی است. به عبارت دیگر، هر هکتار توسعه جدید، نه تنها فشار مضاعفی بر منابع آبی محدود استان وارد می‌کند،

بلکه با تشدید پدیده فرونشست زمین، زیرساخت‌های شهری و حتی بافت تاریخی را نیز در معرض خطر جدی قرار می‌دهد. در چنین شرایطی، ادامه سیاست توسعه افقی، نه تنها غیراقتصادی، بلکه به لحاظ زیست‌محیطی فاجعه‌بار خواهد بود.

دومین مانع، تعارض با میراث جهانی است. بافت تاریخی یزد در سال ۲۰۱۷ به عنوان میراث جهانی یونسکو ثبت شده است. توسعه افقی و الحاق زمین‌های حاشیه‌ای، بدون توجه به حریم منظری این میراث، به تدریج هویت تاریخی شهر را مخدوش می‌کند و با تعهدات بین‌المللی ایران در تعارض آشکار قرار دارد. بافت تاریخی یزد، نه فقط یک میراث فرهنگی، که یک هویت و یک سرمایه ملی است که حفظ آن برای نسل‌های آینده ضروری است. توسعه بی‌برنامه در حاشیه شهر، با ایجاد مناظر ناهمگون و مخدوش کردن خط آسمان تاریخی، ارزش این میراث گرانبها را تنزل می‌دهد و فرصت‌های توسعه گردشگری مبتنی بر این ظرفیت را نیز از بین می‌برد.

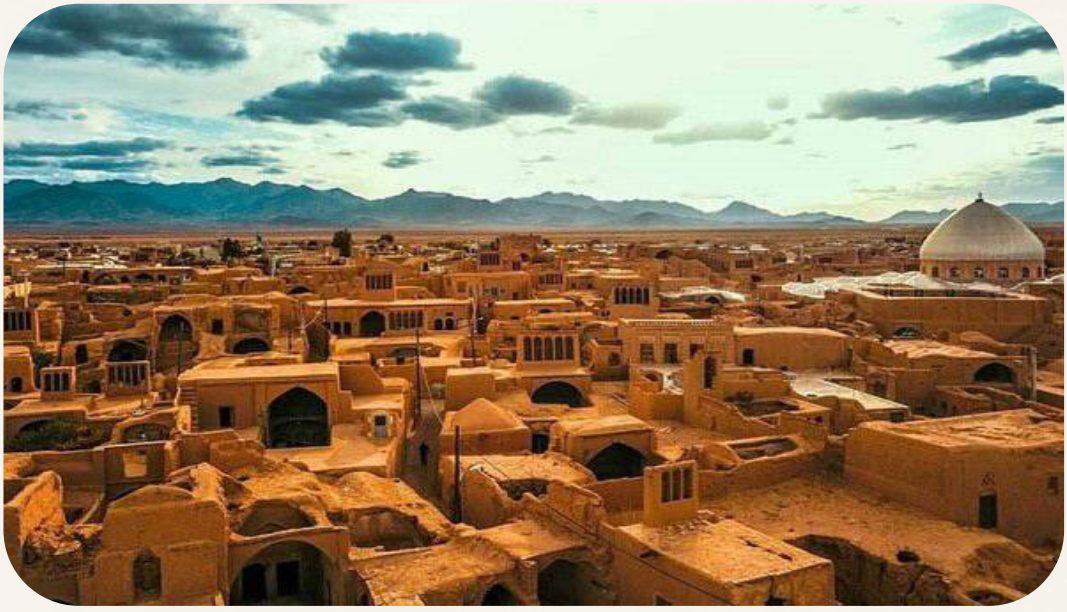
سومین مانع، هزینه‌سرایی بر دوش نسل آینده است. هر کیلومتر توسعه شبکه معابر در اراضی جدید، ۸۰ میلیارد تومان هزینه تأسیسات زیربنایی به شهرداری تحمیل می‌کند. سرانه هزینه خدمات شهری در بافت‌های جدید ۲.۷ برابر بافت درونی شهر است. شهرداری یزد با ساختار مالی فعلی، اساساً توان تأمین این هزینه‌ها را ندارد و بار آن به صورت کسری بودجه و کاهش کیفیت خدمات، به شهروندان و نسل‌های آینده منتقل می‌شود. به عبارت دیگر، توسعه افقی، نوعی بدهی‌سازی برای آیندگان است؛ توسعه‌ای که هزینه‌های هنگفت زیرساختی آن، نه توسط نسل حاضر، بلکه توسط نسل‌های آینده پرداخت خواهد شد، در حالی که منافع آن عمدتا به جیب زمین‌خواران و سوداگران می‌رود.

بن‌بست الحاق زمین، انسان را ناگزیر به نگاه به درون شهر می‌کند. اما پرسش این است: آیا درون شهر یزد واقعاً ظرفیت جایگزینی برای اراضی حاشیه‌ای را دارد؟ پاسخ به این پرسش، نیازمند یک ظرفیت‌سنجی دقیق و همه‌جانبه است که در بخش بعدی به آن پرداخته می‌شود.

۲. ظرفیت‌سنجی: بافت فرسوده به مثابه دارایی ملی

بررسی‌های میدانی و اسناد موجود نشان می‌دهد که بافت‌های درونی شهر یزد، ظرفیتی خیره‌کننده برای تأمین مسکن دارند که سال‌هاست نادیده گرفته شده است. این ظرفیت‌ها، نه فقط در قالب بافت فرسوده، که در بافت تاریخی و حتی سکونتگاه‌های غیررسمی قابل توانمندسازی نیز وجود دارد و مجموعاً می‌تواند پاسخگوی بخش قابل توجهی از نیاز مسکن استان در افق میان‌مدت باشد. غفلت از این ظرفیت عظیم، به معنای نادیده گرفتن یک دارایی ملی و استراتژیک است که می‌تواند یزد را از توسعه افقی پرهزینه و مخرب بی‌نیاز کند.

بافت تاریخی با ۵۰۸ هکتار مساحت، ظرفیت تولید ۸۵۰۰ واحد مسکونی را داراست. بافت فرسوده میانی شهر یزد با ۲۸۰ هکتار، بزرگترین ظرفیت را با پتانسیل تولید ۴۵ هزار واحد مسکونی در اختیار دارد. این ظرفیت عظیم، نزدیک به دو برابر کل واحدهای مورد نیاز برای گروه‌های کم‌درآمد استان در یک برنامه پنج ساله است. همچنین سکونتگاه‌های غیررسمی قابل توانمندسازی با ۲۱۵ هکتار، پتانسیل تولید ۱۵ هزار واحد مسکونی دیگر را دارند. مجموع این ظرفیت‌ها، یعنی ۶۸۵۰۰ واحد مسکونی بالقوه در داخل شهر، پاسخی قاطع به این پرسش است که آیا می‌توان بدون الحاق زمین، نیاز مسکن را تأمین کرد؟ پاسخ روشن است: بله، نه فقط می‌توان، بلکه باید. برای

درک بهتر کارآمدی بازآفرینی درون‌زا، مقایسه دو سناریوی سیاستی می‌تواند راهگشا باشد. این مقایسه، تفاوت‌های فاحش میان ادامه وضع موجود و حرکت به سوی بازآفرینی را از ابعاد مختلف زمانی، مکانی و کیفی نشان می‌دهد و برتری قاطع سناریوی دوم را اثبات می‌کند.

مقایسه دو سناریوی «ادامه وضع موجود» و «بازآفرینی درون‌زا» در جدول شماره ۳، تفاوت‌های بنیادین این دو رویکرد را آشکار می‌سازد. در سناریوی الحاق زمین، زمان آماده‌سازی یک پروژه مسکونی به طور متوسط ۳۶ ماه به طول می‌انجامد، در حالی که در بازآفرینی درون‌زا، این زمان به ۱۸ ماه کاهش می‌یابد. فاصله پروژه‌های جدید از مرکز شهر در سناریوی اول به ۱۲ کیلومتر می‌رسد، به این معنا که ساکنان برای دسترسی به خدمات و فرصت‌های شغلی، ناگزیر به استفاده از خودروی شخصی و تحمل هزینه‌های بالای حمل‌نقل خواهند بود. در مقابل، بازآفرینی درون‌زا، حداکثر در فاصله ۳ کیلومتری از مرکز شهر انجام می‌شود و دسترسی آسان به خدمات و زیرساخت‌های موجود را برای ساکنان فراهم می‌کند. وابستگی به خودرو در سناریوی اول «اجباری» است، اما در سناریوی دوم «اختیاری»؛ یعنی ساکنان می‌توانند با استفاده از حمل‌نقل عمومی، پیاده‌روی یا دوچرخه، بسیاری از نیازهای روزمره خود را تأمین کنند. این تفاوت‌ها، نه فقط بر کیفیت زندگی ساکنان، که بر هزینه‌های جاری خانوار و پایداری زیست‌محیطی شهر نیز تأثیر می‌گذارد. صرفه‌جویی قابل تحقق در این مسیر چشمگیر است: انتقال تنها ۳۰٪ از سهمیه مسکن استان از زمین‌های حاشیه‌ای به بافت فرسوده، سالانه ۴۲۰ میلیارد تومان صرفه‌جویی در هزینه‌های زیرساخت و جلوگیری از تخریب ۶۰ هکتار اراضی کشاورزی و طبیعی را به همراه خواهد داشت. این صرفه‌جویی عظیم، تنها یک برآورد حداقلی است و در صورت تخصیص سهم بیشتری از تولید مسکن به بازآفرینی، می‌تواند تا چندین برابر افزایش یابد. این منابع صرفه‌جویی‌شده، می‌تواند صرف بهسازی زیرساخت‌های موجود، ارائه تسهیلات به متقاضیان و یا توسعه فضاهای عمومی در بافت فرسوده شود. با وجود این ظرفیت عظیم ۴۵ هزار واحدی، پرسش بعدی

این است: اگر این همه ظرفیت وجود دارد، چرا در سه دهه گذشته از آن استفاده نشده است؟ پاسخ به این پرسش، ما را به واکاوی موانع تاریخی و ساختاری بازآفرینی رهنمون می‌کند.

۱-۲. چرا بافت فرسوده یزد تاکنون احیا نشده است؟

با وجود ظرفیت عظیم بافت فرسوده، سه مانع اصلی مانع بهره‌برداری از این ظرفیت شده است. این موانع، نه صرفاً محدودیت‌های فنی یا مالی، که موانعی ریشه‌دار در ساختارهای اقتصادی، حقوقی و اجتماعی هستند که سال‌هاست فرآیند بازآفرینی را با بن‌بست مواجه کرده‌اند. شناسایی دقیق این موانع، اولین گام برای طراحی راهکارهای مؤثر و اجرایی است.

نخستین مانع، تله درآمدی شهرداری است. ۷۸٪ از درآمد شهرداری یزد از محل تراکم‌فروشی در اراضی حاشیه تأمین می‌شود. نوسازی در بافت فرسوده، به دلیل محدودیت‌های تراکم و لزوم حفظ ساختار تاریخی، درآمد کمتری برای شهرداری ایجاد می‌کند. به بیان ساده، شهرداری یزد «بازنده اقتصادی» بازآفرینی است، مگر آنکه دولت این ضرر را از طریق اعتبارات تشویقی جبران کند. این وابستگی شدید به درآمدهای ناپایدار و مخرب تراکم‌فروشی، مهم‌ترین مانع ساختاری در برابر بازآفرینی است. شهرداری برای بقای خود، ناگزیر به ادامه فروش تراکم در حاشیه شهر است و هیچ انگیزه‌ای برای هدایت سرمایه‌گذاران به بافت فرسوده ندارد. تا زمانی که این «تله درآمدی» شکسته نشود، هرگونه تلاش برای بازآفرینی، محکوم به شکست خواهد بود.

دومین مانع، پیچیدگی مالکیتی و فقدان نهاد تسهیلگر است. میانگین مساحت قطعات در بافت فرسوده یزد ۱۲۰ مترمربع است، در حالی که حداقل مساحت اقتصادی برای جذب سرمایه‌گذار حرفه‌ای ۳۰۰ تا ۵۰۰ مترمربع است. تجمیع قطعات نیازمند مذاکره با ۵ تا ۱۵ مالک در هر پلاک است و در شرایط فعلی، هیچ نهاد رسمی مسئولیت تسهیلگری این فرآیند را بر عهده ندارد. این پراکندگی مالکیتی، همراه با نبود یک نهاد تسهیلگر که بتواند با مالکان مذاکره، آنها را قانع و فرآیند تجمیع را مدیریت کند، عملاً جذب سرمایه‌گذار در بافت فرسوده را غیرممکن ساخته است. سرمایه‌گذار ترجیح می‌دهد به جای درگیر شدن با این پیچیدگی‌ها، به سراغ زمین‌های یکپارچه حاشیه شهر برود، حتی اگر قیمت تمام‌شده نهایی بالاتر باشد.

سومین مانع، تصور غلط از «مقاومت ساکنان» است. مطالعات میدانی در محلات بافت فرسوده یزد نشان می‌دهد ۶۷٪ ساکنان تمایل به نوسازی دارند، اما توان مالی کافی برای مشارکت ندارند، فرآیندهای اداری پیچیده و زمان‌بر آنها را منصرف کرده است، و از نبود شفافیت در قوانین تجمیع و تشویق‌های شهرسازی اطمینان ندارند. این یافته میدانی، یک تصور رایج اما غلط را به چالش می‌کشد: اینکه ساکنان بافت فرسوده، به دلایل فرهنگی یا عاطفی، مخالف نوسازی هستند. واقعیت این است که تمایل به نوسازی وجود دارد، اما موانع اقتصادی و اداری، این تمایل را به فعل تبدیل نمی‌کند. ساکنان، نه تنها مخالف نوسازی نیستند، بلکه در صورت فراهم شدن شرایط، مشتاقانه از آن استقبال خواهند کرد. جمع‌بندی آنکه مسئله «نخواستن» نیست، «نتوانستن» است. رفع موانع بازآفرینی، نیازمند بسته جبرانی برای شهرداری و ایجاد نهاد تسهیلگر تجمیع است. این موانع اجرایی، ریشه در لایه‌های عمیق‌تری دارند. مسئله فقط موانع فنی یا مالی نیست؛ مسئله «حکمرانی» است.

۳. ریشه‌یابی نهادی: مسئله کمبود نیست، حکمرانی است

مسئله مسکن در یزد، مسئله «کمبود عرضه» نیست؛ مسئله «جهت‌دهی غلط عرضه» است. تحلیل میدانی و مصاحبه با ۳۲ نفر از خبرگان مسکن یزد، سه لایه مشکل ساختاری را آشکار کرده است. این مشکلات، فراتر از موانع فنی و مالی، به ساختارها، فرآیندها و نهادهای تصمیم‌گیری در سطح ملی و محلی بازمی‌گردد. تا زمانی که این ریشه‌های نهادی اصلاح نشود، هرگونه تلاش برای حل مسئله مسکن، سطحی و موقتی خواهد بود.

۳-۱. یکسان‌نگاری سرزمینی

سیاست ملی مسکن برای یزد کویری و تبریز پرباران یکسان طراحی می‌شود. پروژه‌های مسکن در یزد با پلان‌های تیپ مناطق مرطوب شمال کشور اجرا می‌شوند. شاخص‌های موفقیت در سطح ملی تعریف می‌شوند و استان‌ها نقشی در بومی‌سازی آن‌ها ندارند. این یکسان‌نگاری، مهم‌ترین عامل ناکارآمدی سیاست‌ها در یزد بوده است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذار ملی، بدون توجه به تفاوت‌های بنیادین اقلیمی، فرهنگی و اقتصادی استان‌ها، نسخه‌ای واحد برای همه تجویز می‌کند که نتیجه آن در استانی مانند یزد، جز شکست و اتلاف منابع نیست. این رویکرد متمرکز و بالا به پایین، خلاقیت و ابتکار عمل محلی را نیز از بین برده و استان‌ها را به مجریانی منفعل تبدیل کرده است.

۳-۲. تصدی‌گری معیوب دولت

دولت به جای تنظیم‌گری، وارد بنگاه‌داری زمین و ساخت مستقیم شده است. مسکن مهر یزد، با وعده «زمین رایگان» آغاز شد، اما قیمت زمین در شهر یزد در دوره اجرای آن ۴ برابر افزایش یافت. این تجربه نشان می‌دهد سیاست مسکن بدون اصلاح حکمرانی زمین، خود به عاملی تورم‌زا تبدیل می‌شود. ورود مستقیم دولت به عرصه تولید مسکن، نه تنها به افزایش عرضه و کاهش قیمت منجر نشد، بلکه با ایجاد انتظارات تورمی و دامن زدن به سوداگری، خود به یکی از عوامل جهش قیمت زمین تبدیل شد. تجربه تلخ مسکن مهر، درس مهمی برای سیاست‌گذاران دارد: دولت نباید بنگاه‌دار باشد، باید حکمران خوبی باشد؛ یعنی باید قواعد بازی را شفاف کند، بر اجرای آن نظارت کند و برای گروه‌های آسیب‌پذیر، حمایت‌های هدفمند فراهم آورد.

۳-۳. ضعف نهادهای محلی

شهرداری یزد ۷۸٪ درآمد خود را از تراکم‌فروشی تأمین می‌کند و هیچ مشوق مؤثری برای هدایت ساخت به بافت فرسوده وجود ندارد. نهاد متولی مسکن اجتماعی در استان تعریف نشده است و هماهنگی میان اداره کل راه و شهرسازی، شهرداری و اداره کل میراث فرهنگی نزدیک به صفر است. این خلأ نهادی، هرگونه تلاش برای اصلاح را بی‌اثر می‌کند. در چنین شرایطی، هر دستگاه به صورت جزیره‌ای عمل می‌کند، منابع هدر می‌رود، تصمیم‌گیری‌ها با یکدیگر هماهنگ نیست و در نهایت، گروه‌های کم‌درآمد قربانی این ناهماهنگی می‌شوند. ایجاد یک نهاد متولی مسکن اجتماعی در سطح استان، با اختیارات و منابع کافی، برای برون‌رفت از این وضعیت ضروری است.

۴. بسته سیاستی اجرایی ویژه استان یزد

برای برون‌رفت از بن‌بست فعلی و حرکت به سوی بازآفرینی درون‌زا، یک بسته سیاستی جامع و هماهنگ در چهار حوزه تقنینی، اجرایی-نهادی، مالی-اعتباری و اصلاح سیاست زمین طراحی شده است. این بسته، با هدف ایجاد انگیزه برای همه کنشگران، رفع موانع

ساختاری و تأمین منابع مالی لازم، مسیر گذار از توسعه افقی به توسعه درون‌زا را هموار می‌سازد. اجرای همزمان و هماهنگ این اقدامات، می‌تواند یزد را به الگویی موفق در سطح ملی تبدیل کند.

۴-۱. اقدامات تقنینی (قابل پیگیری در کمیسیون عمران)

سه اقدام تقنینی اولویت‌دار را مشخص شده است که برای ایجاد چارچوب قانونی لازم جهت تغییر مسیر سیاست‌های مسکن در استان یزد ضروری هستند. اقدام اول، وزارت راه و شهرسازی را موظف می‌کند تا حداقل ۵۰ درصد از سهمیه مسکن کم‌درآمد استان را به بازآفرینی بافت فرسوده اختصاص دهد. این الزام قانونی، جریان منابع و حمایت‌ها را از حاشیه به درون شهر هدایت می‌کند و پیام روشنی به همه ذی‌نفعان می‌دهد که دوران توسعه افقی به سر آمده است. زمان‌بندی ۶ ماهه برای اجرای این الزام و شاخص پایش «درصد تخصیص»، امکان پیگیری مستمر و ارزیابی عملکرد وزارتخانه را فراهم می‌کند. اقدام دوم، تصویب «طرح پایلوت بازآفرینی یکپارچه یزد» با اعتبار ۲۵۰۰ میلیارد تومانی است. این اعتبار، برای تأمین زیرساخت‌ها، ارائه تسهیلات تشویقی و پشتیبانی از پروژه‌های پایلوت در نظر گرفته شده است و نقش موتور محرکه را برای آغاز فرآیند بازآفرینی ایفا می‌کند. زمان‌بندی ۱۲ ماهه برای تخصیص این اعتبار، نشان‌دهنده اهمیت تزریق به موقع منابع مالی است. اقدام سوم، معافیت مالیاتی ۱۰ ساله برای سرمایه‌گذاران نوسازی در بافت فرسوده یزد است. این معافیت، انگیزه‌ای قوی برای بخش خصوصی ایجاد می‌کند تا با وجود پیچیدگی‌ها و هزینه‌های اولیه، وارد عرصه بازآفرینی شود. شاخص پایش «تعداد پروانه صادر شده»، اثربخشی این مشوق را در عمل نشان خواهد داد.

۴-۲. اقدامات اجرایی-نهادی

اقدامات اجرایی-نهادی برای ایجاد زیرساخت‌های نهادی و اجرایی لازم جهت تحقق بازآفرینی طراحی شده‌اند. اقدام اول، ایجاد «بانک زمین شهری یزد» است. این بانک، با شناسایی، تثبیت مالکیت و تجمیع اراضی دولتی واقع در داخل شهر، یک منبع مهم و استراتژیک از زمین ارزان‌قیمت را برای تأمین

مسکن اجتماعی و اجرای پروژه‌های پایلوت فراهم می‌کند. شاخص پایش «سهم زمین یارانه‌ای» نشان می‌دهد که این بانک تا چه اندازه توانسته است زمین را با قیمت مناسب در اختیار پروژه‌های بازآفرینی قرار دهد. اقدام دوم، تأسیس «نهاد توسعه‌گر مسکن اجتماعی یزد» به صورت یک شرکت توسعه‌ای مشترک میان شهرداری و بنیاد مسکن است. این نهاد، متولی اصلی اجرای پروژه‌های بازآفرینی خواهد بود و با بهره‌گیری از اختیارات و منابع دو نهاد پایه‌ای، می‌تواند فرآیند تجمیع، نوسازی و ساخت را به طور یکپارچه مدیریت کند. شاخص پایش «تعداد واحد تولیدی»، عملکرد این نهاد را به صورت کمّی اندازه‌گیری می‌کند. اقدام سوم، استقرار دبیرخانه دائمی سیاست‌گذاری مسکن استان با عضویت دانشگاه و نهادهای محلی است. این دبیرخانه، وظیفه پایش مستمر وضعیت مسکن، ارزیابی اثربخشی سیاست‌ها، ارائه مشاوره تخصصی به تصمیم‌گیران و بومی‌سازی سیاست‌های ملی را بر عهده خواهد داشت. شاخص پایش «تعداد مصوبات بومی»، نشان‌دهنده خروجی این دبیرخانه در زمینه تطبیق سیاست‌ها با شرایط محلی است.

۳-٤. اقدامات مالی-اعتباری

اقدامات مالی-اعتباری، برای رفع موانع اقتصادی بازآفرینی و ایجاد انگیزه برای همه کنشگران طراحی شده‌اند. اقدام اول، افزایش سقف تسهیلات نوسازی با نرخ سود ۴٪ و دوره تنفس ۳ ساله است. این تسهیلات، باید متناسب با تورم مصالح و هزینه‌های ساخت باشد تا بتواند بخش قابل توجهی از هزینه نوسازی را پوشش دهد. نرخ سود ۴٪، این تسهیلات را برای گروه‌های کم‌درآمد قابل دسترس می‌کند و دوره تنفس ۳ ساله، فرصت کافی برای تکمیل پروژه و شروع بازپرداخت را فراهم می‌آورد. شاخص پایش «نسبت تسهیلات به هزینه»، نشان می‌دهد که این تسهیلات تا چه اندازه در پوشش هزینه‌های واقعی مؤثر بوده است. اقدام دوم، اجرای سراسری مالیات بر خانه‌های خالی در شهر یزد با همکاری شهرداری است. این اقدام، با هدف وارد کردن واحدهای مسکونی خالی به چرخه عرضه و کاهش فشار تقاضا بر بازار مسکن طراحی شده است. همکاری شهرداری در شناسایی این واحدها و دریافت مالیات، اثربخشی این ابزار را افزایش می‌دهد. شاخص پایش «تعداد واحد مشمول»، گستره اجرای این قانون را نشان می‌دهد. اجرای این اقدام، مشروط به تکمیل بانک اطلاعات املاک و اسکان کشور و ایجاد دسترسی برخط برای شهرداری و سازمان امور مالیاتی به داده‌های سامانه ملی املاک و اسکان به‌منظور احصای دقیق واحدهای خالی و تضمین صحت اجرای قانون خواهد بود. اقدام سوم، تخصیص اعتبار تشویقی به شهرداری یزد به‌ازای هر پروانه صادر شده در بافت فرسوده است. این اقدام، کلیدی‌ترین راهکار برای شکستن «تله درآمدی» شهرداری است. با این اعتبار تشویقی، شهرداری به جای تراکم‌فروشی در حاشیه، از صدور پروانه در بافت فرسوده منتفع می‌شود و به تدریج انگیزه لازم برای هدایت توسعه به درون شهر را پیدا می‌کند. شاخص پایش «کاهش وابستگی به تراکم‌فروشی»، موفقیت این اقدام را در تغییر الگوی درآمدی شهرداری اندازه‌گیری می‌کند.

۴-۴. اصلاح سیاست زمین

پیشنهاد کلیدی در این حوزه، ممنوعیت موقت الحاق اراضی جدید است. پیشنهاد می‌شود شورای عالی شهرسازی و معماری ایران با استناد به بند ۵ ماده ۲ قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری، الحاق اراضی جدید به حریم شهرهای استان یزد را به مدت سه سال ممنوع اعلام کند. این ممنوعیت

موقـت، فرصـت لازم بـرای ظرفیت‌سـنجی دقیـق اراضـی درونـی شـهر، اصلاح نظـام تأمیـن مالـی شـهرداری، آماده‌سـازی بسـته تشـویقی مؤثـر بـرای سـازندگان و جلوگیـری از تخریـب بیشـتر اراضـی کشـاورزی و باغـات را فراهـم می‌کنـد. ایـن ممنوعیـت، بـه معنـای توقـف کامـل توسـعه نیسـت، بلکـه بـه معنـای تغییـر جهـت توسـعه از بـرون بـه درون اسـت. در ایـن دوره سـه سـاله، بایـد تلاش اصلـی بـر فعال‌سـازی ظرفیت‌هـای درونـی شـهر متمرکـز شـود و پـس از آن، بـر اسـاس ارزیابـی دقیـق نتایـج، در مـورد تمدیـد یـا اصلاح ایـن ممنوعیـت تصمیم‌گیـری شـود. بـا رفـع موانـع حقوقـی و نهـادی، نوبـت بـه اقـدام عملـی می‌رسـد. امـا بازآفرینـی را نبایـد در حـد شـعار و بخشـنامه رهـا کـرد؛ بایـد از «پروژه‌های مشـخص» آغـاز کـرد. ایـن ممنوعیـت، شـامل پروژه‌هـای در حـال سـاخت نخواهـد بـود و صرفـا الحاق جدیـد را متوقـف می‌کنـد.

۵ـ۴. الگـوی پیشـنهادی اجـرا: پروژه‌های پایلـوت در سـه محور

بـرای اجرایی‌سـازی راهبـرد بازآفرینـی، پروژه‌هـای پایلـوت بایـد بـر اسـاس معیارهـای مشـخصی انتخـاب شـوند: دسترسـی مناسـب بـه شـبکه حمل‌ونقـل عمومـی، تراکـم بـالای جمعیـت کم‌درآمـد، وجـود حداقـل یـک ملـک دولتـی بـرای آغازگـری، و تمایـل اولیـه سـاکنان (کـه بـر اسـاس مطالعـات میدانـی احـراز شـده اسـت). انتخـاب پروژه‌هـای پایلـوت بـا ایـن معیارهـا، احتمـال موفقیـت را افزایـش می‌دهـد و تجربیـات ارزشـمندی بـرای تعمیـم بـه سـایر مـحلات فراهـم می‌کنـد. ایـن پروژه‌هـا، بایـد بـه عنـوان «آزمایشـگاه‌های سیاسـتی» عمـل کننـد و امـکان آزمـون و خطـای کنترل‌شـده و یادگیـری جمعـی را فراهـم آورنـد.

سـه پایلـوت پیشـنهادی را بـا ویژگی‌هـای منحصربه‌فردشـان معرفـی می‌شـود. محلـه خیرآبـاد در جنـوب بافـت تاریخـی، بـا ظرفیـت ۱۸۰۰ واحـد، بـه دلیـل مجـاورت بـا بازارچـه محلـی فعـال، پتانسـیل بالایـی بـرای ایجـاد یـک محلـه زنـده و پویـا دارد. محلـه گـودال مصلـی در شـرق بافـت تاریخـی، بـا ظرفیـت ۲۴۰۰ واحـد، بـه دلیـل وجـود زمیـن مـازاد دولتـی، امـکان آغـاز سریع‌تـر پـروژه و کاهـش هزینه‌هـای تأمیـن زمیـن را فراهـم می‌کنـد. محلـه زرتشـتی‌ها در مرکـز بافـت تاریخـی، بـا ظرفیـت ۱۲۰۰ واحـد، بـه دلیـل قابلیـت تبدیـل بـه الگـوی گردشـگری-مسـکونی، می‌توانـد ترکیبـی نوآورانـه از تأمیـن مسـکن و رونـق گردشـگری را ارائـه دهـد.

الگـوی مالـی هـر پـروژه بـه صـورت ترکیبـی طراحـی شـده اسـت: ۳۰٪ منابـع از محـل تسـهیلات نوسـازی ۴٪ (بانـک مسـکن)، ۲۰٪ منابـع بـه صـورت کمـک بلاعـوض دولـت (جایگزیـن هزینـه زیرسـاخت در زمیـن جدیـد)، ۳۰٪ منابـع از آورده متقاضـی (بـه صـورت نقـدی یـا مشـارکت در سـاخت)، و ۲۰٪ منابـع از سـرمایه‌گذار خصوصـی در قبـال دریافـت تراکـم تشـویقی تأمیـن می‌شـود. ایـن الگـوی مالـی ترکیبـی، ضمـن کاهـش بـار مالـی دولـت، انگیـزه لازم را بـرای مشـارکت همـه کنشـگران ایجـاد می‌کنـد. تسـهیلات ارزان‌قیمـت، کمـک بلاعـوض، آورده متقاضـی و سـرمایه خصوصـی در کنـار هـم، یـک پکیـج مالـی متـوازن و پایـدار را شـکل می‌دهنـد.

بـرآورد نتایـج اجـرای سـه پایلـوت فـوق، بسـیار امیدوارکننـده اسـت: ۵۴۰۰ واحـد مسـکونی جدیـد در بافـت فرسـوده، اشـتغال مسـتقیم ۲۲۰۰ نفـر، و کاهـش ۳۰٪ از تقاضـای زمیـن حاشـیه‌ای در دوره اجـرا. ایـن نتایـج، نشـان‌دهنده ظرفیـت بـالای بازآفرینـی در ایجـاد اشـتغال، رونـق اقتصـادی و کاهـش فشـار بـر زمین‌هـای حاشـیه‌ای اسـت. اجـرای موفـق ایـن سـه پایلـوت، تصویـر روشـنی از آینـده مسـکن یـزد ارائـه می‌دهـد. امـا پرسـش نهایـی ایـن اسـت: ایـن تغییـر مسـیر چـه نتایـج قابـل اندازه‌گیـری بـه همـراه خواهـد داشـت؟

۵. پیش‌بینی نتایج و شاخص‌های موفقیت

در صورت اجرای کامل بسته سیاستی پیشنهادی، در افق ۴ ساله (۱۴۰۸)، نتایج زیر قابل تحقق خواهد بود. این نتایج، با شاخص‌های کمّی و قابل اندازه‌گیری تعریف شده‌اند تا امکان پایش مستمر و ارزیابی عملکرد فراهم شود.

اگر بخواهیم تصویری روشن از آینده مطلوب مسکن در استان یزد ترسیم کنیم باید این موارد را در نظر داشت:. افزایش سهم بازآفرینی از تولید مسکن استان از ۸ درصد به ۵۰ درصد، به معنای ۶.۲ برابر شدن نقش بافت فرسوده در تأمین مسکن است. کاهش ۱۵ درصدی قیمت زمین (به قیمت ثابت) و ۲۶ درصدی سهم زمین از قیمت مسکن، نشان‌دهنده تأثیر مثبت این سیاست‌ها بر مهار تورم زمین و کاهش فشار بر خانوارهاست. کاهش ۴۴ درصدی خانوارهای فاقد دسترسی به مسکن، هدف نهایی این بسته سیاستی را محقق می‌کند. کاهش ۵۵ درصدی وابستگی شهرداری به تراکم‌فروشی، به معنای گذار به سوی یک نظام درآمدی پایدار و سالم است. در نهایت، افزایش ۸ برابری صدور پروانه در بافت فرسوده، نشان‌دهنده رونق ساخت‌وساز در داخل شهر و جایگزینی آن با توسعه افقی پرهزینه است.

۱ـ۵. درخواست مشخص از مرکز پژوهش‌های مجلس

برای عملیاتی‌شدن بسته سیاستی پیشنهادی، سه درخواست مشخص از مرکز پژوهش‌های مجلس مطرح می‌شود: نخست، تشکیل جلسه فوری کمیسیون عمران با موضوع «بحران مسکن و ضرورت اصلاح سیاست زمین در استان یزد» با حضور وزیر راه و شهرسازی، استاندار یزد و شهردار یزد. این جلسه، فرصتی است برای طرح مسئله در بالاترین سطح تصمیم‌گیری و جلب حمایت سیاسی لازم برای اجرای اصلاحات. دوم، تهیه گزارش کارشناسی برای الحاق تبصره به لایحه بودجه ۱۴۰۵ با این محتوا: «وزارت راه و شهرسازی موظف است حداقل ۵۰ درصد از اعتبارات و سهمیه مسکن کم‌درآمد استان‌های دارای بافت فرسوده مصوب را به بازآفرینی شهری و نوسازی بافت‌های فرسوده اختصاص دهد.» این تبصره، الزام قانونی لازم برای تغییر جهت منابع از حاشیه به درون را ایجاد می‌کند. سوم، ارسال گزارش حاضر به کمیسیون اصل ۹۰ مجلس جهت بررسی علت تداوم سیاست‌های ناکارآمد الحاق زمین در استان یزد علیرغم هشدارهای مکرر پژوهشی و وجود ظرفیت‌های بالفعل در بافت فرسوده. این کمیسیون، می‌تواند با بررسی ابعاد مختلف مسئله، موانع ساختاری و نهادی را شناسایی و برای رفع آنها اقدام کند.

الگـوی پیشـنهادی جهش تولید با مشـارکت مردم با تاکیـد بر ابعاد منطقه‌ای و اسـتانی

شورای علمی اندیشکده حکمرانی و قانون گذاری استان یزد

حضـرت آیـت اللـه خامنـه‌ای (مدظله‌العالـی) رهبـر شـهید انـقلاب اسلامـی، سـال ۱۴۰۳ را تحـت عنـوان «جهـش تولیـد بـا مشـارکت مـردم» نام‌گـذاری نموده‌انـد. آنچـه در دهـه ۹۰ شمسـی، بـر اقتصـاد ایـران گذشـته، ضـرورت حـل مسـائل و مشـکلات اقتصـاد ایـران، در افـق پیـش‌رو را نشـان می‌دهـد و همچنیـن، اهمیـت ایـن نام‌گـذاری را آشـکار می‌کنـد. الگـوی پیشـنهادی تحقـق «جهـش تولیـد بـا مشـارکت مـردم» بـا توجـه بـه جایـگاه و نقـش اسـتانداران در سراسـر کشـور از ابعـاد منطقـه‌ای و اسـتانی تدویـن شـده اسـت. بـا ایـن همـه، چارچـوب اصلی و الگوی مفهومی پیشـنهادی قابلیـت سیاسـت‌گذاری در سـطح کلان کشـور را دارا اسـت.

ضرورت‌هـای جهـش تولیـد در سـال ۱۴۰۳ و افـق پیـش‌رو

ضرورت‌هـای جهـش تولیـد از ابعـاد زیـر قابـل دفـاع هسـتند:

۱ـ جبـران آسـیب‌های جـدی بـه رشـد اقتصـادی در دهـه ۹۰ شمسی.

۲ـ بهبود درآمد سرانه واقعی.

۳ـ کاهش نرخ فقر.

٤ـ بهبـود تـوازن رشـد ارزش افـزوده بخش‌هـای اقتصـادی.

٥ـ کاهـش گرانـی شـدید برخـی اقلام مصرفـی خانوارها ناشـی از مشـکلات عرضـه در بخش کشـاورزی.

ضرورت‌هـای مشـارکت مـردم در جهـش تولیـد در سـال ۱۴۰۳ و افـق پیـش‌رو

ضرورت‌هـای مشـارکت مـردم در جهـش تولیـد از ابعـاد زیـر قابـل دفـاع هسـتند.

۱ـ جبـران آسـیب‌های جـدی بـه انباشـت سـرمایه فیزیکـی در دهـه ۱۳۹۰.

۲ـ جلوگیری از خروج سرمایه از کشور.

۲ـ بهره‌منـدی بیشـتر از فـاز پنجـره فرصـت جمعیتـی کشـور و افزایـش نـرخ مشـارکت اقتصـادی.

٤ـ اسـتفاده از ظرفیت‌هـای بـر زمین‌مانـده بخـش تعـاون.

٥ـ افزایـش سـهم بـازار سـرمایه در تامیـن مالـی فعالیت‌هـای اقتصـادی.

٦ـ جلوگیـری از گسـترش مشـاغل غیـر رسـمی و آسـیب‌های پیرامـون آن.

مبنای عزیمت

ـ رهنمودهای مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی).

ـ بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی.

ـ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی.

ـ سیاست‌های کلی اصل ٤٤ قانون اساسی.

ـ برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه پیشرفت کشور.

بیانیه مأموریت

مأموریـت اسـتان‌ها، کمـک بـه تحقـق «جهـش تولیـد بـا مشـارکت مـردم» بـه عنـوان راهبـرد اصلـی کشـور، در سـال ۱۴۰۳ از ابعـاد منطقـه‌ای و اسـتانی اسـت. اسـتانداران، بـه عنـوان عالی‌تریـن مقـام اجرایـی دولـت، در اسـتان‌های کشـور در چارچـوب الگـوی پیشـرفت

و عدالت و اصل محوری مردمی کردن اقتصاد، بسترهای بهره‌مندی از بخش‌های اقتصادی کارآمد و مبتنی بر مزیت نسبی واقعی و منطبق بر نقشه پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بالقوه توسعه استان‌ها از منظر نقشه مطلوب آمایش برای «جهش تولید با مشارکت مردم» را فراهم می‌آورند.

بیانیه چشم انداز

چشم‌انداز استان‌ها تحول و تعالی اکوسیستم‌های سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، تعاونی‌ها، بازار کار، سیستم مالی، نوآوری و نهادها جهت «جهش تولید با مشارکت مردم» در سال ۱۴۰۳ خواهد بود. استان‌ها با رشد سرمایه گذاری بیش از ۱۰ درصد به رشد اقتصادی ۸ درصدی در سال ۱۴۰۳ به عنوان سال اول برنامه هفتم پیشرفت، دست یافته و جهش تولید را محقق خواهند نمود.

بیانیه ارزش‌های محوری

۱ـ ترویج ارزش‌های اسلامی جهت حفظ کرامت انسانی، عدالت اجتماعی و هویت ملی.
۲ـ تعمیق مبانی اقتصاد مقاومتی در بخش‌های مختلف اقتصادی.
۳ـ مردمی‌تر کردن اقتصاد استان‌ها و مشارکت دادن آحاد مردم در فعالیت‌های اقتصادی.
٤ـ مسئولیت پذیری و پاسخگو بودن به انتظارات مردم.
٥ـ خلاقیت و نوآوری در آموزش و پژوهش و دانایی محوری و خردورزی.
٦ـ احترام به نخبگان و تکریم منزلت آنها.
۷ـ بهره‌وری مستمر، مصرف بهینه منابع و پاسداشت محیط زیست.
۸ـ توسعه کارآفرینی، پرورش نوآوری و خلاقیت.
۹ـ وفای به عهد در فعالیت‌های اقتصادی.
۱۰ـ مقابله و جلوگیری از هرگونه رانت و فساد در دستگاه‌های اجرایی.

الگوی مفهومی جهش تولید با مشارکت مردم

الگوی مفهومی جهش تولید با مشارکت مردم به لحاظ مبانی نظری و تئوریک بر روی سازه‌های زیر استوار شده است:

ـ الگوهای پایه‌ی تولید و رشد اقتصادی و نقش عوامل نیروی کار و سرمایه
ـ الگوهای رشد درون‌زا و مداخله مولفه‌های اندیشه‌ای و نوآوری
ـ مبانی رشد اقتصادی فراگیر و مولفه‌های مشارکت

جمعی در فرآیند و منافع رشد
بر اساس مبانی نظری سه گانه فوق، جهش تولید با مشارکت مردم در سال ۱۴۰۳ روی شش اکوسیستم هدف گذاری، برنامه و فعالیت خواهد داشت.

اکوسیستم‌های ٦ گانه مورد نظر به شرح زیر هستند.

۱ـ اکوسیستم سرمایه‌گذاری داخلی و انباشت موجودی سرمایه فیزیکی
۲ـ اکوسیستم تعاونی‌ها
۳ـ اکوسیستم تامین مالی فعالیت‌های اقتصادی
٤ـ اکوسیستم بازارکار
٥ـ اکوسیستم نوآوری
٦ـ اکوسیستم نهادی

بر اساس مدل مفهومی فوق، اکوسیستم‌های ٦ گانه روابط متقابل داشته و جهش تولید با مشارکت مردم در افق پیش رو در نهایت مستلزم بهبود وضعیت در هر شش اکوسیستم است. در برنامه‌ها و فعالیت‌ها برای تحقق اهداف شعار سال، محدویت‌های موجود نظیر تحریم‌ها و وضعیت متغیرهای کلان اقتصاد ایران لحاظ شده و ارزیابی تحقق اهداف، برنامه و فعالیت‌های شعار سال با استفاده از شاخص‌های کمی و قابل ارزیابی در انتهای سال ۱۴۰۳ امکان‌پذیر خواهد بود.

رویکردهای تحول‌آفرین در الگوی جهش تولید و مشارکت مردم

۱ـ چرخش تحول‌آفرین از تمرکز بر رشد اقتصادی نامتوازن به رشد اقتصادی فراگیر و عادلانه جهت مشارکت دادن آحاد مردم در فرآیند رشد اقتصادی و بهره مندی از منافع آن.
۲ـ چرخش تحول‌آفرین از جهت‌گیرهای غیر منسجم و پراکنده در زمینه افزایش فعالیت‌ها در اقتصاد استان‌ها به تمرکز بر شکل‌دهی زنجیره‌های ارزش.
۳ـ چرخش تحول‌آفرین از تمرکز بر اشتغال‌زایی صرف و کاهش نرخ بیکاری به افزایش نرخ مشارکت اقتصادی و نسبت اشتغال همزمان با کاهش نرخ بیکاری در استان‌ها.
٤ـ چرخش تحول‌آفرین از تمرکز بر اشتغال‌زایی برای زنان در فرصت‌های شغلی محدود و شرایط شغلی نامناسب به ایجاد تنوع فرصت‌های و شرایط مناسب شغلی بر اساس ظرفیت‌های بومی و حفظ و کرامت بنیان خانواده‌ها.
٥ـ چرخش تحول آفرین از سیستم مالی مبتنی بر بانک محوری به سیستم مالی متوازن مبتنی بر نقش آفرینی بازار سرمایه در استان‌ها.
٦ـ چرخش تحول‌آفرین از تأمین مالی صرف بنگاه‌های کوچک و متوسط به وقت بحران، بر توانمند سازی آنها در زمینه انعطاف پذیری، مقیاس پذیری و چابکی، با استفاده از ظرفیت های شرکت‌های شهرک‌های صنعتی در استان‌ها.
۷ـ چرخش تحول‌آفرین، از تمرکز بر راه‌اندازی تعداد

جدول۱: اهداف، برنامه ها و فعالیت های جهش تولید با مشارکت مردم در سال ۱۴۰۳

هدف	برنامه‌ها	فعالیت‌ها
۱ـ افزایش سرمایه گذاری بخش خصوصی	۱ـ بهبود اکوسیستم کسب و کار در ابعاد استانی	۱ـ بهبود شاخص محیط کسب و کار ۲ـ بهبود شاخص امنیت سرمایه گذاری ۳ـ حمایت از سرمایه گذاری های توسعه ای در آن دسته از بنگاه های اقتصادی فعالی که دارای سه ویژگی ضریب تولید بالا، ضریب اشتغال بالا و وابستگی ارزی کمتری هستند. ٤ـ استفاده از ظرفیت های سازمان سرمایه گذاری و مشارکت های مردمی شهرداری های استان ها.

هدف	برنامه‌ها	فعالیت‌ها
۱ـ افزایش سرمایه گذاری بخش خصوصی	۱ـ بهبود اکوسیستم کسب و کار در ابعاد استانی	۱ـ بهبود شاخص محیط کسب وکار ۲ـ بهبود شاخص امنیت سرمایه گذاری ۳ـ حمایت از سرمایه گذاری های توسعه ای در آن دسته از بنگاه های اقتصادی فعالی که دارای سه ویژگی ضریب تولید بالا، ضریب اشتغال بالا و وابستگی ارزی کمتری هستند. ٤ـ استفاده از ظرفیت های سازمان سرمایه گذاری و مشارکت های مردمی شهرداری های استان ها.
۳ـ افزایش مشارکت جمعیت در سن کار در فرآیند خلق ارزش افزوده در بخش‌ـهای اقتصادی	۳ـ بهبود اکوسیستم بازار کار در ابعاد استانی	۸ـ توسعه زنجیره های ارزش برای اساس مزیت های نسبی واقعی و ظرفیت های بالقوه در استان ها. ۹ـ ارتقاء مؤلفه های سه گانه بازار کار در شاخص تحرک اجتماعی در استان‌ـها. ۱۰ـ مقابله با گسترش مشاغل غیر رسمی در استان ها. ۱۱ـ مقابله جدی با گسترش نرخ NEET در مناطق شهری و روستایی استان‌ـها. ۱۲ـ متنوع سازی فرصت ها و شرایط مناسب شغلی برای زنان بر اساس ظرفیت های بومی و حفظ و کرامت بنیان خانواده ها.
٤ـ تعمیق نوآوری در فرآیند خلق ارزش افزوده در بخش های اقتصادی	٤ـ بهبود اکوسیستم نوآوری در ابعاد استانی	۱۳ـ استفاده کامل از ظرفیت های قانون جهش تولید دانش بنیان مصوب سال ۱٤۰۱. ۱٤ـ استفاده از فضاهای در اختیار دانشگاه یا سایر دستگاه های اجرایی به منظور ایجاد زیرساخت های لازم جهت استقرار شرکت های دانش بنیان جدید. ۱۵ـ راه اندازی واحدهای تحقیق و توسعه صنایع بزرگ استان ها در پارک‌ـهای علم و فناوری. ۱٦ـ تفکیک بخش های اقتصادی هدف شرکت های مستقر در پارک های علم و فناوری استان ها وفق اولویت ها و آمایش سرزمینی. ۱۷ـ ظرفیت سازی برای صادرات محصولات با فناوری پیشرفته به واسطه استفاده از پتانسیل عضویت ایران در بلوک های شانگ های، بریکس و اوراسیا. ۱۸ـ تشویق صنایع بزرگ به سرمایه گذاری در توسعه صنایع فناور و دانش‌ـبنیان کوچک در منطقه فعالیت.
۵ـ توسعه سیستم مالی جهت تامین مالی پویا و هدفمند فعالیت های اقتصادی	۵ـ بهبود اکوسیستم تامین مالی در ابعاد استانی	۱۹ـ رصد و پایش ماهانه نسبت مانده تسهیلات جاری به مانده سپرده ها پس از کسر سپرده قانونی سیستم بانکی استان ها. ۲۰ـ رصد و پایش ماهانه نسبت مانده تسهیلات جاری به مانده سپرده ها پس از کسر سپرده قانونی بانک های خصوصی استان ها. ۲۱ـ نظارت دقیق بر جهت گیری تسهیلات به سمت فعالیت های اقتصادی مولد و جلوگیری از انحراف به مسیرهای غیر مولد در استان ها.

هدف	برنامه‌ها	فعالیت‌ها
۵ـ توسعه سیستم مالی جهت تامین مالی پویا و هدفمند فعالیت های اقتصادی	۵ـ بهبود اکوسیستم تامین مالی در ابعاد استانی	۲۲ـ نظارت دقیق بر اعطای تسهیلات به بخش های اقتصادی دارای اولویت استان ها در زمینه رشد تولید هدف گذاری شده ۲۳ـ نظارت بر فرآیندهای پس از اعطای تسهیلات تا نقطه اصابت به اهداف مورد نظر اولیه در ارائه تسهیلات استان ها ۲۴ـ رصد و پایش مستمر بخش های اقتصادی دریافت کننده تسهیلات به لحاظ عملکرد شاخص های اقتصاد کلان در استان ها ۲۵ـ تسهیل گری برای ورود و ماندگاری بنگاه های اقتصادی استان ها در بازار سرمایه ۲۶ـ آموزش صاحبان صنایع بزرگ استان ها با ساز و کارهای بازار سرمایه و ابزارهای نوین تامین مالی در آن ۲۷ـ پیگیری و راه اندازی صندوق های سرمایه گذاری سهام عدالت در استان ها ۲۸ـ بهبود تامین مالی شرکت های دانش بنیان استانها ۲۹ـ بهبود تامین مالی بنگاه های کوچک و متوسط استان ها ۳۰ـ جلوگیری از بنگاه داری بانک ها در استان ها ۳۱ـ کنترل میزان تسهیلات بانک های استان ها به وابستگان حقیقی و حقوقی خود ۳۲ـ کنترل مستمر مانده مطالبات غیر جاری سیستم بانکی در استان ها
۶ـ تسهیل گری دستگاه‌های اجرایی در فعالیت های اقتصادی مولد	۶ـ بهبود اکوسیستم نهادی در ابعاد استانی	۳۳ـ استفاده کامل از ظرفیت های شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی و عملیاتی کردن احکام اجرا نشده یا ناقص اجرا شده آن ۳۴ـ رفع موانع در فرآیندهای اداری و اخذ مجوزهای کسب و کار در دستگاه‌های اجرایی ۳۵ـ مقابله جدی با هرگونه فساد، رانت، امضاهای طلایی و انحصارات آشکار و پنهان در دستگاه های اجرایی در نقطه شروع ۳۶ـ مقابله جدی با عرضه کالاها و محصولات قاچاق در بازار ۳۷ـ کمک به اصلاح ناترازی انرژی در فرآیند تولید

شاخص‌های ارزیابی عملکرد استان‌ها در جهش تولید با مشارکت مردم، در پایان سال ۱۴۰۳

یکی از لوازم اساسی، برای ارزیابی عملکرد در زمینه راهبرد سال ۱۴۰۳ یعنی «جهش تولید با مشارکت مردم» از ابعاد منطقه‌ای و استانی، طراحی یک ساز و کار مشخص برای پایش وضعیت موجود و عملکرد پایان سال استان‌ها می باشد. اگرچه محدودیت‌های قابل ملاحظه‌ای در زمینه موجود بودن آمارهای رسمی در ابعاد منطقه‌ای و استانی از ابعاد قلمرو متغیرهای اقتصادی و بازه زمانی وجود دارد، لیکن هنوز می‌توان شاخص‌هایی را برای ارزیابی عملکرد استان ها به طور نسبی مد نظر قرار داد.

در «الگوی پیشنهادی جهش تولید با مشارکت مردم با تاکید بر ابعاد منطقه ای و استانی» فعلی تلاش شده با در نظر گرفتن محدودیت های مورد اشاره و دسترسی به آمارهای رسمی، برای اهداف، برنامه‌ها و فعالیت‌های مطرح شده به طور مجزا بسته‌ای از

شـاخص‌های اقتصـادی مرتبـط در ابعـاد اسـتانی جهـت ارزیـابی عملکردهـا در نظـر گرفتـه شـود.

از جمله این شاخص‌ها می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود.

۱ـ شاخص‌های منتخب ارزیابی عملکرد هدف افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی استان.

۲ـ شـاخص‌های منتخـب ارزیابـی عملکـرد هـدف افزایـش سـهم بخـش تعـاون از تولیـد ناخالـص داخلـی.

۳ـ شـاخص‌های منتخـب ارزیابـی عملکـرد هـدف افزایـش مشـارکت جمعیـت در سـن کار در فرآینـد خلـق ارزش افـزوده در بخش‌هـای اقتصـادی.

٤ـ شـاخص‌های منتخـب ارزیابـی عملکـرد هـدف تعمیـق نـوآوری در فرآینـد خلـق ارزش افـزوده در بخش‌هـای اقتصـادی.

٥ـ شـاخص‌های منتخـب ارزیابـی عملکـرد هـدف توسـعه سیسـتم مالـی جهـت تأمیـن مالـی پویـا، پایـدار و هدفمنـد فعالیت‌هـای اقتصـادی.

۱ـ شـاخص‌های منتخـب ارزیابـی عملکـرد هـدف تسـهیل‌گری دسـتگاه‌های اجرایـی در فعالیت‌هـای اقتصـادی مولـد.

صنعت تجهیزات پزشکی؛ پیشران گذار یزد از بحران‌های مزمن به توسعه پایدار

ناهید امراللهی

عضو شورای علمی اندیشکده حکمرانی و قانونگذاری استان یزد و هیأت علمی دانشگاه اردکان.

استان یزد، با وجود ثبت جهانی بافت تاریخی و جایگاه اقتصادی ویژه، امروز به نمونه‌ای هشداردهنده از ناکارآمدی سیاست‌های ملی مسکن تبدیل شده است. ۶۲٪ از رشد شهرنشینی یزد در دو دهه اخیر در سکونتگاه‌های غیررسمی و حاشیه‌ای رخ داده است. محله فرودگاه یزد، نماد شکست سیاست‌های تولید انبوهی است که نه‌تنها مشکل را حل نکرده، بلکه با جذب مهاجران بیشتر، بحران را تشدید کرده است. این در حالی است که استان یزد از ظرفیت‌های بالقوه فراوانی برای تأمین مسکن گروه‌های کم‌درآمد برخوردار است که تاکنون نادیده گرفته شده‌اند. تداوم وضع موجود، نه تنها هزینه‌های اقتصادی هنگفتی به دولت و شهرداری تحمیل می‌کند، بلکه بافت تاریخی و هویت فرهنگی این دیار را نیز با خطر نابودی مواجه ساخته است.

استان یزد، با مساحت ۱۳۱۵۷۵ کیلومتر مربع، سومین استان پهناور ایران، در قلب فلات مرکزی قرار گرفته و به واسطه اقلیم خشک، پیشینه تمدنی چند هزار ساله و استقرار صنایع بزرگ، جایگاهی ویژه در اقتصاد ملی دارد. با این حال، تشدید فرایندهای شهرنشینی و صنعتی‌شدن در دهه‌های اخیر، ناپایداری‌های قابل توجهی را در ابعاد زیست‌محیطی و اجتماعی پدید آورده است؛ افت محسوس سطح آب‌های زیرزمینی، فرونشست زمین، افزایش آلاینده‌های جوی و مهاجرت فزاینده نیروی انسانی تحصیل‌کرده، از مهم‌ترین نمودهای این وضعیت به شمار می‌روند. استمرار چنین روندی نشان می‌دهد که الگوی توسعه متکی بر فعالیت‌های آب‌بر و انرژی‌بر، با ظرفیت برد اکولوژیک استان همخوانی کامل ندارد. در پاسخ به این شرایط، «سند یزد پایدار» به عنوان چارچوب راهبردی توسعه استان، افق آینده را بر مبنای عدالت بین‌نسلی، حفاظت از منابع پایه و حرکت به سمت اقتصاد دانش‌بنیان ترسیم کرده است. این سند، بر ضرورت تغییر جهت سرمایه‌گذاری‌ها از صنایع خام‌فروش و پرمصرف به سوی فعالیت‌هایی تأکید دارد که ضمن ایجاد ارزش افزوده بالا، نیاز محدودی به آب و انرژی داشته و توان جذب نیروی کار متخصص را فراهم آورند. از این منظر، پرسش کلیدی آن است که کدام بخش‌های اقتصادی می‌توانند به طور هم‌زمان اهداف اشتغال نخبگان، کاهش فشار زیست‌محیطی و افزایش رقابت‌پذیری منطقه‌ای را محقق سازند.

چالش‌های کلیدی استان یزد

بحران آب: از محدودیت کمی تا افت کیفیت منابع استان یزد در زمره خشک‌ترین مناطق ایران قرار دارد و میانگین بارندگی سالانه آن حدود ۶۰ تا ۷۵ میلی‌متر برآورد می‌شود. ساختار تأمین آب استان به شدت به منابع زیرزمینی وابسته است. بخش قابل توجهی از این منابع ماهیت تجدید ناپذیر

داشته و روند برداشت کنونی، فراتر از ظرفیت تغذیه طبیعی آن‌ها است.

آلودگی هوا: برهم‌کنش عوامل طبیعی و صنعتی اگرچه شدت آلودگی هوا در یزد در مقایسه با برخی کلانشهرهای کشور پایین‌تر است، روند افزایشی روزهای ناسالم طی سال‌های اخیر نگران‌کننده ارزیابی می‌شود. ترکیب آلاینده‌ها حاصل هم‌افزایی میان گرد و غبار طبیعی ناشی از اقلیم بیابانی و انتشار ذرات و گازهای صنعتی است. فعالیت واحدهای کاشی و سرامیک، آهک، سیمان و نیز ناوگان حمل‌ونقل فرسوده، سهم قابل توجهی در تولید ذرات معلق دارند.

مهاجرت نخبگان: تضعیف ظرفیت نوآوری منطقه‌ای یزد، از نظر تراکم مراکز آموزش عالی و سرانه دانشجو در جایگاه برجسته‌ای در کشور قرار دارد. با این حال، بخش مهمی از فارغ‌التحصیلان به‌ویژه در مقاطع تحصیلات تکمیلی، طی سال‌های نخست پس از فراغت از تحصیل، استان را ترک می‌کنند. این روند، بیانگر عدم انطباق میان ساختار عرضه مهارت‌ها و تقاضای بازار کار محلی است. غلبه صنایع سنتی و محدود بودن فعالیت‌های تحقیق‌محور و فناورانه، فرصت‌های شغلی متناسب با تخصص‌های پیشرفته را کاهش داده است و در نتیجه، ظرفیت شکل‌گیری چرخه‌های یادگیری و نوآوری در منطقه تضعیف می‌شود.

چرا صنعت تجهیزات پزشکی پاسخ راهبردی به این چالش‌هاست؟

تحلیل چالش‌های پیش‌گفته، نشان می‌دهد که مسئله اصلی توسعه در یزد، کمبود مطلق منابع یا ضعف سرمایه انسانی نیست، بلکه ناهمخوانی میان ساختار تولید و ظرفیت‌های اکولوژیک و دانشی استان است. برون‌رفت از این وضعیت مستلزم حرکت به سوی فعالیت‌هایی است که بتوانند هم‌زمان سه هدف را محقق کنند: کاهش شدت مصرف منابع طبیعی، ایجاد اشتغال تخصصی و ارتقای توان نوآوری و رقابت‌پذیری. در میان گزینه‌های موجود، صنعت تجهیزات پزشکی از بیشترین سازگاری با این الزامات برخوردار است.

ـ سازگاری با محدودیت‌های محیطی تولید تجهیزات پزشکی در مقایسه با صنایع معدنی و سرامیکی، به آب و انرژی بسیار کمتری نیاز دارد و آلایندگی مستقیم آن نیز ناچیز است. بخش عمده ارزش افزوده این صنعت از دانش فنی، طراحی، مهندسی و کنترل کیفیت ناشی می‌شود نه از مصرف مواد اولیه حجیم. از این رو توسعه آن می‌تواند بدون افزایش محسوس فشار بر آبخوان‌ها و کیفیت هوا صورت گیرد.

ـ ظرفیت بالای جذب سرمایه انسانی متخصص این صنعت، ماهیتی میان‌رشته‌ای دارد و به تخصص‌هایی در حوزه مهندسی پزشکی، برق و الکترونیک، مکانیک دقیق، مواد پیشرفته، نرم‌افزار و علوم زیستی وابسته است. چنین ویژگی‌ای با ساختار آموزش عالی یزد، هم‌خوانی دارد و می‌تواند شکاف میان دانشگاه و بازار کار را کاهش دهد.

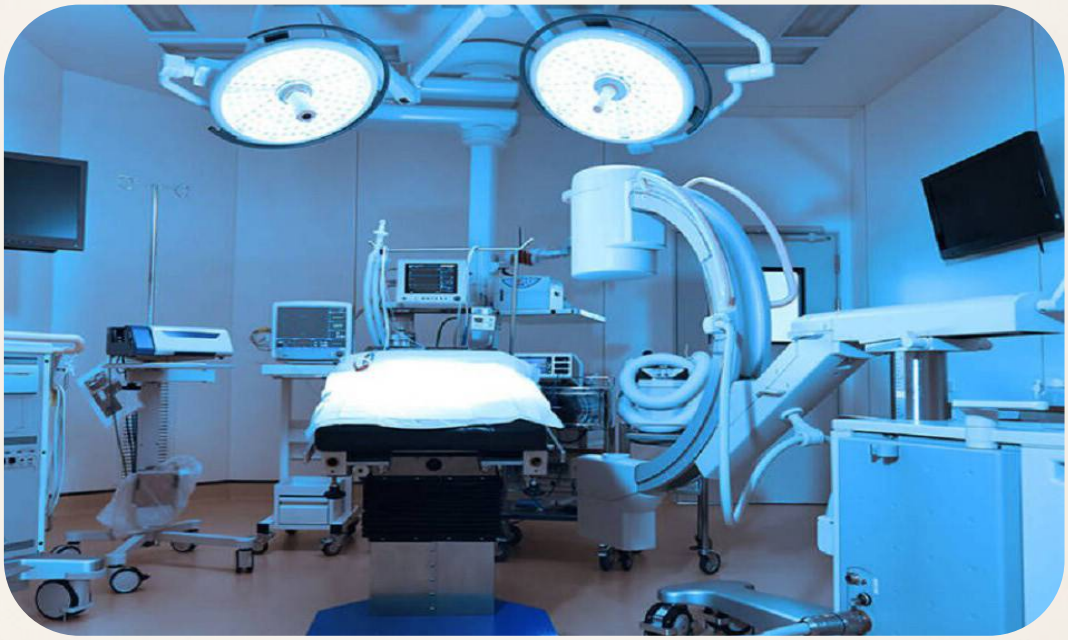
ـ فرصت حضور در زنجیره‌های ارزش ملی و جهانی بازار رو به رشد خدمات سلامت، تقاضای فزاینده‌ای برای تجهیزات پزشکی ایجاد کرده است. توسعه ظرفیت تولید داخلی نه تنها وابستگی به واردات را کاهش می‌دهد، بلکه امکان صادرات محصولات با ارزش افزوده بالا را نیز فراهم می‌آورد. ایران در این حوزه واردکننده خالص است (بیش از ۱.۵ میلیارد دلار واردات سالانه)، بنابراین هرگونه تولید داخلی، ضمن تأمین نیاز کشور، ارزآوری قابل توجهی دارد. برای استانی مانند یزد، این امر به معنای تنوع‌بخشی به پایه‌های درآمدی و کاهش آسیب‌پذیری اقتصادی است.

مزیت‌های رقابتی یزد در این صنعت

یزد، برای ورود و تثبیت جایگاه خود در صنعت تجهیزات پزشکی، صرفا متکی به برنامه‌های آینده نیست؛ بلکه مجموعه‌ای از ظرفیت‌های علمی، صنعتی و درمانی موجود، بستر اولیه این تحول را فراهم کرده‌اند.

ـ زیرساخت علمی و پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد با برخورداری از بیمارستان‌های تخصصی و فوق تخصصی، مراکز تحقیقاتی فعال در حوزه‌هایی مانند کاردیولوژی، دیابت، ناباروری و علوم اعصاب و نیز مرکز رشد فناوری سلامت، یکی از مهم‌ترین کانون‌های تولید دانش و نیاز فناورانه در منطقه محسوب می‌شود. این مجموعه، می‌تواند نقش «کاربر پیشرو» را در توسعه و آزمون محصولات ایفا کرده و مسیر تجاری‌سازی را کوتاه‌تر کند.

ـ نیروی انسانی ماهر و دانشگاه‌های فنی حضور دانشگاه یزد، دانشگاه آزاد اسلامی و سایر مراکز آموزش عالی، سالانه تعداد قابل توجهی دانش‌آموخته در رشته‌های مهندسی پزشکی، برق، مکانیک، مواد، پلیمر و شیمی تربیت می‌کند. با وجود این ظرفیت، بخش بزرگی از این نیروهای متخصص به دلیل محدود بودن فرصت‌های شغلی فناورانه، استان را ترک می‌کنند. توسعه صنعت تجهیزات پزشکی می‌تواند این جریان خروج را

معکوس کرده و به تثبیت سرمایه انسانی منجر شود.

ـ زنجیره تأمین صنعتی و قابلیت ارتقای فناوری ساختار صنعتی یزد مبتنی بر فعالیت‌های فلزی، پلیمری، سرامیکی و الکترونیکی است؛ حوزه‌هایی که هر یک می‌توانند به‌عنوان حلقه‌ای از زنجیره ارزش تجهیزات پزشکی ارتقا یابند. برای مثال: توان موجود در صنایع پلاستیک و پلیمر می‌تواند در تولید اقلام مصرفی پزشکی مانند سرنگ، ست تزریق، تیوب‌ها و قطعات یک‌بارمصرف به کار گرفته شود. قابلیت‌های مهندسی مکانیک و فلزکاری دقیق، زمینه‌ساز تولید تخت‌های بیمارستانی، ابزار جراحی و تجهیزات توان‌بخشی است. دانش و تجربه صنایع سرامیک می‌تواند به سمت تولید بیوسرامیک‌ها، قطعات دندانی و ایمپلنت‌های پزشکی هدایت شود.

ـ وجود واحدهای فعال تولیدی در حوزه سلامت. در حال حاضر نیز، برخی واحدهای تولیدی در استان در زمینه محصولات مصرفی پزشکی، تجهیزات بیمارستانی و ملزومات آزمایشگاهی فعالیت دارند؛ از جمله تولیدکنندگان سرنگ و تجهیزات یک‌بارمصرف، شرکت‌های سازنده تخت و مبلمان بیمارستانی و نیز مجموعه‌هایی در حوزه تجهیزات استریل و آزمایشگاهی. حضور این بنگاه‌ها نشان می‌دهد که پایه‌های اولیه شکل‌گیری خوشه صنعتی پیش‌تر ایجاد شده و سیاست‌گذاری می‌تواند به تعمیق و شبکه‌سازی آن‌ها کمک کند.

ـ بازار درمانی منطقه‌ای یزد، به عنوان یکی از قطب‌های درمانی مرکز و جنوب شرق کشور، سالانه پذیرای بیماران فراوانی از استان‌های همجوار است. تراکم بالای مراکز درمانی، تقاضای پایداری برای تجهیزات و ملزومات پزشکی ایجاد می‌کند و فرصت مناسبی برای آزمون محصولات داخلی و شکل‌گیری بازار اولیه فراهم می‌آورد. در مجموع، مزیت اصلی یزد در این صنعت نه صرفا یک عامل منفرد، بلکه ترکیب هم‌زمان دانشگاه، صنعت، بازار و تجربه تولید است؛ ترکیبی که در صورت هدایت صحیح می‌تواند به مزیت رقابتی پایدار تبدیل شود.

اولویت‌های سرمایه‌گذاری و تولید

الف) تجهیزات تشخیصی و تصویربرداری: تولید قطعات و زیرسیستم‌های دستگاه‌های سونوگرافی، رادیولوژی دیجیتال، سی‌تی اسکن و ام‌آرآی با مشارکت شرکت‌های دانش‌بنیان و مراکز دانشگاهی. نمونه موفق داخلی مانند تولید برخی قطعات سی‌تی اسکن توسط یک شرکت یزدی وجود دارد که قابلیت توسعه دارد.

ب) تجهیزات پزشکی هوشمند و پوشیدنی: طراحی و تولید گجت‌های پایش قند خون، فشار خون، ضربان قلب مبتنی بر اینترنت اشیا (IoT). با توجه به شیوع بالای دیابت در استان (یزد رتبه نخست دیابت کشور را دارد)، بازار مصرفی قابل توجهی برای این محصولات وجود دارد و هم‌زمان می‌توان به صادرات نیز اندیشید.

ج) پروتز و ایمپلنت: تولید ایمپلنت‌های دندانی و ارتوپدی با استفاده از فناوری پرینت سه‌بعدی فلزات. وجود صنایع ریخته‌گری دقیق در یزد می‌تواند تکمیل‌کننده این زنجیره باشد.

د) تجهیزات آزمایشگاهی و زیست‌فناوری: تولید کیت‌های تشخیص سریع بیماری‌ها، محیط‌های کشت میکروبی و معرف‌های شیمیایی. این محصولات با سرمایه‌گذاری اندک و نیروی کار متخصص قابل تولید هستند.

ه) تجهیزات توانبخشی: تولید ویلچر هوشمند، پروتزهای الکتریکی و اسکلت‌های خارجی (اکسواسکلتون). این حوزه علاوه بر جنبه انسان‌دوستانه، از فناوری بالایی برخوردار است و با همکاری دانشکده مهندسی مکانیک دانشگاه یزد قابل توسعه است.

چگونه صنعت تجهیزات پزشکی بر چالش‌ها چیره می‌شود؟

غلبه بر بحران آب: صنعت تجهیزات پزشکی ۹۰ درصد آب کمتری نسبت به صنایع فولاد و کاشی مصرف می‌کند. جابه‌جایی تدریجی سرمایه از صنایع سنتی به این حوزه، فشار بر منابع آب را کاهش می‌دهد.

غلبه بر آلودگی هوا: صنعت تجهیزات پزشکی عاری

از دودکش و آلاینده‌های گازی است. استقرار آن در شهرک‌های صنعتی موجود، الگوی آلودگی را بهبود می‌بخشد.

غلبه بر مهاجرت نخبگان

الف) ایجاد بازار کار برای رشته‌های تخصصی: حوزه تجهیزات پزشکی مستقیما به مهندسان برق، الکترونیک، مکانیک، مواد و پزشکی نیاز دارد. وجود ۱۵ شرکت دانش‌بنیان فعال در این حوزه در یزد، نشان می‌دهد که با حمایت هدفمند می‌توان این تعداد را به ۱۵۰ شرکت رساند و برای ۳۰۰۰ نخبه شغل ایجاد کرد.

ب) افزایش جذابیت اقتصادی استان: صنایع با فناوری بالا، فرهنگ سازمانی مدرن و درآمد بالاتری دارند که تمایل نخبگان به ماندگاری را افزایش می‌دهد.

ج) اکوسیستم نوآوری: توسعه پارک علم و فناوری یزد و مراکز رشد تخصصی تجهیزات پزشکی، می‌تواند چرخه جذب، آموزش و کارآفرینی نخبگان را تکمیل کند.

همسویی با سند یزد پایدار

ـ سند یزد، پایدار در پنج محور اصلی تدوین شده است: آب، محیط‌زیست، اقتصاد مقاومتی، عدالت اجتماعی و میراث فرهنگی. هر یک از فرصت‌های معرفی شده در این مقاله، با این محورها انطباق کامل دارند و صنعت تجهیزات پزشکی می‌تواند

نقش کلیدی در تحقق آن‌ها ایفا کند.

ـ محور آب: مدیریت پایدار منابع کاهش مصرف آب در صنایع: تولید تجهیزات پزشکی نسبت به صنایع سنتی مانند کاشی، فولاد و نساجی، نیاز به آب بسیار کمتری دارد. استفاده از پساب و فناوری‌های کم‌آب: صنایع نوپا می‌توانند از سیستم‌های تصفیه و بازچرخانی آب استفاده کنند و نمونه‌ای از مصرف پایدار منابع آبی در بخش صنعت ارائه دهند.

ـ محور محیط‌زیست: کاهش آلودگی و بهره‌وری انرژی صنایع کم‌آلاینده و کم‌مصرف انرژی: تجهیزات پزشکی و صنایع مرتبط با اقتصاد پاک، آلاینده مستقیم کمی دارند و با بهره‌گیری از انرژی خورشیدی و تکنولوژی‌های بهینه، اثر کربنی را کاهش می‌دهند. مدیریت پسماند پزشکی و صنعتی: ایجاد زنجیره بازیافت پلاستیک و قطعات یک‌بارمصرف، مدیریت پسماند صنعتی و کاهش اثرات زیست‌محیطی.

ـ محور اقتصاد مقاومتی: افزایش توان داخلی و صادرات غیرنفتی تولید داخلی تجهیزات پزشکی: کاهش وابستگی به واردات، افزایش صادرات به کشورهای همسایه و تقویت توان رقابت صنعتی استان. ایجاد خوشه‌های فناورانه: توسعه شبکه شرکت‌های دانش‌بنیان و مراکز تحقیقاتی، موجب پایداری اقتصادی و افزایش ارزش افزوده محلی می‌شود.

ـ محور عدالت اجتماعی: فرصت‌های شغلی پایدار و توسعه انسانی ایجاد اشتغال تخصصی: توسعه صنعت تجهیزات پزشکی برای مهندسان، پزشکان، تکنسین‌ها و متخصصان حوزه سلامت فرصت‌های شغلی با درآمد بالا ایجاد می‌کند. جلوگیری از مهاجرت نخبگان: فراهم شدن فرصت‌های فناورانه، امکان ماندگاری نخبگان در استان را افزایش می‌دهد و نابرابری منطقه‌ای را کاهش می‌دهد.

ـ محور میراث فرهنگی: حفظ و احیای محیط شهری و تاریخی حفظ بافت تاریخی با صنایع پاک: استفاده از انرژی خورشیدی و کاهش آلاینده‌های صنعتی، محیط شهر و بافت تاریخی یزد را حفظ

می‌کند. صنعت هم‌افزا با جامعه: صنایع کم‌آب و کم‌آلاینده، ضمن ایجاد اشتغال، مزاحمتی برای گردشگری و ارزش‌های فرهنگی استان ایجاد نمی‌کنند.

راهکارهای توسعه صنعت تجهیزات پزشکی

در یزد، توسعه پایدار صنعت تجهیزات پزشکی نیازمند مجموعه‌ای از سیاست‌های هماهنگ در حوزه‌های نوآوری، سرمایه انسانی، بازاریابی و صادرات است. راهکارهای پیشنهادی عبارت‌اند از:

الف. ایجاد کنسرسیوم صادراتی استان: تشکیل یک کنسرسیوم متشکل از شرکت‌های دانش‌بنیان، دانشگاه‌ها و معاونت علمی ریاست‌جمهوری برای هماهنگی صادرات تجهیزات پزشکی به بازارهای منطقه‌ای مانند عراق، افغانستان و کشورهای حاشیه خلیج فارس. این کنسرسیوم می‌تواند استانداردهای مشترک، بسته‌بندی و برندینگ را یکپارچه کند و نقش شتاب‌دهنده ورود به بازارهای بین‌المللی را ایفا نماید.

ب. تأسیس مرکز نوآوری و آزمایشگاه مشترک: راه‌اندازی مرکز نوآوری مشترک دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی و دانشگاه یزد با محوریت تجهیزات دیجیتال پزشکی، پروتزهای هوشمند، تجهیزات توان‌بخشی و ابزارهای پایش سلامت. این مرکز می‌تواند خدمات طراحی، نمونه‌سازی سریع، تست بالینی و مشاوره فنی را در اختیار شرکت‌های نوپا قرار دهد.

ج. اعطای نشان و برند «ساخت یزد»: تعریف نشان کیفیت برای محصولات تولیدی استان و تضمین رعایت استانداردهای ملی و بین‌المللی. این اقدام ضمن افزایش اعتماد مصرف‌کننده، به توسعه بازار داخلی و خارجی کمک می‌کند و مزیت رقابتی برند استان را تقویت می‌نماید.

د. نمایشگاه و جشنواره فناوری‌های پزشکی: برگزاری نمایشگاه بین‌المللی و رویدادهای تخصصی در یزد با تمرکز بر تجهیزات پزشکی و نوآوری‌های فناورانه، برای معرفی محصولات، جذب سرمایه‌گذار و تقویت شبکه تأمین و فروش.

د. مشوق‌های مالیاتی و حمایت از نیروی بومی: ارائه معافیت مالیاتی پنج‌ساله برای شرکت‌هایی که بیش از ۵۰ درصد نیروی انسانی خود را از فارغ‌التحصیلان بومی استخدام کنند. همچنین ارائه وام کم‌بهره و تضمین خرید محصولات، به ویژه برای شرکت‌های نوپا، به افزایش جذابیت سرمایه‌گذاری کمک می‌کند.

ه. توسعه خوشه تأمین قطعات و مواد اولیه: حمایت از صنایع فلزی، پلاستیک و سرامیک استان برای تولید قطعات و مواد اولیه تجهیزات پزشکی، به منظور کاهش وابستگی به واردات و ایجاد زنجیره ارزش داخلی پایدار. ۹. اصلاحات نهادی و حقوقی: برای تقویت صنعت تجهیزات پزشکی پایداری و توسعه این صنعت نیازمند اصلاحات نهادی و چارچوب قانونی مناسب است. اقدامات پیشنهادی عبارت‌اند از:

الف. تشکیل کارگروه ویژه توسعه این صنعت: این کارگروه در استانداری با مسئولیت مستقیم معاون اقتصادی و مشارکت بخش خصوصی و دانشگاه‌ها، وظیفه هماهنگی سیاست‌های صنعتی، نوآوری و توسعه خوشه تجهیزات پزشکی را تشکیل شود.

ب. بازنگری طرح‌های جامع شهرک‌های صنعتی: اختصاص اراضی و زیرساخت‌های صنعتی به صنایع مرتبط با تجهیزات پزشکی، و الزام به رعایت استانداردهای زیست‌محیطی و مصرف بهینه منابع آب و انرژی.

ج. تدوین دستورالعمل ارزیابی پیامدهای توسعه: ایجاد چارچوب ارزیابی پروژه‌های صنعتی و فناورانه براساس شاخص‌های کمی و کیفی مانند مصرف آب، انتشار آلاینده، ایجاد اشتغال متخصص و ارزش افزوده فناورانه. این ابزار به سیاست‌گذاران امکان می‌دهد منابع محدود را به پروژه‌های با بیشترین بازده و هم‌افزایی اختصاص دهند.

د. تقویت حمایت‌های قانونی و مقرراتی: شفاف‌سازی فرایند صدور مجوزها، استانداردها و تضمین مالکیت فکری محصولات، به ویژه برای شرکت‌های نوپا و دانش‌بنیان، تا مانع رشد و نوآوری نشود.

ه. ایجاد صندوق‌های مالی تخصصی: تأسیس صندوق‌های سرمایه‌گذاری خطرپذیر و حمایتی ویژه صنعت تجهیزات پزشکی، با همکاری دولت و بخش خصوصی، برای تأمین مالی مراحل تحقیق و توسعه، نمونه‌سازی و مقیاس‌پذیری تولید.

۱۰. نتیجه‌گیری

استان یزد، در نقطه‌ای حساس قرار دارد: ادامه مسیر صنایع سنتی و کم‌آب‌بر، نه تنها منابع انسانی متخصص را از استان فراری می‌دهد، بلکه فرصت‌های توسعه پایدار را نیز محدود می‌کند؛ در مقابل، توسعه صنعت تجهیزات پزشکی می‌تواند مسیر تحول اقتصادی و اجتماعی استان را رقم بزند. این یادداشت، نشان می‌دهد که یزد از زیرساخت‌های پژوهشی و دانشگاهی قوی، نیروی انسانی متخصص و تجربه صنعتی موجود برخوردار است که شرایط لازم برای شکل‌گیری یک خوشه صنعتی تجهیزات پزشکی با ارزش افزوده بالا و قابلیت اشتغال‌زایی را فراهم کرده است. این صنعت، می‌تواند با ایجاد فرصت‌های شغلی تخصصی، کاهش مهاجرت نخبگان، افزایش صادرات و کاهش وابستگی به واردات، نقش موتور محرکه اقتصاد دانش‌بنیان استان را ایفا کند. تحقق این چشم‌انداز مستلزم اراده سیاسی، حمایت هدفمند بخش خصوصی، سیاست‌های تشویقی و مشارکت فعال دانشگاه‌ها در تحقیق و توسعه است. تدوین یک برنامه عملیاتی مشخص، زمان‌بندی شده و قابل پایش، همراه با تعیین منابع مالی، نهادهای مسئول و شاخص‌های پیشرفت، مسیر توسعه صنعت تجهیزات پزشکی در یزد را هموار می‌کند. اگر این برنامه به اجرا برسد، یزد می‌تواند به الگویی از توسعه پایدار مبتنی بر صنایع دانش‌بنیان و تجهیزات پزشکی تبدیل شود؛ جایی که صنعت و جامعه در هم‌افزایی با یکدیگر، مسیر پیشرفت تاب‌آور و امیدبخش را رقم می‌زنند.

مکان‌یابی طرح جهش تولید مسکن
با تأکید بر تعارضات با اسناد توسعه

محمدعلی اکبری
پژوهشگر دانشگاه یزد

مسکن، به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسانی، نقشی کلیدی در بهبود کیفیت زندگی و دستیابی به توسعه پایدار شهری ایفا می‌کند. مکان‌یابی صحیح پهنه‌های مسکونی علاوه بر این که با کیفیت سکونتگاه ها و تامین مسکن مناسب ارتباط تنگاتنگی دارد عدم توجه به آن می‌تواند پیامدهای ناگواری از جمله تخریب محیط‌زیست، افزایش هزینه‌های زیرساختی، کاهش دسترسی به خدمات شهری و در نهایت تضعیف کیفیت زندگی شهروندان را به همراه داشته باشد. اسناد توسعه به عنوان مهمترین ابزارهای برنامه‌ریزی در حوضه سکونت و استقرار جمعیت با درنظر گرفتن ابعاد گونان مسکن به مکان یابی پهنه‌های مسکونی در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای و محلی می‌پردازند. پروژه جهش تولید مسکن پاسخ دولت برای تامین نیاز به مسکن در مقیاس ملی است که با اهداف بلندپروازانه در دولت سیزدم مطرح شد، اما در مواردی، تعارض میان این اسناد و مکان‌یابی‌های انجام‌شده در طرح جهش تولید مسکن، نشان‌دهنده عدم توجه کافی به اصول علمی، نیازهای محلی و ظرفیت‌های منطقه‌ای است. این تعارضات می‌توانند منجر به مشکلاتی نظیر خزش شهری، استفاده غیر بهینه از منابع، و تضادهای اجتماعی و اقتصادی شوند. هدف این گزارش، پاسخ به این سوال است که اراضی منتخب تا چه حد با معیارهای پایداری و اسناد مصوب هماهنگی دارند؟

مکان‌یابی؛ یعنی دخالت آگاهانه و ارادی سازمند کردن رابطه انسان، فعالیت‌ها و فضا به‌منظور انتظام بخشیدن به آن‌ها. مکان‌یابی فعالیتی است که قابلیت و توانایی‌هایی که منطقه یا ناحیه شهری را ازلحاظ وجود زمین مناسب و کافی برای کاربردهای خاص مورد تجزیه‌وتحلیل قرار می‌دهد. معیارهاي اولیه در مکان‌یابی سکونتگاه‌ها، به شاخص‌هایی مثل نیازهاي اجتماعی، مسائل طبیعی و حقوق مالکیت زمین توجه دارد.

برنامه‌ریزی پهنه‌های مسکونی در اسناد توسعه ایران

برنامه‌ریزی فرایند تفکر، درباره مسائل اجتماعی اقتصادی فرهنگی و کالبدی است؛ جهت‌گیری و آینده‌نگری دارای اهداف و خط‌مشی‌های مشخص است. تاریخ برنامه‌ریزی‌ها تاریخ کشمکش‌ها، شکست‌ها و پیروزی‌ها است. بر این اساس، برنامه‌ریزی برای توسعه، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. توسعه

مجموعه‌ای از تحولات، فکری، فرهنگی، سیاسی اقتصادی و اجتماعی است که به گسترش توانایی‌ها و ظرفیت‌های کلی یک جامعه در همه ابعاد منجر می‌شود؛ لذا، توسعه فرایندی پیچیده و چندبعدی است که به دست انسان و برای انسان صورت می‌گیرد و همه جنبه‌های زندگی فردی و اجتماعی وی را شامل می‌شود و ناظر بر بهبود همه‌جانبه زندگی بشر است. بدون شک تحولات اقتصاد جهانی و دولت‌ها، به‌ویژه سیاست‌های نئولیبرالی شهری در ۴ دهه اخیر بر نحوه سیاست گذاری شهری ایران موثر بوده است؛ اما برخلاف کشورهای صنعتی که شهری شدن با صنعتی شدن همراه بوده، ایران با «شهری شدن بدون صنعتی شدن» یا «شهری شدن نفتی» مواجه است. اتکای اقتصاد به نفت و نبود اقتصاد تولیدی قدرتمند، سرمایه‌ها را به سمت مستغلات و اقتصاد بورس‌بازانه سوق داده که پیامدهای بحرانی به همراه داشته است. افزون بر این، هیچ‌گاه برنامه‌های توسعه از ویژگی بومی‌شدن برخوردار نبوده‌اند، باوجود سابقه نسبتا طولانی برنامه‌ریزی در کشور، هنوز نظام مناسب برنامه‌ریزی به وجود نیامده است. در همین خصوص، می‌توان گفت که نامناسب بودن نظام برنامه‌ریزی، نقش مهمی در کاهش یا عدم موفقیت برنامه‌های در چند دهه گذشته داشته است.

بررسی ویژگی‌های مکانی ۱۳ سایت بالای ۱۰۰ هکتار در سطح استان یزد نشان‌دهنده تعارضات زیر با استانداردهای فنی و اسناد توسعه است:

الف) مخاطرات طبیعی و ایمنی کالبدی:

سایت‌های بزرگ‌مقیاس نظیر سایت ۶۰۰ هکتاری میبد و ۸۱۲ هکتاری اردکان در فاصله کمتر از ۵۰۰ متری مسیر قطعی سیل قرار دارند. سایت ۱۳۸ هکتاری مهریز در فاصله

ناایمن (کمتر از ۲۰۰ متر) از گسل فعال کواترنر قرار گرفته و سایت ۱۱۰ هکتاری بافق در پهنه با خطر زلزله زیاد است. سایت‌های زارچ، اکرم‌آباد و اشکذر در اراضی با فرسایش بسیار شدید (کلاس ۷ و ۸) جانمایی شده‌اند که دوام سازه و زیرساخت را کاهش می‌دهد.

ب) تعارض با منابع زیستی و میراثی:

سایت‌های ۱۲۵ هکتاری اردکان و ۳۵۷ هکتاری اکرم‌آباد بر روی اراضی با قابلیت کشاورزی آبی (در منطقه خشک یزد) بنا شده‌اند که با سیاست‌های حفظ امنیت غذایی مغایر است. سایت ۱۲۵ هکتاری اردکان علاوه بر استقرار در مسیر قنات، در حریم اثر ملی «دخمه‌های شریف‌آباد» قرار دارد که تخریب تدریجی میراث فرهنگی را در پی خواهد داشت.

ج) ساختار سکونتگاهی و دسترسی:

اکثر سایت‌ها خارج از محدوده مصوب شهری و در فواصل بیش از ۵ کیلومتر از بافت اصلی (نظیر پردیس ملاباشی) قرار دارند. این امر، هزینه خدمات‌رسانی را به شدت افزایش داده و منجر به توسعه ناپیوسته شده است. علاوه بر آن در مجموع بیش از ۹۰ درصد مساحت اختصاص یافته به سایت‌های نهضت ملی استان یزد، در دشت یزد- اردکان مکان‌یابی شده‌اند که بیش از ۷۰ درصد آن فقط در ۳ شهرستان یزد، اردکان و میبد واقع شده است.

نتیجه گیری

در حالی که اسناد توسعه ملی، استان یزد را مناسب توسعه مسکونی نمی‌داند و پهنه‌هایی که به منابع پایدار آب دسترسی دارند را برای سکونت تعیین کرده، سایت‌های متعددی در استان یزد، بدون توجه به سیاست‌های تمرکززدا و الگوهای استقرار جمعیت مطرح شده در اسناد منطقه‌ای مکان‌یابی شده است. این سایت‌ها، عمدتا در خارج از محدوده‌های مصوب شهری قرار دارند و فرآیند انتخاب آن‌ها به جای اینکه بر اساس ارزیابی‌های اولیه و جامع صورت گیرد، بیشتر تحت تأثیر محدودیت‌های مربوط به تملک اراضی بوده است. ابتدا سایت‌ها انتخاب شده و سپس برای رفع مشکلات آن‌ها، مطالعاتی مانند تحلیل‌های هیدرولوژی صورت گرفته است. نتایج تحلیل‌های مکانی انجام شده، نشان می‌دهد مکانیابی سایت‌های مسکن ملی در استان یزد در بخش‌های با معیارهای مکانی مندرج در اسناد فرادست و اصول مکان‌یابی صحیح مطابقت ندارند.

چالش‌ها و راهکارهای زیرساخت و انرژی استان یزد

شورای علمی اندیشکده حکمرانی و قانون گذاری استان یزد

در مفهوم توسعه پایدار، زیرساخت‌ها و منابع انرژی به‌عنوان دو مؤلفه اصلی در تضمین رشد اقتصادی و بهبود کیفیت زندگی شناخته می‌شوند. زیرساخت‌ها به مجموعه‌ای از سامانه‌ها، تجهیزات و خدمات اشاره دارند که به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی نقش دارند، از جمله راه‌ها و شبکه حمل و نقل (هوایی، ریلی، جاده‌ای)، تأسیسات انرژی، آب و فاضلاب. انرژی به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین منابع برای فعالیت‌های صنعتی، کشاورزی و خدماتی، نقشی حیاتی در تأمین نیازهای روزمره افراد و همچنین توسعه اقتصادی دارد.

منابع انرژی به دو دسته تجدیدپذیر و غیرتجدیدپذیر تقسیم می‌شوند. در این میان، استان یزد به‌عنوان یکی از قطب‌های صنعتی کشور با چالش‌های زیرساختی و انرژی روبه‌رو است. این چالش‌ها شامل ناترازی انرژی، ضعف در گازرسانی به مناطق شهری و روستایی، و ناکارآمدی در توزیع و مصرف بهینه انرژی هستند. ناترازی انرژی به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن تعادل میان تولید و مصرف انرژی برهم می‌خورد و این موضوع به محدودیت در دسترسی و تأمین پایدار انرژی منجر می‌شود. در این گزارش، چالش‌های زیرساختی و انرژی استان یزد مورد بررسی قرار گرفته و با توجه به اصول مدیریت انرژی و استفاده از فناوری‌های نوین، راه‌حل‌هایی برای بهبود وضعیت موجود ارائه خواهد شد. با توجه به شروع دولت چهاردهم و اجرای برنامه هفتم توسعه، بررسی و احصای مسائل زیرساختی و انرژی استان‌ها یکی از مهم‌ترین اهداف این برنامه و دولت چهاردهم است. استان یزد به‌عنوان یکی از استان‌های صنعتی و اقتصادی کشور، با چالش‌های متعددی در حوزه زیرساخت‌ها و انرژی مواجه است که رفع این چالش‌ها برای تحقق اهداف برنامه توسعه و رشد پایدار ضرورت دارد. اهمیت موضوع از آنجا ناشی می‌شود که زیرساخت‌های ناکارآمد و ناترازی انرژی، مستقیما بر بخش‌های تولیدی، اجتماعی، و فرهنگی استان تأثیرگذار است. ضعف در زیرساخت‌های انرژی و آب، مشکلات زیست‌محیطی و مسائل حکمرانی محلی، استان یزد را در مسیر توسعه با موانع جدی مواجه کرده است. همچنین، عدم هماهنگی در اجرای پروژه‌های زیرساختی و

توسعه‌ای، همراه با عدم پیشرفت محسوس در طرح‌های گازی و انرژی، از مشکلاتی است که نیازمند اقدامات عملیاتی و اصلاحات ساختاری در سطح استان است. به‌عنوان یکی از محورهای اصلی بررسی مسائل استان، توجه به زیرساخت‌ها و انرژی، از اهمیت بالایی برخوردار است، زیرا عملکرد ضعیف در این حوزه‌ها می‌تواند منجر به کندی رشد اقتصادی، کاهش بهره‌وری صنایع، و آسیب به کیفیت زندگی مردم شود. بنابراین، احصای چالش‌های زیرساختی و انرژی استان یزد و ارائه راه‌حل‌های عملیاتی و کاربردی، یکی از مهم‌ترین موضوعات پیش‌روی تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران است.

بررسی و تحلیل اسناد فرادست

در این بخش، به تحلیل و استخراج قوانین، برنامه‌ها و سیاست‌های مرتبط با عنوان پرداخته شده است. این قوانین و برنامه‌ها از اسنادی همچون سیاست‌های کلی نظام، قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی، سند آمایش استان یزد و سایر اسناد ملی و منطقه‌ای مستخرج گردیده‌اند. در این اسناد، چارچوب‌های قانونی و سیاست‌گذاری‌های کلان در حوزه زیرساخت‌ها و انرژی تعیین شده است که به‌عنوان مبنای اصلی برای تدوین راهبردهای پیشنهادی مورد استفاده قرار می‌گیرند. هدف از این فرآیند آن است که تمامی راهبردها و راهکارهای ارائه‌شده در پایان گزارش سیاستی با تطابق کامل با قوانین و سیاست‌های جاری کشور و استان همراه باشد و از هرگونه مغایرت با برنامه‌های ملی و منطقه‌ای پرهیز شود. در واقع، این رویکرد، به سیاست‌گذاری اطمینان می‌دهد که پیشنهادات عملیاتی ارائه‌شده در این گزارش در راستای تحقق اهداف کلان کشور و بهینه‌سازی روند اجرای سیاست‌های استانی است. به‌منظور شفاف‌سازی و سهولت در پیگیری، قوانین و برنامه‌های مورد بررسی در جدول ۱ به‌تفصیل ارائه شده‌اند تا جایگاه هر یک از آنها در چارچوب پژوهش روشن گردد.

جدول۱. قوانین و برنامه‌های مرتبط با عنوان گزارش در اسناد فرادست

سیاست های کلی نظام	بند ۱۹	آمایش سرزمینی مبتنی بر اصول: ملاحظات امنیتی و دفاعی، کارآیی و بازدهی اقتصادی، وحدت و یکپارچگی سرزمین، گسترش عدالت اجتماعی و تعادل‌های منطقه‌ای، حفاظت محیط زیست و احیاء منابع طبیعی، حفظ هویت اسلامی، ایرانی و حراست از میراث فرهنگی، تسهیل و تنظیم روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور و رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور.
	بند ۳۸	ایجاد سازوکار مناسب برای رشد بهره‌وری عوامل تولید (انرژی، سرمایه، نیروی کار، آب، خاک و...)

سیاست های کلی نظام	سیاست‌های کلی نظام درخصوص انرژی: بخش الف) بند ۳	افزایش ظرفیت تولید گاز، متناسب با حجم ذخایر کشور به منظور تأمین مصرف داخلی و حداکثر جایگزینی با فرآورده‌های نفتی.
	سیاست‌های کلی نظام درخصوص انرژی: بخش الف) بند ۷	بهینه‌سازی مصرف و کاهش شدت انرژی.
	سیاست‌های کلی نظام درخصوص انرژی: بخش ب) بند۱	ایجاد تنوع در منابع انرژی کشور و استفاده از آن با رعایت مسائل محیط‌زیستی و تلاش برای افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر با اولویت انرژی‌های آبی.
	سیاست‌های کلی نظام درخصوص انرژی: بخش ب) بند ٤	تلاش برای کسب فن‌آوری و دانش فنی انرژی‌های نو و ایجاد نیروگاه‌ها از قبیل بادی و خورشیدی و پیل‌های سوختی و زمین گرمایی در کشور.
قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی	فصل ۱) رشد اقتصادی	اهداف کمی سنجه‌های عملکردی رشد اقتصادی: رشد ۸ درصدی در بخش آب، برق و گاز، همچنین رشد ۱۰ درصدی در بخش حمل و نقل و انبارداری.
	فصل ۳) اصلاح ساختار بودجه	بخش (ت) ماده ۲۲ این فصل: توسعه اقتصاد سبز و صنعت کم کربن و تقویت سازگاری و کاهش آسیب‌های ناشی از تغییر اقلیم.
	فصل ۹) انرژی	ماده ٤۲) تحقق اهداف کمی از قرار زیر: •۲۱۰۰۰ میلیون کیلووات ساعت برق تجدیدپذیر؛ •تولید برق ٤۸۹/۲۹۵ میلیون کیلووات ساعت؛ •تراز برق در اوج بار ۱/٦۳۲ مگاوات؛ •ظرفیت منصوبه تجدیدپذیر ۱۲۰۰۰ مگاوات؛ *در پایان برنامه ٤۰ درصد از ظرفیت تولید برق بایستی از منابع تجدیدپذیر باشد.
		ماده ٤٦) افزایش سهم تجدیدپذیر به منظور وضع ناترازی انرژی و ایجاد نیروگاه‌های خود تامین در بخش‌های صنایع کوچک و متوسط، کشاورزی، تجاری، عمومی، اداری و خانگی.

قانون برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی	فصل ۱۲) گذر(ترانزیت) و اقتصاد دریامحور		ماده ٥٦) تحقق اهداف کمی از قرار زیر: •احداث زیرساخت‌های راه‌آهنی ترانزیتی شامل خطوط اصلی، دو خطه سازی، برقی سازی و خطوط فرعی.
	فصل ۱۲) گذر(ترانزیت) و اقتصاد دریامحور		•کل خطوط ۳۲۰۰ کیلومتر، سهم مجموع طول خطوط دوخطه یا بیشتر و خطوط برقی از طول خطوط آهن سراسری: حداقل ۱۰۰۰ کیلومتر، میانگین طول خطوط فرعی به مبادی بار و مراکز معدنی، صنعتی و تجاری:حداقل ٤۰۰ کیلومتر. •نوسازی و تامین ناوگان راه آهنی جدید با مشارکت بخش غیردولتی: ٥٥۰ لوکوموتیو •نوسازی ناوگان جاده‌ای: ۱۱۰۰۰۰ دستگاه
سند آمایش استان یزد	ماده۲) سند راهبردی آمایش استان یزد		نقش استان در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای: •حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و هوایی در کریدور شمال-جنوب و شرق-غرب در منطقه ۱ (بافق)، منطقه ۲ (اردکان و میبد)، منطقه ۳ (یزد، اشکذر، مهریز و تفت) و منطقه ٤ (ابرکوه). •تولید برق با تاکید بر انرژی خورشیدی در منطقه ۱ (بافق)، منطقه ۲ (اردکان و میبد)، منطقه ۳ (یزد، اشکذر، مهریز و تفت) و منطقه ٤ (ابرکوه و خاتم). •تولید تجهیزات نیروگاه‌های خورشیدی در منطقه ۲ (اردکان) و منطقه ۳ (یزد).
	ماده٤) برنامه‌های اجرایی آمایش استان	انرژی	برنامه تامین انرژی برنامه افزایش بهره‌وری درتولید، انتقال و توزیع برنامه ارتقای فرهنگ عمومی با هدف مدیریت مصرف انرژی برنامه توسعه انرژی‌های نوین و تجدیدپذیر
		زیرساخت	برنامه بهسازی، نوسازی و نظارت بر شبکه‌های انتقال و توزیع انرژی هوشمندسازی و ارتقای کیفیت و ایمنی محورهای ارتباطی و ترانزیتی استان. توسعه خدمات لجستیکی حمل و نقل توسعه و تجهیز حمل و نقل جاده‌ای توسعه و تجهیز حمل و نقل ریلی توسعه و تجهیز حمل و نقل هوایی هوشمند سازی حمل و نقل کالا و مسافر

ماخذ: (دبیرخانه شورای عالی آمایش سرزمین ۱۳۹۹)، (برنامه هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران ۱٤۰۳)، (سیاست‌های کلی نظام ۱۳۸٥)

*فقط برنامه‌های اجرایی آمایش استان که به موضوع این گزارش مرتبط است در جدول ذکر شده.

تحلیل وضعیت موجود استان

انرژی

استان یزد، به واسطه تمرکز صنایع پرمصرف (انرژی‌بر)، با چالش‌های متعددی در حوزه تأمین و مصرف انرژی مواجه است. افزایش تقاضای انرژی، محدودیت منابع تجدیدناپذیر(۲۰۰۰ مگاوات برق خورشیدی نیاز استان است که ۵۰۰ مگاوات آن عملیاتی شده است) و توسعه نامتوازن صنعت از جمله مهم‌ترین مسائلی است که نیازمند برنامه‌ریزی‌های دقیق و راهکارهای عملیاتی است. همچنین، توسعه نامتوازن زیرساخت‌های شهری می‌تواند باعث افزایش مصرف انرژی در بخش‌های مختلف شهری شود که فشار بیشتری بر شبکه‌های تأمین انرژی وارد می‌کند. علاوه بر این، مهاجرت به داخل استان که ناشی از موقعیت صنعتی و فرصت‌های شغلی موجود در یزد است، بر زیرساخت‌ها و انرژی تأثیرگذار بوده و می‌تواند مشکلاتی در این حوزه ایجاد کند. افزایش جمعیت و نیاز به تأمین انرژی بیشتر برای جمعیت جدید، تقاضای انرژی را به میزان قابل توجهی بالا برده و چالش‌های پیش‌روی مدیریت منابع انرژی را پیچیده‌تر می‌کند. (مسائل آمایشی). ناترازی انرژی نیز به‌عنوان یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های پیش‌روی صنعت و تولید استان یزد است. این مشکل، نه تنها مانعی برای پیشرفت صنعتی و اقتصادی استان به شمار می‌آید، بلکه موجب افزایش فشار بر شبکه‌های تأمین انرژی و کاهش توان استان در پاسخگویی به نیازهای روزافزون بخش‌های مختلف، به ویژه در حوزه صنعت و تولید، شده است. به علاوه، استان یزد از نظر گازرسانی با چالش‌های ساختاری نیز مواجه است. بر اساس آمار سال ۱۳۹۵، این استان از نظر تعداد شهرها و روستاهای گازرسانی شده به ترتیب در رتبه‌های ۲۰ و ۲۳ کشور قرار دارد، که نشان‌دهنده عقب‌ماندگی نسبی در این حوزه نسبت به دیگر استان‌ها است. همچنین، یزد از نظر تعداد مصرف‌کنندگان گاز طبیعی در جایگاه ۱۹ قرار دارد که این رتبه‌ها بیانگر محدودیت‌های جدی در زیرساخت‌های گازرسانی و بهره‌مندی از این منبع انرژی است (اداره کل حوزه ریاست، روابط عمومی و امور بین‌الملل ۱۴۰۰).

زیرساخت

استان یزد با وجود پیشرفت‌های متعدد در زمینه‌های مختلف، همچنان با چالش‌های زیرساختی متعددی مواجه است. این مسائل به‌طور مستقیم بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی استان تأثیر می‌گذارند. این استان دارای شبکه راه‌های گسترده‌ای به طول ۴۶۰۰ کیلومتر است که

از ایـن میـزان، ۳۱۳ کیلومتـر بـه جاده‌هـای روسـتایی اختصـاص دارد. یکـی از چالش‌هـای عمـده‌ای کـه نـاوگان حمـل و نقـل اسـتان بـا آن مواجـه اسـت، فرسـودگی نـاوگان اسـت. بسـیاری از دسـتگاه‌های مـورد اسـتفاده در ایـن نـاوگان بیـش از ۱۳ سـال عمـر دارنـد و نیـاز بـه نوسـازی دارنـد. نـاوگان اتوبوس‌رانـی شـهر یـزد بـه دلیـل قدیمـی بـودن نیـاز بـه نوسـازی دارد. در صـورت ارتقـای ایـن نـاوگان، انتظـار مـی‌رود کـه مـردم تمایـل بیشـتری بـه اسـتفاده از حمـل و نقـل عمومـی داشـته و کمتـر از وسـایل نقلیـه شـخصی اسـتفاده کننـد.

اسـتان یـزد بـا توجـه بـه موقعیـت جغرافیایـی مهمـی کـه داراسـت، پتانسـیل بالایـی بـرای بهره‌بـرداری از حمـل و نقـل ریلـی دارد. امـا کمبـود سـرمایه‌گذاری در ایـن بخـش باعـث شـده کـه بخـش عمـده‌ای از جابجایـی کالا و مسـافر بـه جاده‌هـا متکـی باشـد، کـه هم‌زمـان فشـار مضاعفـی بـر زیرسـاخت‌های جـاده‌ای وارد می‌کنـد. همچنیـن زیرسـاخت‌های انـرژی اسـتان یـزد، به‌ویـژه شـبکه‌های انتقـال بـرق و گاز، نیازمنـد به‌روزرسـانی و نوسـازی هسـتند. بـه دلیـل رشـد جمعیـت و توسـعه صنایـع، فشـار بـر شـبکه‌های بـرق و گاز افزایـش یافتـه و نیـاز بـه سـرمایه‌گذاری بـرای بهبـود ایـن زیرسـاخت‌ها احسـاس می‌شـود. همچنیـن، بهره‌گیـری از انرژی‌هـای تجدیدپذیـر ماننـد خورشـید و بـاد می‌توانـد بخشـی از مشـکلات تامیـن انـرژی را کاهـش دهـد (اداره کل حـوزه ریاسـت، روابـط عمومـی و امـور بیـن الملـل ۱۴۰۰).

احصا مسائل و چالش‌ها

بـا توجـه بـه قسـمت‌های ۱ـ۴ و ۲ـ۴، مسـائل و چالش‌هـای اسـتان یـزد در دو بخـش انـرژی و زیرسـاخت در جـدول ۲ آمده‌انـد کـه از قـرار زیرانـد.

جدول۲. مسائل و چالش‌های استان یزد در بخش‌های زیرساخت و انرژی

بخش	مسائل و چالش‌ها
انرژی	• ناترازی • توسعه نامتوازن صنعت و تمرکز صنایع پر مصرف به لحاظ انرژی • کمبود و محدودیت منابع انرژی تجدیدپذیر • افزایش تقاضای انرژی درپی مهاجرت به داخل استان یزد
زیرساخت	• فرسودگی ناوگان حمل و نقل استان یزد • فرسودگی زیرساخت‌های انرژی • فرسودگی تجهیزات صنایع قطب (نساجی و...) استان

راهبردها و راهکارها

برای مواجهه با چالش‌های زیرساختی و انرژی استان یزد، نیاز به تدوین راهبردها و راهکارهایی جامع و عملیاتی است که بر اساس تحلیل دقیق وضعیت موجود و آینده‌نگری نسبت به تغییرات اقلیمی و توسعه صنعتی شکل گرفته باشد. این راهبردها باید ضمن تأمین امنیت انرژی و افزایش بهره‌وری، با رویکردهای نوین در زمینه انرژی‌های تجدیدپذیر و کاهش مصرف سوخت‌های فسیلی، به توسعه پایدار استان کمک کنند. در ادامه، مجموعه‌ای از راهبردها و راهکارهای پیشنهادی با هدف بهینه‌سازی مصرف انرژی، توسعه زیرساخت‌های انرژی پاک، و آمایش مجدد پهنه‌های صنعتی در جدول ۳ ارائه شده است:

جدول۳. راهبردها و راهکارها

ردیف	راهبرد	راهکار
۱	افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر، به‌ویژه انرژی خورشیدی و بادی، به‌عنوان یکی از مزیت‌های طبیعی استان یزد در شهرستان‌های یزد، اردکان، بافق، میبد، اشکذر، تفت، ابرکوه و خاتم در راستای اهداف ماده۲ سند راهبردی آمایش استان یزد.	• توسعه مزارع خورشیدی در مناطق بیابانی استان. • حمایت از پروژه‌های بادی در مناطق بادخیز استان. • جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و داخلی برای توسعه زیرساخت‌های انرژی تجدیدپذیر. • اجرای سیاست‌های تشویقی برای مشارکت بخش خصوصی در تولید انرژی‌های تجدیدپذیر.
۲	بهینه‌سازی توزیع پهنه‌های صنعتی بر اساس دسترسی به منابع انرژی و ظرفیت‌های زیست‌محیطی برای کاهش مصرف انرژی و افزایش کارایی به خصوص در شهرستان‌های اردکان و یزد.	• انتقال صنایع انرژی‌بر به مناطقی با دسترسی بهتر به انرژی‌های تجدیدپذیر (مانند پهنه‌های نزدیک به مزارع خورشیدی یا بادی). • طراحی مناطق ویژه صنعتی با تمرکز بر انرژی پاک و زیرساخت‌های کارآمدتر برای مصرف انرژی. • استفاده از ابزارهای برنامه‌ریزی فضایی برای توزیع بهینه صنایع بر اساس توازن بین مصرف انرژی و ظرفیت‌های زیرساختی. • بازنگری در جانمایی صنایع آلاینده و انرژی‌بر با توجه به محدودیت‌های زیست‌محیطی و منابع آبی استان.

۲	بهینه‌سازی توزیع پهنه‌های صنعتی براساس دسترسی به منابع انرژی و ظرفیت‌های زیست‌محیطی برای کاهش مصرف انرژی و افزایش کارایی به خصوص در شهرستان‌های اردکان و یزد.	•تشویق به احداث صنایع کوچک و متوسط (SMEs) در نزدیکی شهرهای بزرگ با سیستم‌های تولید انرژی محلی مانند سیستم‌های CHPبرای کاهش اتلاف انرژی در انتقال. •استفاده از فناوری‌های نوین برای بهره‌وری انرژی در صنایع موجود و ایجاد یک چارچوب تشویقی برای ارتقاء این فناوری ها.
۳	توسعه سیستم حمل‌ونقل عمومی و استفاده از انرژی‌های پاک در وسایل نقلیه برای کاهش مصرف سوخت‌های فسیلی در شهرستان‌های پرجمعیت‌تر استان.	•توسعه ناوگان حمل‌ونقل عمومی برقی یا هیبریدی. •ارائه مشوق‌های مالیاتی و تسهیلاتی برای خرید خودروهای برقی. •افزایش خطوط مترو و اتوبوس‌های برقی در سطح استان.
٤	مقاوم‌سازی زیرساخت‌های انرژی استان در برابر پدیده‌های جوی شدید و تغییرات اقلیمی.	•اجرای طرح‌های مقاوم‌سازی نیروگاه‌ها و شبکه‌های توزیع انرژی در برابر طوفان‌ها و گرمای شدید. •استفاده از فناوری‌های جدید برای کاهش آسیب‌پذیری تأسیسات انرژی.
٥	ترویج و توسعه محلات و ساختمان‌هایی که توانایی تولید انرژی بیش از نیاز مصرفی خود را دارند و به شبکه سراسری انرژی باز می‌گردانند(محلات انرژی مثبت) علی الخصوص در شهرستان‌های یزد، اردکان، بافق، میبد، اشکذر، تفت، ابرکوه و خاتم در راستای اهداف ماده۲ سند راهبردی آمایش استان یزد.	• طراحی و اجرای ساختمان‌های انرژی مثبت با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین مانند پنل‌های خورشیدی، توربین‌های بادی کوچک‌مقیاس، و سیستم‌های ذخیره‌سازی انرژی. • بهینه‌سازی طراحی شهری و معماری محلات برای استفاده حداکثری از انرژی‌های تجدیدپذیر، از جمله جهت‌گیری مناسب ساختمان‌ها برای جذب نور خورشید و تهویه طبیعی. • استفاده از مصالح ساختمانی عایق‌بندی شده و فناوری‌های هوشمند در ساختمان‌ها برای کاهش مصرف انرژی و افزایش بهره‌وری. • ترویج سیاست‌های تشویقی برای سازندگان و سرمایه‌گذاران جهت احداث ساختمان‌های انرژی مثبت، از جمله معافیت‌های مالیاتی و تسهیلات اعتباری. • نصب سیستم‌های مدیریت انرژی هوشمند در محلات انرژی مثبت برای رصد و کنترل بهینه مصرف و تولید انرژی. • توسعه زیرساخت‌های ذخیره‌سازی انرژی به منظور استفاده از انرژی تولید شده در زمان‌های اوج تقاضا و کاهش فشار بر شبکه برق. • آموزش و ترویج عمومی در میان ساکنین محلات برای تشویق به استفاده از فناوری‌های نوین و بهره‌وری انرژی در سطح فردی و جمعی.

٦	ایجاد پهنه‌های صنعتی سبز با تأکید بر تولید صنعتی کم‌کربن، استفاده از فناوری‌های پاک و کاهش آلاینده‌های زیست‌محیطی در شهرستان‌های کمتر صنعتی در راستای توازن توزیع پهنه‌های صنعتی.	• تعیین مناطق ویژه برای صنایع سبز با دسترسی به زیرساخت‌های انرژی تجدیدپذیر. • تدوین و اجرای استانداردهای سبز برای صنایع جدید و الزام به رعایت آن‌ها. • ایجاد شهرک‌های صنعتی با محوریت اقتصاد دایره‌ای که از پسماندهای صنعتی به عنوان منابع تولید انرژی یا مواد اولیه استفاده می‌کنند. • حمایت از توسعه فناوری‌های کربن‌زدایی و تبدیل پسماندهای صنعتی به انرژی تجدیدپذیر.
٧	ایجاد نواحی حفاظت‌شده که در آن‌ها تولید انرژی تجدیدپذیر به‌طور همزمان با حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی انجام می‌شود.	• تعیین نواحی حساس از نظر زیست‌محیطی و ادغام آن‌ها با برنامه‌های تولید انرژی تجدیدپذیر مانند پروژه‌های انرژی خورشیدی و بادی بدون آسیب به محیط زیست. • توسعه فناوری‌های سازگار با محیط زیست برای کاهش اثرات تولید انرژی بر نواحی حفاظت‌شده. • تدوین سیاست‌های حمایت از صنایع نوآور که به تولید انرژی در مناطق حفاظت‌شده بدون تخریب منابع طبیعی کمک می‌کنند.

توسعه پایدار یزد در پرتو توسعه فرهنگی

دکتر علی اکبر جعفری ندوشن
عضو هیأت علمی دانشگاه یزد

شهر تاریخی یزد، پس از موافقت کمیته میراث جهانی یونسکو، عنوان بیست و دومین میراث جهانی کشور را به خود اختصاص داده است. این شهر، هم‌اکنون تنها شهر مسکونی ایران است که توانسته این عنوان را به خود اختصاص دهد. در عین حال، نباید فراموش کرد که یزد، بزرگترین شهر خشتی مسکونی در دنیا نیز هست. ایران در این برهه که ۲۲ میراث جهانی دنیا را به نام خود ثبت کرده، از نظر رده‌بندی در منطقهٔ خاورمیانه رتبه نخست و در دنیا رتبه یازدهم را به خود اختصاص می‌دهد. در این یادداشت، با مطالعه معماری و قنات به عنوان مظاهر پایدار همزیستی مسالمت آمیز با طبیعت و رواداری مذهبی که از تجلیات زیست مدنی پایای شهر یزد است، در صدد هستیم تا وجوهی از این تمدن دیرپا را که براساس سازگاری با طبیعت و انسان است آشکار کرده، سپس مبانی تمدّن سازآن را برای دست یافتن به سررشته‌ای از فرهنگ رواداری و سازگاری به کار گیریم که همچنان که در طول تاریخ پویایی و پایایی این شهر کهنسال را رقم زده، در این زمانه تلاشها نیز مبنای توسعه پایدار این زیست بوم قرارگیرد تا شاید بتوانیم از دل این سنّت ماندگار به توسعه پایدار دست یابیم.

۱) مظاهر توسعه پایدار یزد

یزد در طول تاریخ چند هزارسالهٔ خود مبتنی بر دانش و تجربه بومی ساکنانش راه حل های مسالمت جویانه‌ای در تعامل و سازگاری با طبیعت خشک و کم آب این ناحیه کویری یافته است که تجلّی این راه حل‌ها را در مواردی نظیر معماری و شهرسازی و نظام کاریزی بهره برداری از منابع آب و همزیستی مسالمت آمیز مردم به عنوان عوامل مورد استناد کمیته میراث جهانی یونسکو در ثبت بافت تاریخی این شهر، می‌توان جست.

۱-۱) معماری و شهرسازی سازگار با اقلیم

سازواره آبِ قنات، مساجد، حمام‌ها، بازارها، خانه‌های سنّتی، معابد زرتشتیان، باغ‌های قدیمی و بافت سنّتی این شهر نمایانگر زیستگاهی با غلبه بر منابع محدود است. شهر یزد، دارای ۷۰۰ هکتار بافت تاریخی است.

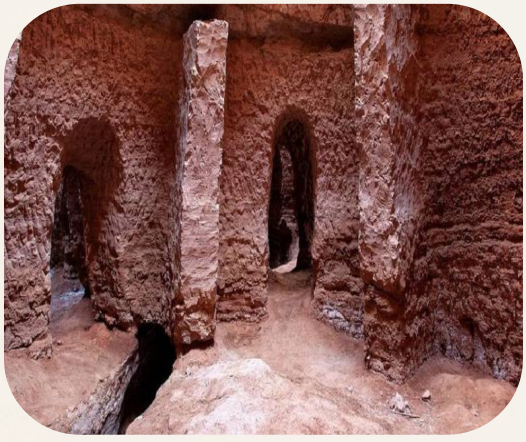
از ویژگی‌های بافت یزد، حفاظت تمامی معابر، حیاط ها و ساختمان ها در برابر عوامل جوّی و به خصوص باد است. همچنین از باد و آفتاب با روش‌هایی چون بادگیر و هورنورها به بهترین شکل ممکن استفاده می شود. بافت در این فضاها، به هم فشرده و متصل است و کوچه‌ها باریک و نسبتا

طولانی و در مسیر یک خطّ شکسته اند، گاه مسقّف و یا دارای ساباط هستند. تمامی فضاهای شهری در این بافت‌ها محفوظاند تا بتوانند انسان را از گزند باد و آفتاب برهانند. همچنین به دلیل پیچ در پیچ بودن این کوچه‌ها، باد در آنها شکسته می‌شود و عابران از گزند بادهای موسمی آزار کمتری می بینند. در شهر یزد، تمامی بناها به جز حمام دارای حیاط مرکزی‌اند، حیاط در وسط ساختمان به همراه حوض و باغچه است و این دو عامل باعث افزایش رطوبت نسبی در آن ناحیه و در نتیجه خنک شدن محیط می‌شود. همچنین به منظور خنک شدن اتاق‌ها در های تمامی اتاق‌ها نیز به سمت حیاط باز می شود. وجود حیاط مرکزی، یک راه مقابله با طوفان شن و سرمای زمستان نیز هست. از دیگر خصوصیّات بناهای بومی یزد، استفاده از مصالح با ظرفیّت حرارتی بالا و به کارگیری دیواره‌های ضخیم است. سطوح خارجی بناها نیز اغلب با سفیدکاری پوشانده می‌شوند تا اثر تابش آفتاب بر آنها کاهش یابد. بخشی از ساختمان در داخل زمین قرار می‌گیرد تا تبادل حرارت بین داخل و خارجِ بنا کاهش یابد و نوسان درجه حرارت کمتر شود. کف خانه کمی از حیاط پایین‌تر است و سقف‌ها کمی بلندتر شده‌اند.

۱-۲) قنات و سازه‌های آبی پایدار

آب، به عنوان مهمترین عنصر حیات در پیدایش تمدن‌های بشری و ساخت شهرها، در جهان به‌ویژه در ایران نقش اساسی داشته است. حیات اجتماعی و بقاء و رونق شهرها و آبادی‌ها، بیش از هر چیز وابسته به وجود آب بوده است. با توجّه به شرایط اقلیمی ایران که میانگین بارندگی در اکثر مناطق آن کمتر از بارش جهانی است. در این میان بسیاری از شهرهای کویری ایران موجودیّت و مدنیّت خود را در طول تاریخ دراز و دیرینه خویش، مدیون سازه‌ای به ظاهر ساده، امّا بسیار ارزشمند و کامل بومی هستند. آن سازه چیزی نیست جز قنات. به گفتهٔ باستانی پاریزی، حفر قنات یک حماسه است، حماسه ای بزرگ برای جایگزین کردن مرگ با زندگی و ممات با حیات.

ایجاد تمدن کاریزی و قنات در این سرزمین که حفر و راه اندازی آن دهها سال به طول می انجامد و نظام حقوقی بهره برداری آن مبتنی بر نوعی مشارکت عمومی منسجم و پایدار بوده است که سبب گردیده تا عمر برخی از این قنوات به بیش از ۱۰۰۰ سال بالغ شود. این تمدّن کاریزی ونظام حقوقی همگرایانه اش که متکی بر فرهنگ مشارکت و یاریگری است در ادبیات عامه این سرزمین نیز مشحون از واژگان مشارکت جویانه ای نظیر همیاری، آبیاری، حی یاری و ... است. گذشتگان ما، قنات را با قناعت سرشته‌اند، چون بر این باوربودند که آب را باید به اندازه کرم زمین و قدر مقدور سفره های آب زیرِ زمین برداشت. دکتر پاپلی یزدی، مبدع نظریه تمدّن کاریزی، دراین باره می گوید: یکی از عمده‌ترین ویژگی‌های تمدّن کاریزی صلح جویی و رسیدن به اهداف از راه گفتگو و مذاکره است. در منطقه ای که قنات منشاء اصلی آب و فعّالیّت است؛ هیچ‌گاه خاستگاه حکومت‌های جنگجوی بزرگ و عالمگیر نبوده است، این به این دلیل است که پتانسیل‌های طبیعی اجازه این کار را نمی داده است. محدودیت پوشش گیاهی و بخصوص منابع مرتعی ومحدودیّت شدید آب اجازهٔ رشد و تکامل حکومتهای صحرانشین (استپی) و یا فئودالی را نداده است. در این پهنه وسیع که جز به مدد آب قنات، آب شرب و زراعت به دست نمی آید، زمینها در قطعات کوچک و به صورت خرده مالکی، با تولید محصول زراعی کم و مازاد تولیدی کمتر است. از قدیم الایام مردمان

این مناطق برای جبران کسری نیازهای خود، به صنایع دستی و تجارت روی آورده‌اند. محدودیّت منابع طبیعی و منابع آب در مناطقی که قنات منبع اصلی آب آن است در طول هزاران سال، خود موجب بروز رفتاری صلح جویانه، تاجر مسلک و مذاکره گر شده است.

۱-۳) همزیستی مسالمت آمیز ساکنان

یزد، که با عنوان دارالعباده، شناخته می‌شود، از کانون های مهمّ مذهبی ایران در قبل و بعد اسلام بوده و جمعیّت قابل توجه زرتشتیان و بناهای کهن این آیین توحیدی و همچنین پیروان دیگر ادیان توحیدی در این استان، مبین همزیستی مسالمت آمیز ادیان محسوب می شود. در یکی از محلات این شهر تاریخی، مسجد و کنیسه وآتشکده در جوار هم جای گرفته اند و بسیاری از آثار ملموس و غیرملموسی که امروزآن را به عنوان میراث فرهنگی یزد می‌شناسیم همچون دخمه‌ها، آتشکده‌ها و... همچنان در اختیار هموطنان زرتشتی است و از سوی اکثریت مسلمان نیزمورد احترام و صیانت است. در ۴۱ امین اجلاس یونسکو در کنار معماری و شهرسازی ممتاز، نظر همگان را به این زندگی صلح آمیز پیروان ادیان مختلف در کنار یکدیگر جلب می کند. فرهنگ غنی و دیرپای شکل گرفته بر محور همزیستی مسالمت آمیز ادیان و اقوام مختلف در استان یزد، در قالب پیشنهاد دیدگاه گفت و گوی تمدن‌ها به عنوان یک ضرورت، برای جهانی عاری از خشونت از مرزهای ایران اسلامی فراتر رفت. این در شرایطی است که نزاع های سیاسی، مذهبی، قومی و... برخی از مناطق جهان را دستخوش نزاع و حوادث مرگبار کرده است.

۲) توسعه بر مدار فرهنگ

اقتصاد یزد، هرچند از گذشته‌های دور با توجّه به شرایط اقلیمی و محدویت‌های طبیعی بیشتر متکی به بازرگانی بوده است و به جهت مرکزیّت جغرافیایی و امنیت و امانتداری ساکنانش یکی مراکز عمده تجاری کشور شناخته می‌شده است، اما ولع توسعه یافتگی صنعتی مبتنی بر صنایع آلاینده و آبخواه در دهه‌های اخیر عملا منابع طبیعی‌اش را به محاق برده است. در سایت رسمی یونسکو آمده است که شهر یزد به تصدیق کارشناسان، تجلّی بهره وری از منابع محدود برای بقا در دل کویر است. ادامه روش‌های توسعه نامناسب و ناپایدار دهه‌های گذشته میسر نیست و بازنگری رویکردهای توسعه‌ای یزد در این زمان، ضرورت حیاتی است. ثبت بافت تاریخی شهر در یونسکو و تلاش در برندسازی فرهنگی نظیر کتاب محور کردن فعّالیّت‌های فرهنگی، کسب عنوان «پایتخت کتاب»، برگزاری جشنواره‌ها و نمایشگاه‌های گوناگون فرهنگی و توجّه ویژه بر توسع صنعت گردشگری، اهمّ اقداماتی است که تاکنون یزد را در آستانه تجربه جدیدی متکی بر صنایع فرهنگی قرار داده است.

۲-۱) توسعه اقتصاد دانش و فرهنگ بنیان

تردیدی نیست که یزد، به جهت برخورداری از تاریخ و فرهنگ دیرپا و مراکز علمی و دانشگاهی متعدد و توانمندی علمی دانش آموختگان خود، زمینه بهره‌وری از این دفینه فرهنگی عظیم را دارد. سیستم کارای نوآوری و ابداع که شبکه‌ای از نهادها، قوانین و رویه‌ها برای تحصیل و خلق و انتشار و استفاده از فرهنگ و دانش است به اضافه هنرمندان و تشکل های فرهنگی و اجتماعی و دانشگاه‌ها و مراکز عمومی و خصوصی دانش‌محور نظیر پارک‌ها و کریدورهای علم و فناوری و مجموعه ضوابط تسهیل_گر و پشتیبان آنها در یزد از موقعیت مناسبی

برخـوردار اسـت و وقتـی در کنـار زیرسـاخت‌های توسـعه یافتـه یـزد در فنـاوری اطلاعـات و ارتباطـات بـه عنـوان سـتون فقـرات اقتصـاد دانـش و فرهنـگ بنیـان قـرار مـی گیـرد، می‌توانـد بـه یکـی از محورهـای اصلـی توسـعه اقتصـادی ایـن شـهر فرهنگـی ایـران، تبدیـل گـردد.

۲-۲) توسعه صنایع فرهنگی

ظرفیّـت فرهنگـی جامعـه و بسـتر رشـد آن نقـش انکارناپذیـری در توسـعه آن جامعـه دارد. در ایـن بـاره، تولیـد و توزیـع فرآورده‌هـای فرهنگـی و هنـری کـه نیازهـای فرهنـ ـی و آموزشـی همـه اقشـار جامعه از کـودکان مهدکـودک تـا سـالمندان و بازنشسـتگان را دربربگیـرد علاوه بـر کارکردهـای فرهنگـی و اجتماعـی موجـب می‌گـردد، بـا تولیـد فیلـم و انیمیشـن و کتـاب و صنایـع دسـتی و لـوازم التحریـر، اسـباب بازی و نـرم افزارهـای گوناگـون آموزشـی و سـرگرمی و... مجموعـا بـه تأسـیس صنایـع فرهنگـی بی‌انجامـد. کـه ذیـل نام‌هـای پـر آوازه فرهنگـی همچـون آذر یـزدی به عنـوان پـدر ادبیـات کـودک و نوجـوان بتوان بـه طـور مثـال صنایـع بـزرگ فـراورده‌ای فرهنگـی کـودک و نوجـوان را در تمـام زمینه‌هـای آموزشـی و کمـک آموزشـی و امـور سـرگرمی و تفریحـی تولیـد کـرد. بدیهـی اسـت رشـد و توسـعه اقتصـاد فرهنگـی منـوط بـه فرهنگی‌سـازی عرصـه عمومـی شـهر اسـت کـه با ارتقـاء سـرانه مطالعـه و پـرورش ظرفیّت فکـری، تحـرک ذهنـی و آگاهـی بخشـی عمومـی میسـر اسـت. در ایـن بـاره یکـی از طرح‌هـای کـه اخیـرا در سیاسـتگذاری هـای فرهنگـی کشـور در حـال اجـرا اسـت؛ طـرح پایتخـت کتـاب اسـت کـه بـا اقتبـاس از الگـوی آن در سـازمان یونسـکو برنامـه ریـزی گردیـد و شـهر یـزد از ایـن فرصـت نیـز بـرای بسـترسـازی توسـعه فرهنـگ محـور خـود نیـز از آن سـود جسـته اسـت.

۲-۳) توسعه گردشگری فرهنگی

بـه طـور کلـی شـهر یـزد، بـه دلیـل برخـورداری از سـرمایه‌هاي لازم و اوّلیّـة گردشـگری از قبیـل منابع طبیعـي زیبـا و جـذاب و همچنیـن سـرمایه‌هاي مصنـوع واجـد ارزش تاریخـي و فرهنگـي، اسـتعداد زیـادی بـرای جـذب گردشـگر و قابلیّـت زیـادی در جـذب سـرمایه بـرای ایجـاد صنعـت گردشـگری و خدمـات وابسـته بـه آن، چون هتلـداری و رسـتوران دارد کـه هـر چـه توجّه بیشـتري بـه این سـرمایه‌ها و فرصت‌هـا شـود، زمینـه حضـور فعّـال در عرصـه منطقـه‌اي و جهانـي صنعـت گردشـگري بیشـتر فراهـم خواهـد شـد. مطالعـات، نشـان می‌دهـد کـه ایـن صنعـت از وضعیّـت رو به رشـدی برخـوردار اسـت و بـا توجّـه بـه ایـن کـه گردشـگری، ضمـن ایجـاد سلسـله‌ای از فعّالیتّ‌هـای جدیـد در جامعـه، موجـب فعّـال شـدن سـایر بخش‌هـای اقتصـادی شـده و می‌توانـد در موازنـه ارزی نیـز اثـرات سـازنده‌ای داشـته باشـد.

نتیجه

رویکـرد توسـعه مبتنـی بـر اقتصـاد فرهنـگ، بـه عنـوان اقتصـاد مبتنـی بـر ظرفیّـت هـای فرهنگـی و اجتماعـی، بـا مصادیقـی چـون اقتصـاد دانـش بنیـان و سـرمایه‌گذاری اقتصـادی بـر روی ظرفیّـت دارایی‌هـا و میـراث فرهنگـی بـه معنـای ورود یـک سیاسـت راهبـردی جدیـد بـه ادبیّـات توسـعه یـزد اسـت کـه بـر اسـاس محدودیّـت هـای اقلیمـی و بـا اتـکا بـه الگـوی اقتصـادی انسـانگرا و مبتنـی بـر سـرمایه‌های انسـانی و در بـر دارنـده طیـف گسـترده‌ای از موضوعـات فرهنگـی اسـت که شـامل تولیـد، تقاضـا و داد و سـتد کالاهـا و خدمـات هنـری و توسـعه بـازارِ کار هنرمنـدان، صنایـع خلاق، سـرگرمی هـا، خدمـات ورزشـی، صنایـع و فعّالیّت‌هـای دانـش بنیـان علمـی و فنـاوری اسـت. ایـن محصـولات فرهنگـی نیـز بـا بهره‌منـدی از میـراث انباشـته مـادّی و معنـوی فرهنگـی ایـن شـهر تاریخـی قابلیّـت تولیـد و تجاری‌سـازی ملّـی و بیـن المللـی دارد.

چالش ها و مسائل فرهنگی و اجتماعی یزد

شورای علمی اندیشکده حکمرانی و قانون گذاری استان یزد

شهر یزد، با تاریخی بیش از سه هزار سال و به عنوان یکی از کهن‌ترین شهرهای ایران، نه تنها به عنوان یک مرکز فرهنگی و تاریخی بافت خاص خود، بلکه به عنوان یک الگوی منحصر به فرد از سازگاری انسان با محیط زیست در ایران شناخته می‌شود. این شهر با معماری خشتی، بادگیرها و آثاری نظیر آتشکده‌ها و مسجدها، جلوه‌گاه غنی از فرهنگ و هویت ایرانی-اسلامی است. با این حال، در عصر حاضر، یزد با چالش‌های فرهنگی و اجتماعی متعددی روبروست که تحت تأثیر عوامل متنوع داخلی و خارجی قرار دارند.

تحولات سریع اجتماعی، اقتصادی، و فناوری در دنیای معاصر، فشارهای جدیدی به زندگی اجتماعی و فرهنگی یزد وارد کرده است. جهانی‌سازی و نفوذ فرهنگ‌های بیگانه به ویژه در میان نسل جوان، منجر به تغییر در الگوهای رفتاری، ارزش‌ها، و هنجارهای اجتماعی شده است. به همین ترتیب، فرآیندهای شهرنشینی، افزایش مهاجرت و تغییرات ساختاری در خانواده‌ها، تنش‌ها و ناهنجاری‌های جدیدی را ایجاد کرده است که ظرفیتی خطرناک برای هویت فرهنگی و انسجام اجتماعی این شهر به شمار می‌روند. در این راستا، چالش‌ها و مسائل اجتماعی مانند اعتیاد، فقر، ناهنجاری‌های رفتاری، و بحران‌های خانوادگی، بر دوش جامعه یزد سنگینی می‌کند. این چالش‌ها به شدت بر کیفیت زندگی شهروندان تأثیر گذاشته و می‌تواند به احساس نارضایتی و بی‌اعتمادی اجتماعی منجر شود. از این رو، شناسایی و تجزیه و تحلیل این چالش‌ها و عوامل مرتبط با آن‌ها، امری ضروری به نظر می‌رسد.

یادآوری این نکته ضروری است که برای مدیریت مؤثر این چالش‌ها، نیاز است تا ضمن حفظ هویت فرهنگی و میراث اجتماعی یزد، مشارکت فعال تمامی ذینفعان شامل دولت، نهادهای اجتماعی و خود شهروندان فراهم شود. در این زمینه، تحقیق در حوزه چالش‌های فرهنگی و اجتماعی یزد می‌تواند به عنوان یک گام اساسی در راستای شناخت بهتر و ارائه راهکارهای مؤثر به منظور ارتقاء وضعیت اجتماعی و فرهنگی این شهر ارزشمند عمل کند.

شهر یزد، با تاریخچه غنی و فرهنگی منحصر

به فرد خود، به عنوان یکی از قدیمی‌ترین شهرهای ایران شناخته می‌شود که در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شده است. این شهر، نه تنها به خاطر معماری خاص و بافت تاریخی‌اش، بلکه به دلیل برخورداری از فرهنگی غنی و تنوع اجتماعی، جایگاه ویژه‌ای در ایران دارد. با این حال، یزد نیز با چالش‌های فرهنگی و اجتماعی متعددی روبرو است که در صورت عدم مدیریت و توجه صحیح می‌تواند به تخریب هویت فرهنگی و کاهش کیفیت زندگی اجتماعی شهروندان منجر شود.

چالش‌های فرهنگی و اجتماعی در یزد، ناشی از ترکیبی از عوامل داخلی و خارجی است. از یک سو، تغییرات سریع اجتماعی و اقتصادی، شهرنشینی و تحولات جهانی به ایجاد ناهماهنگی در ارزش‌ها و الگوهای رفتاری منجر شده است. از سوی دیگر، عدم توجه کافی به حفظ هویت فرهنگی و رودررویی با فرهنگ‌های بیگانه، چالش‌های جدیدی را ایجاد کرده است. این وضعیتی است که نیازمند بررسی جدی و راهکارهای مناسب است. یکی از مهمترین چالش‌های فرهنگی در یزد، نگرانی در مورد حفظ هویت فرهنگی و آثار تاریخی این شهر است.

روند جهانی شدن و نفوذ فرهنگ‌های بیگانه به ویژه در میان جوانان، تهدیدی جدی برای فرهنگ بومی و محلی یزد محسوب می‌شود. همچنین، کاهش علاقه‌مندی به سنت‌های فرهنگی و هنری مانند موسیقی، رقص، و آئین‌های محلی، نکته‌ای است که لازم است به آن پرداخته شود. از جنبه اجتماعی، آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد، فقر و ناهنجاری‌های رفتاری در میان گروه‌های مختلف اجتماعی در یزد قابل مشاهده است. این موضوعات، می‌توانند به تنش‌های اجتماعی و افزایش نارضایتی عمومی منجر شده و بر کیفیت زندگی شهروندان تأثیر منفی بگذارند. همچنین، افزایش طلاق و کاهش وفاداری به نهاد خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی از دیگر چالش‌هاست که نیازمند تحلیل و بررسی جدی می‌باشد.

هدف اصلی این یادداشت، شناسایی و بررسی چالش‌های فرهنگی و اجتماعی یزد و تحلیل عواملی است که به بروز این چالش‌ها منجر شده‌اند. همچنین، در نظر دارد تا با ارائه راهکارهایی بنیادین، به مسئولین و نهادهای مربوطه کمک کند تا بتوانند با برنامه‌ریزی‌های مناسب به تقویت هویت فرهنگی و بهبود وضعیت اجتماعی در یزد بپردازند.

بررسی و تحلیل اسناد فرادست و سیاست‌های کلی نظام سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران در خصوص چالش‌های فرهنگی و اجتماعی شامل رویکردها و برنامه‌هایی است که به منظور مدیریت، تقویت و توسعه فرهنگ و هویت ملی و پاسخ به چالش‌های اجتماعی طراحی شده‌اند. این سیاست‌ها می‌توانند شامل موارد زیر باشند:

- تقویت هویت ملی و دینی: توجه به فرهنگ اسلامی و ایرانی و ترویج ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی متناسب با این هویت.

ـ ارتقـاء دانـش عمومـی: توسـعه آمـوزش و پـرورش و همچنیـن ارتقـاء سـطح آگاهـی عمومـی در مـورد مسـائل اجتماعـی و فرهنگـی.

ـ مبـارزه بـا آسـیب‌های اجتماعـی: برنامه‌ریـزی و اقدامـات موثـر بـرای کاهـش آسـیب‌های اجتماعـی نظیـر اعتیـاد، فقـر و بـی‌کاری.

ـ توسـعه فرهنگـی: حمایـت از هنـر و ادبیـات، ترویـج فرهنگ‌هـای بومـی و محلـی و حمایـت از نهادهـای فرهنگـی.

ـ تقویـت خانـواده: توجـه بـه اهمیـت نهـاد خانـواده و حمایـت از برنامه‌هـای مرتبـط بـا تقویـت بنیـان خانـواده.

ـ مشـارکت فعـال جوانـان: ایجـاد فضاهـای مشـارکت بـرای جوانـان و تشـویق آنهـا بـه فعالیت‌هـای اجتماعـی و فرهنگـی.

ـ توجـه بـه رسـانه‌ها: مدیریـت و هدایـت رسـانه‌ها بـرای ترویـج فرهنـگ مناسـب و مقابلـه بـا تهدیـدات فرهنگـی.

ـ گفتمان‌هـای فرهنگـی: ایجـاد فرصت‌هـای گفتگـو و تبـادل نظـر در زمینه‌هـای فرهنگـی و اجتماعـی بـه منظـور فهـم بهتـر و کاهـش تنش هـا.

ایـن سیاسـت‌ها معمـولا در راسـتای مصوبـات شـورای عالـی انـقلاب فرهنگـی و برنامه‌هـای وزارتخانه‌هـای مربوطـه نظیـر وزارت فرهنـگ و ارشـاد اسلامـی و دیگـر نهادهـای اجتماعـی کشـور تدویـن و اجرایـی می‌شـوند.

اسناد ملی و استانی آمایش سرزمین

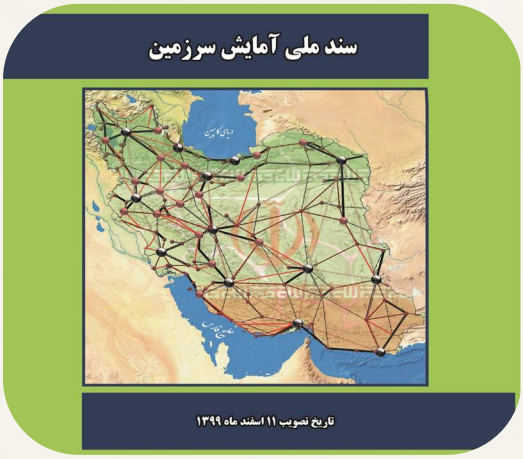
آمایـش سـرزمین بـه معنـای برنامه‌ریـزی و مدیریـت بهینـه منابـع و سـرزمین‌ها بـا در نظـر گرفتـن شـرایط جغرافیایـی، اجتماعـی، اقتصادی و فرهنگـی اسـت. در خصـوص چالش‌هـای فرهنگـی و اجتماعـی شـهر یـزد، برخـی اسـناد ملـی و اسـتانی مرتبـط شـامل مـوارد زیـر اسـت.

سـند آمایـش سـرزمین کشـور: ایـن سـند بـه مشـخص کردن اصـول کلـی و الزامـات تخصیص قلمروهـا و فعالیت‌هـا در سـطح ملـی می‌پـردازد و شـامل سیاسـت‌هایی در زمینـه تقویـت هویت فرهنگـی و اجتماعـی می‌باشـد.

برنامـه جامـع توسـعه یـزد: ایـن برنامـه بـا هـدف توسـعه پایـدار و متـوازن اسـتان یـزد در تمـام حوزه‌هـا و بـه ویـژه در بخـش فرهنگـی و اجتماعـی تهیـه شـده اسـت. ایـن سـند، بـه برخـی چالش‌هـا ماننـد حفـظ هویـت فرهنگـی، توسـعه گردشـگری و رونـق فعالیت‌هـای فرهنگـی پرداختـه اسـت.

سـند توسـعه اجتماعـی اسـتان یـزد: ایـن سـند بـه تحلیـل و شـناخت چالش‌هـا و مسـائل اجتماعـی اسـتان از جملـه آسـیب‌های اجتماعـی و نیـاز بـه تقویـت نهـاد خانـواده و جوانـان می‌پـردازد.

برنامه‌هـای محلـی و اسـتانی: ایـن برنامه‌هـا

که توسط شهرداری و سایر نهادهای محلی تدوین می‌شوند، به‌طور خاص به مسائلی چون فضاهای عمومی، فعالیت‌های فرهنگی، هنری و اجتماعی و بهبود ارتباطات اجتماعی در شهر یزد توجه دارند.

سند ملی حقوق شهروندی: این سند که بر بهبود وضعیت اجتماعی و فرهنگی تاکید دارد، می‌تواند به چالش‌های موجود در یزد کمک کند.

سیاست‌های فرهنگی شورای عالی انقلاب فرهنگی: این سیاست‌ها، می‌توانند در شناسایی چالش‌ها و ارائه راهکارهای لازم برای تقویت فرهنگ و اجتماع در یزد، کمک کننده باشد.

با توجه به جغرافیا، تاریخ و ویژگی‌های خاص فرهنگی یزد، برخی چالش‌های خاص مانند حفظ گردشگری فرهنگی، مقابله با ارزش‌های وارداتی، و توجه به حفظ هویت محلی در برابر تغییرات اجتماعی و اقتصادی در این اسناد به خوبی بازتاب یافته است.

قانون برنامه هفتم

قانون برنامه هفتم توسعه جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای در کشور، شامل اهداف و سیاست‌هایی در زمینه‌های مختلف از جمله چالش‌های فرهنگی و اجتماعی می‌باشد. این برنامه به طور خاص به نکات زیر در حوزه فرهنگی و اجتماعی اشاره دارد:

* توسعه فرهنگی: توسعه و ترویج فرهنگ ایرانی-اسلامی، تقویت هویت ملی و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و هنری در سطح ملی و محلی مورد تأکید قرار گرفته است.

ارتقاء سطح آموزش و پژوهش: بهبود سیستم آموزشی، افزایش کیفیت آموزش و حمایت از پژوهش‌های فرهنگی و اجتماعی برای شناسایی چالش‌ها و ارائه راهکارهای مؤثر هدف‌گذاری شده است.

مقابله با آسیب‌های اجتماعی: شناسایی و کاهش آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد، فقر و ناهنجاری‌های اجتماعی از جمله اهداف محوری برنامه است. این امر شامل طراحی و اجرای برنامه‌های پیشگیرانه و حمایتی می‌باشد.

توسعه اجتماعات محلی: ترغیب به مشارکت فعال شهروندان در فرآیندهای اجتماعی و فرهنگی و تشویق به ایجاد نهادهای مدنی محلی.

توجه به جوانان: برنامه هفتم بر لزوم حمایت از جوانان و ایجاد فرصت‌های شغلی و فرهنگی برای آنان تأکید دارد. ارتقاء مشارکت جوانان در تصمیم‌گیری‌های اجتماعی و فرهنگی از دیگر اهداف این برنامه است.

گسترش زیرساخت‌های فرهنگی:

سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های فرهنگی، از جمله کتابخانه‌ها، مراکز هنری و فضاهای عمومی برای ارتقای سطح فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی.

تعاملات فرهنگی بین‌المللی: تقویت تعاملات فرهنگی با سایر کشورها و استفاده از ظرفیت‌های بین‌المللی برای معرفی فرهنگ و هنر ایرانی.

توجه به خانواده: اهمیت نهاد خانواده

و حمایت از برنامه‌های تقویت روابط خانوادگی و اجتماعی در سیاست‌ها و برنامه‌های فرهنگی مورد توجه قرار گرفته است.

در کل، برنامه هفتم توسعه به دنبال ایجاد بستر مناسب برای تقویت فرهنگ و هویت اجتماعی است و به چالش‌هایی مانند آسیب‌های اجتماعی و نیازهای فرهنگی جوامع مختلف توجه ویژه‌ای دارد. این برنامه سعی دارد تا با رویکردی جامع به چالش‌های موجود پاسخ دهد و بهبود کیفیت زندگی اجتماعی را هدف قرار دهد.

تحلیل وضعیت موجود استان

فرهنگ نظام مشترکی از باورها، ارزش‌ها، هنجارها، نمادها و مصنوعاتی است که اعضای یک جامعه در تطبیق با دنیای واقعی و در ارتباط با یکدیگر به کار می‌برند. در یک عبارت کوتاه، فرهنگ جنبه‌های گوناگون اندیشه و رفتار اکتسابی و غیرغریزی آدمی را در بر می‌گیرد. فرهنگ به عنوان مجموعه‌ای هماهنگ، پدیده‌ای آموختنی، انتقال پذیر، پویا و پایدار و وسیله‌ای برای پیش‌بینی رفتار و کنترل اجتماعی با هدف نهایی توسعه یعنی رفاه و خوشبختی اعضای یک جامعه ارتباط متقابل دارد. به بیان دیگر توسعه نیازمند فرهنگ مناسب و سازگار با آن است. توسعه پایدار هر استان مفهومی پیچیده و چند بعدی است، و شناخت زوایای مختلف اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی، و اقتصادی آن اهمیت قابل توجهی در سیاستگذاری و برنامه ریزی هدفمند آینده دارد. یزد، جلوه‌گاه فرهنگ و تمدنی اصیل با پیشینه درخشان

در تمامی ادوار تاریخی بوده است. حفظ و نگهداری فرهنگ و سنن قدیمی به همراه پایبندی به ارزش‌های دینی، از خصوصیات بارز و قابل تمجید مردم این سرزمین به شمار می‌رفته و می‌رود.

استان یزد، همواره با فرهنگی ویژه و پایدار شناخته شده و از دیرباز، دارای انسجام فرهنگی بوده است، اما همانند سایر استان ها و مناطق ایران، به دلیل تحولات اجتماعی، جمعیتی و اقتصادی در سال های اخیر همگونی و یکپارچگی فرهنگی آن، دستخوش تغییر قرار گرفته است. بدون شک، تعیین کننده ترین عامل برای کارآمدی استراتژی های فرهنگی درک تصویری مناسب از آینده است که این امر تنها از طریق آینده پژوهی میسر خواهد بود. به عبارتی این استان در زمره مناطقی است که از لحاظ صنعتي، اقتصادي، فرهنگي و اجتماعي در تکاپو برای دستیابی به یک سري اهداف و شاخصه‌هاي

توسعه ای است و همانند سایر جوامع در مسیر توسعه، با تغییر و تحولات مختلفي روبرو است که قابل تحلیل و بررسی است. شهر یزد با این مختصات، انسجام و یکپارچگي و ویژگي‌هاي هویتي که داشته، وارد حوزه صنعتي شدن شده است و دلیل آن نیز کمبود منابع آب و زمین‌هاي حاصلخیز برای توسعه در بخش کشاورزي برای ایجاد تجارت مبتني بر کشاورزي بوده است. این خودش در کنار مزایایي از جمله تولید ثروت و کالا و ایجاد سطحي از رفاه اجتماعي، آسیب‌هایي به دنبال داشته است. حدود ۸۵٪ جمعیت استان یزد در مناطق شهری زندگی می کنند. نرخ رشد بالای جمعیتی استان یزد، به ویژه مناطق شهری آن ناشی از فرایند مهاجرت است. چالش مهم جمعیتی استان یزد، مسئله بالا بودن میزان مهاجرپذیری، بیشتر از مناطق و استان های توسعه نیافته کشور و حتی خارج از کشور (از کشور افغانستان) می باشد. در بحث خانواده، طبق آمار میزان طلاق در استان یزد پایین تر از سطح کشور است، اما سرعت افزایش طلاق در استان یزد، از میانگین کشوری، بیشتر است.

در برداشت ذهنی متداول در فرهنگ عمومی جامعه ایران، ساکنان یزد از دیرباز به عنوان مردمانی دارای صفات قناعت پیشگی، صرفه جو و اهل پس انداز قلمداد می شوند. یافته ها نشان می دهد که میزان پس انداز مردم استان یزد نسبت به درآمدشان بالا بوده و رتبه سوم کشوری را در این زمینه دارند که نشان دهنده وجود فرهنگ قناعت در مردم استان و مصرف گرایی پایین مردم یزد در مقایسه با سایر استان های کشور است.

یکی از معضلاتی که جامعه امروز ما گریبان گیر آن شده است، اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر است که نه تنها سلامت فرد را به خطر می اندازد، بلکه اثرات نامطلوب اقتصادی-اجتماعی در سطح خرد و کلان دارد. بررسی ها نشان می دهد سن اعتیاد در استان یزد در حال کاهش و میزان شیوع اعتیاد در زنان در حال افزایش است. همچنین گرایش به انواع مواد مخدر نوین و الکل در حال افزایش است.

طبق بررسی ها، جامعه یزد و خانواده های یزدی به نوعی در مرحله گذار قرار دارند. تحلیل آیتم های رصد ملی ارزش ها و نگرش ها نشان می دهد که در ابعاد اعتقادی و عاطفی یزدی ها نمرات مطلوب و بالاتر از میانگین کشوری کسب کردند، به طور مشابه در انجام مناسک فردی در وضعیت مطلوب و بالاتر از متوسط کشوری قرار داشتند، با این وجود در انجام مناسک جمعی وضعیتی نامناسب و پایین تر از متوسط و میانگین کشوری داشتند.

مسائل و چالش ها

بسیاري از آسیب‌هاي امروز یزد ناشي از برخي فرآیندهاي صنعتي‌شدن در این منطقه است. رشد صنعتی یزد در چند دهه اخیر تأثیرات زیادی روی فرهنگ و جامعه یزد گذاشته است و سرعت شهرنشینی و میل به انتخاب سبک زندگی شهری در اکثر شهرستانهای استان بسیار رشد یافته است. در بعضي از حوزه‌هاي صنعت نیز به شکل تك عاملي عمل شده است و به عبارتی فقط به فکر گسترش صنعت بوده و به ضرورت‌هاي دیگري چون توجه به محیط زیست، منابع طبیعي و بافت جمعیتي، توجه آن‌چنانی نشده است که در اینجا بررسی می شود:

۱ـ مهاجرت: حدود ۸۵٪ جمعیت استان یزد در مناطق شهری زندگی می کنند. نرخ رشد بالای جمعیتی استان یزد به ویژه مناطق شهری آن ناشی از فرایند مهاجرت است. چالش مهم جمعیتی استان یزد، مسئله بالا بودن میزان مهاجرپذیری، بیشتر از مناطق و استان های توسعه نیافته کشور و حتی خارج از کشور (از کشور افغانستان) می باشد. بدلیل تاخیرهای زمانی در درک وضعیت اشتغال نابسامان تا چند سال همچنان استان مهاجرپذیر بوده و تمرکز جمعیت در مرکز استان و چند شهرستان طبق الگوی سال های گذشته ادامه می یابد و عدم تعادل در توزیع جمعیت بیشتر می‌شود.

۲ـ فردگرایی: طبق بررسی ها، جامعه یزد و خانواده های یزدی به نوعی در مرحله گذار قرار دارند. تحلیل آیتم های رصد ملی ارزش ها و نگرش ها نشان می دهد که در ابعاد اعتقادی و عاطفی یزدی ها نمرات مطلوب و بالاتر از میانگین کشوری کسب کردند، به طور مشابه در انجام مناسک فردی در وضعیت مطلوب و بالاتر از متوسط کشوری قرار داشتند، با این وجود در انجام مناسک جمعی وضعیتی نامناسب و پایین تر از متوسط و میانگین کشوری داشتند.

۳ـ رشد مصرف گرایی: در برداشت ذهنی متداول در فرهنگ عمومی جامعه ایران، ساکنان یزد از دیرباز به عنوان مردمانی دارای صفات قناعت پیشگی، صرفه جو و اهل پس انداز قلمداد می شوند. یافته ها نشان می دهد که میزان پس‌انداز مردم استان یزد نسبت به درآمدشان بالا بوده و رتبه سوم کشوری را در این زمینه دارند که نشان دهنده وجود فرهنگ قناعت در مردم استان و مصرف گرایی پایین مردم یزد در مقایسه با سایر استان های کشور است، اما این فرهنگ در نسل جوان در حال تغییر است. نسل جدید به زمان حال توجه دارد و لذا نگرش سنتی یزد برای آنان معنا ندارد.

٤ـ اعتیاد: یکی از معضلاتی که جامعه امروز ما گریبانگیر آن شده است، اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر است که نه تنها سلامت فرد را به خطر می اندازد، بلکه اثرات نامطلوب اقتصادی‌ـاجتماعی در سطح خرد و کلان دارد. بررسی‌ها نشان می دهد سن اعتیاد در استان یزد در حال کاهش و میزان شیوع اعتیاد در زنان در حال افزایش است. همچنین گرایش به انواع مواد مخدر نوین و الکل در حال افزایش است. سن اعتیاد پایین آمده و مصرف مواد مخدر نوین و

الـکل افزایـش مـی یابـد. وضعیـت اسـتان در ایـن حالـت قرمـز و نامطلـوب خواهـد بـود و در بسـیاری از متغیرهـا حرکـت در جهـت نامطلـوب بـوده و در نتیجـه در شـاخص هـای مختلـف وضعیـت از متوسـط کشـوری نامطلـوب تـر خواهـد بـود. مدیریـت توانمنـد بخـش فرهنگـی و نهادهـای متولـی امـور جوانـان برنامـه ریـزی هـای سـازنده و نشـاط آوری بـرای اوقـات فراغـت مـردم اسـتان بـه خصـوص جوانـان انجـام خواهنـد داد، بـه طوریکـه در کنـار اشـتغال بـالا و اقتصـاد پویـا منجـر بـه کاهـش قابـل توجـه تمایـل جوانـان بـه مـواد مخـدر و نوشـیدنی هـای الکلـی و سـایر آسـیب هـای اجتماعـی مـی گـردد.

۵ـ پاییـن آمـدن سـن ارتبـاط بـا جنـس مخالـف و بـالا رفتـن سـن ازدواج: سـن ارتبـاط بـا جنـس مخالـف پاییـن آمـده ولـی اسـتان نسـبت بـه متوسـط کشـوری جایـگاه بهتـری دارد. رونـد سـن ازدواج بـر عکـس بـالا رفتـه اسـت و ایـن خـود آسـیب پذیـری نسـل جـوان یـزد را زیـاد کـرده اسـت. بدلیـل جـو حاکـم و افزایـش ریسـک ازدواج و مشـکلات موجـود، بـه همـراه ضعـف در دینـداری و تبعیـت از هنجارهـای رسـمی، سـن ازدواج بـالا رفـه و ازدواج رسـمی کاهـش یافتـه و تمایـل بـه سـبک هـای دیگـر زندگـی مشـترک افزایـش پیـدا مـی کنـد، بطوریکـه تدریجـا بـه صـورت معضلـی اجتماعـی کـه توجـه و سیاسـتگذاری در ایـن حـوزه را مـی طلبـد در مـی آیـد.

۶ـ تاثیرگـذاری فضـای مجـازی بـر سـبک زندگـی محلـی یـزد: رونـد کلـی تاثیرگـذاری فضـای مجـازی صعـودی خواهـد بـود، امـا مدیـران فرهنگـی در ایـن حـوزه اقدامـات مناسـبی انجـام داده و در تلاشـند تـا از ایـن فضـا بـه خوبـی اسـتفاده کننـد و سـبک زندگـی ملـی و محلـی را تقویـت و ترویـج کننـد.

۷ـ بهـره وری پاییـن دسـتگاه هـای اجرایـی بـه خاطـر محافظـه کاری مدیـران: .بهـره وری دسـتگاه هـای اجرایـی در حـد متوسـط امـا بـا شـیب ملایمـی در حـال رشـد اسـت، مدیریـت هـا محافظـه کارانـه و نسـبتا ضعیـف اسـت. مدیران در تصمیـم گیـری هـا نسـبتا منفعلانـه عمـل مـی کننـد و بیشـتر واکنـش نشـان مـی دهنـد تـا کنـش گـر فعـال باشـند. مشـارکت بیـن بخـش هـا پاییـن اسـت و شـفافیت در حـد متوسـط اسـت. بـه طـور کلـی وضعیـت در ایـن سـناریو میانـه اسـت، در بعضـی از متغیرهـا حرکـت بـه سـمت وضـع مطلـوب اسـت و در بعضـی دیگـر در جهـت نامطلـوب پیـش مـی رود.

۸ـ شـکاف طبقاتـی: سـاختار اقتصـادی بـه گونـه ای اسـت کـه شـکاف طبقاتـی و فقـر را زیـاد مـی کنـد و پدیـده حاشـیه نشـینی بـه معضلـی بـرای شـهرهای بـزرگ اسـتان تبدیـل خواهـد شـد. کاهـش فاصلـه طبقاتـی یکـی از نقـاط قـوت اقتصـادی اسـتان یـزد در دهـه گذشـته

محسوب می‌شد؛ این در حالی است که استان نتوانست این نقطه قوت اقتصادی را آن‌گونه که شایسته است حفظ و به برندی برای خود تبدیل کند. افزایش کم‌سابقه فاصله طبقاتی در استان یزد، یک هشدار جدی است که اقتصاددانان استان نیز از سال ۹۶ تاکنون به طور مداوم این مسئله را به مسئولان اجرایی استان هشدار می‌دهند؛ چراکه استان بهترین عملکرد کاهش فاصله طبقاتی را در میان استان‌های همسایه داشته و فاصله طبقاتی آن همواره کمتر از سه استان اصفهان، فارس و کرمان بوده است.

۹ـ تعلیم و تربیت: مهمترین چالش‌های تربیتی آموزش و پرورش استان یزد را می‌توان در دو محور بیان کرد؛ محور نخست تقدم بعد آموزشی بر تربیت است که گریبانگیر کل نظام آموزش و پرورش ماست. همه می‌دانیم که طبق نص صریح قرآن، تزکیه بر تعلیم مقدم است. مرحوم امام خمینی(ره) در رابطه با اهمیت تربیت و تزکیه نفس نسبت به آموزش می‌فرماید: «اگر بخواهد کسی تهذیب شود، با علم تهذیب نمی‌شود؛ علم انسان را تهذیب نمی‌کند. گاهی علم انسان را به جهنم می‌فرستد، گاهی علم توحید انسان را به جهنم می‌فرستد، گاهی علم عرفان انسان را به جهنم می‌فرستد، گاهی علم فقه انسان را به جهنم می‌فرستد، گاهی علم اخلاق انسان را به جهنم می‌فرستد. انسان با علم درست نمی‌شود، تزکیه می‌خواهد (یزکیهم). این بیان قرآن است که تزکیه مقدم است بر همه چیز».

متأسفانه در حال حاضر، جنبه آموزشی، بر جنبه تربیتی تـ ـدم پیدا کرده و به مباحث آموزشی بیشتر پرداخته می‌شود. همچنین مسئله کنکور و حواشی مربوط به آن نیز موجب شده در بسیاری از موارد کار مدارس به سمت و سوی آموزش و تست‌زنی سوق پیدا کند و تربیت دانش‌آموزان از سوی خانواده‌ها و برخی مدارس در رتبه بعدی قرار گرفته است که این مسئله همیشه موجب نگرانی مسئولان دلسوز شده است.

محور دوم در حیطه مشکلات مربوط به تأمین نیروی انسانی است. یکی از چالش‌های آموزش و پرورش، کمبود معلم است. شرایط امروز جامعه نیز به گونه‌ای است که تحقق اهداف تربیتی آموزش و پرورش، نیازمند بهره‌گیری از معلمانی است که علاوه بر توانایی‌های علمی، در مراتب بالایی از شایستگیهای اخلاقی و مهارت‌های اجتماعی باشند. از این رو تربیت معلمان شایسته نظام تعلیم و تربیت و افزایش سطح کارایی نیروهای انسانی فعلی یک ضرورت است. علاوه بر این، وجود مشکلات و برخی نابسامانی‌های معیشتی برای معلمان نیز انگیزه اثرگذارانه متصدیان آموزشی و تربیتی را تنزل داده است.

براساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، از جمله اهداف نظام آموزشی تربیت انسانی موحد، مؤمن و معتقد به معاد، آشنا و متعهد به مسئولیت‌ها و وظایف در برابر خدا، خود، دیگران، خودباور و دارای عزت نفس، امانت دار، دانا و توانا، پاکدامن

و باحیاء، انتخاب‌گر و آزادمنش، متخلق به اخلاق اسلامی و... است. تحقق چنین اهدافی در ذیل این سند مستلزم بهره‌گیری از ابزار و شیوه‌های خاصی است که لازم است مورد توجه و مرور قرار گیرند. از جمله این ابزار و روش‌ها، تربیت معلمان شایسته است که باید مورد همت جدی قرار گیرد.

۱۰ـ راهبردها و راهکارها

به منظور مقابله با چالش های فرهنگی و اجتماعی در شهر یزد، نیاز به راهبردها و راهکارهای متنوعی احساس می‌شود. در ادامه، به برخی از این راهبردها و راهکارها اشاره می‌شود:

۱. تقویت هویت فرهنگی

آموزش فرهنگ و هنر محلی: ایجاد برنامه‌های آموزشی در مدارس و مراکز فرهنگی برای آموزش تاریخ، فرهنگ و هنر محلی یزد.

ترویج آثار تاریخی: برگزاری نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های هنری برای معرفی و حفظ آثار تاریخی و فرهنگی یزد.

۲. حمایت از نهاد خانواده

برگزاری کارگاه‌های آموزشی: برگزاری برنامه‌های آموزشی برای زوج‌ها و خانواده‌ها در زمینه مهارت‌های ارتباطی و حل مشکلات خانواده.

پشتیبانی از مؤسسات اجتماعی: ایجاد و حمایت از مؤسسات غیردولتی که به تقویت نهاد خانواده و بازیابی روابط خانوادگی کمک می‌کنند.

۳. ایجاد فرصت‌های شغلی برای جوانان

ـ تشویق به کارآفرینی: ارائه آموزش‌های لازم و حمایت‌های مالی برای ایجاد کسب و کارهای کوچک و کارآفرینی در جوانان.

ـ برگزاری دوره‌های مهارتی: ایجاد دوره‌های آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای به منظور افزایش اشتغال‌زایی.

۴. کاهش آسیب‌های اجتماعی

ـ برنامه‌های پیشگیرانه: توسعه برنامه‌های پیشگیری از اعتیاد و سایر آسیب‌های اجتماعی با محوریت آموزش و آگاهی‌رسانی.

ـ حمایت روانی: ایجاد مراکز مشاوره و حمایت روانی برای افراد آسیب‌دیده و خانواده‌ها.

۵. تقویت مشارکت اجتماعی

• تشکیل نهادهای مدنی: تقویت و حمایت از NGOها و نهادهای محلی که به فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی پرداخته و توانمندسازی جوامع محلی را انجام می‌دهند.

ـ برگزاری رویدادهای اجتماعی: برگزاری مراسم و رویدادهای فرهنگی و اجتماعی که افراد را در کنار هم و در مشارکت با یکدیگر قرار دهد.

۶. استفاده از فناوری‌های نوین

ـ پلتفرم‌های آنلاین: ایجاد پلتفرم‌های دیجیتال برای ترویج و حفظ فرهنگ و تاریخ یزد و همچنین آموزش‌های آنلاین.

ـ رسانه‌های جامعه‌محور: استفاده از رسانه‌های محلی برای ترویج فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی و جلب توجه عمومی به مسائل فرهنگی

۷. همکاری بین‌سازمانی

ـ هماهنگی نهادهای دولتی و غیردولتی: تعامل و همکاری بین نهادهای دولتی،

دانشـگاه‌ها و سـازمان‌های غیردولتـی بـرای پیشـبرد برنامه‌هـا و پروژه‌هـای فرهنگی ـ اجتماعـی.

۸. توسعه فضاهای عمومی

ـ ایجـاد فضاهـای فرهنگـی: طراحـی و سـاخت فضاهـای عمومـی نظیـر پارک‌هـا، کتابخانه‌هـا و مراکـز اجتماعـی کـه بـه فعالیت‌هـای فرهنگـی و هنـری اختصـاص یابنـد.

ـ برگـزاری جشـنواره‌ها: برگـزاری جشـنواره‌های فرهنگـی و هنـری بـرای ترویـج فرهنـگ و هنـر یـزد و جـذب گردشـگران.

ـ برنامـه ریـزی بـرای توسـعه سـایر شهرسـتان هـا و حرکـت بـه سـمت اقتصـاد دانـش بنیـان.

بـا توجـه بـه شـرایط خـاص شـهر یـزد، اجـرای ایـن راهبردهـا و راهکارهـا می‌توانـد بـه حفـظ و تقویـت فرهنـگ و هویـت اجتماعـی و همچنیـن بهبـود کیفیـت زندگـی شـهروندان کمـک کنـد.

چالش های زنجیره ارزش استان یزد و ارائه راهکارهای عملیاتی متناظر

شورای علمی اندیشکده حکمرانی و قانون گذاری استان یزد

توسعه، یکی از موضوعات اصلی در علوم اجتماعی و اقتصادی است که از نیمه دوم قرن بیستم تاکنون مطرح بوده و مورد بحث و گفتگو قرار گرفته است. با وجود اینکه از این مفهوم، استنباط های متعددی صورت گرفته است، اما همچنان از عدم شفافیت معنایی و مصداقی برخوردار است. در واقع، می توان گفت که توسعه همچون یک وضعیت که تصویری کلی از شرایط به ما می دهد که فکر می کنیم کشورها در پایان برنامه های پیشرفت خود به توسعه دست می یابند و مرزهایی ناشناخته دارد. به رغم تنوع تعاریف، دیدگاه ها و سطوح توسعه، نگاهی به تجربه توسعه در کشورهای در حال گذار از جمله ایران، نقش دولت را در آغاز و هدایت فرایند توسعه برجسته می سازد؛ چراکه توسعه به دلیل ذات فنی و صنعتی بودن آن در اختیار نیروی مرکزی دولت است. این روند به خصوص با پیروزی انقلاب اسلامی و استقرار جمهوری اسلامی ایران به مثابه نظام ارزشی با الگویی خاص توسعه، قابل دریافت است.

یکی از الگوهای توسعه توجه و تمرکز ویژه به مزیت‌های موجود و مراکز ارزش آفرین و تقویت و ارتقاء آنها است. گزارش پیشرو، درصدد مطالعه توسعه منطقه‌ای به ویژه محلی استان یزد، از طریق رویکرد منطق زنجیره‌های ارزش راهبردی است. دنیای امروز دنیای شبکه‌ها، ائتلافات، همبستگی‌ها، اتحادها و همکاری‌هاست و موفقیت صنایع و بنگاه‌ها حاصل ایجاد، عضویت و تقویت «زنجیره‌های گوناگون» داخلی، خارجی، ملی و بین‌المللی است. بنگاه‌های سراسر دنیا تفکر عمودی را که به معنای کنترل همه جنبه‌های عملیات از تولید گرفته تا توزیع، کنار نهاده‌اند و به ایده زنجیره‌ی تأمین و زنجیره ارزش روی آوردند که در آنها بخش‌های کلیدی به طرف‌های ثالث، واگذار می‌شود. زنجیره ارزش مجموعه‌ای از فعالیت‌های به هم وابسته است که از مواد خام شروع شده و به مصرف کننده ختم می‌شود. طی این زنجیره، کالا تکمیل شده و به ارزش افزوده‌ی آن اضافه می‌شود. فعالیت‌های این زنجیره به دو گروه فعالیت‌های اصلی و فعالیت‌های پشتیبان تقسیم می‌شود.

امروزه، که به عصر اطلاعات مرسوم است، روند جدیدی در تبادل اطلاعات و ارتباطات شکل گرفته است و این روند پس از ورود به دنیای تجارت و به کارگیری در عرصه رقابت، حوزه رقابت را از مرزهای ملی و منطقه‌ای خارج و به شکل امروزی و جهانی گسترده کرده است. هم راستا با این شرایط،

پیشرفت‌های علمی و فناورانه، تولید بیشتر، باکیفیت بالاتر، متنوع‌تر و بسیار فراتر از حد نیاز بازار و مشتریان، سبب شده است بر شدت رقابت روز به روز افزوده و شرکت‌ها برای حفظ بقاء و حیات خود ناچار به تکاپوی بیشتر و با بازارها و خواسته‌های به روز مشتریان همگام شوند. اهمیت مشتریان و رضایت آنان در دنیای کسب و کار به حدی بالا رفته که منجر به چرخش نگاه و توجه تولیدکنندگان از محصول بر مشتریان شده است و رضایت مشتری و پایبندی و در نهایت وفاداری او به شرکت به عنوان هدف تعیین شده است. متخصصان بازاریابی راه رسیدن شرکت‌ها و سازمان‌ها به اهداف خود را کسب مزیت رقابتی می‌دانند. کسب مزیت رقابتی خود با کمک ابزاری چون استفاده از مدل‌های زنجیره ارزش امکان پذیراست.

از سوی دیگر دولت‌ها در رویکرد توسعه‌ای خود به ویژه توسعه اقتصادی، از طریق حمایت‌های خود به توسعه و رشد بنگاه‌های اقتصادی می پردازند، این حمایت‌ها معمولا به شکل ایجاد زیرساخت‌ها، وام ها و مجوزها محقق می‌شود. علی‌رغم این حمایت‌ها در سطح مطلوب توسط دولت‌ها، اما همچنان بنگاه‌ها در کسب و کار خود)همچون حوزه‌های مهارتی، بازار، طراحی محصول، تامین مالی و ...) دچار مشکل هستند. جهت مقابله با ضعف بنگاه‌ها، نیاز به اجرای برنامه‌ای منسجم وکارآمد است. این برنامه باید ارتباط حلقه‌های پسین و پیشین در هر کسب و کار را با نگاه زنجیره‌ای ایجاد کند این رویکرد در توسعه اقتصادی شبکه‌ای در سطح بنگاه‌ها در قالب زنجیره ارزش ممکن است. زنجیره ارزش شامل سازماندهی فعالیت‌هایی است که هر بخش استراتژیک سازمان برای طراحی، تولید، توزیع، بازاریابی، ارائه و حمایت از محصول یا خدماتی که می‌فروشد آغاز می‌کند. شکل شماره یک، شمایی از این ارزش در غالب زنجیره کسب و کارها را نشان می‌دهد.

علی‌الرغم تصور عامه، کمترین ارزش در غالب کسب و کارها در تولید است، در حالی که توجه به ارزش حلقه‌های پسین و پیشین بیشتر از سایر حلقه‌ها است. منابع دولت‌ها، برای حمایت بخش‌های اقتصادی غالبا محدود است. سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان دولتی همواره به دنبال سمت سو دادن حمایت‌ها و پشتیبانی خود از رسته کسب و کارهایی هستند که زنجیره آن بیشترین ارزش را خلق کند از سوی دیگر برای سرمایه گذاران بسیار مهم است در رسته فعالیتی سرمایه گذاری کنند که بیشترین منافع را داشته باشد. راهکار این دغدغه توجه به زنجیره‌های ارزش راهبردی و تکمیل و ارتقاء آن است. همچنین ماده ٤٨ قانون برنامه ٥ ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران، ابلاغ شده در تیر ماه ١٤٠٣ به صراحت اعلام کرده است، که جهت تحقق سیاست‌های کلی از جمله رشد اقتصادی، اجرای طرح‌های عظیم اقتصادی ملی، پیشران، روزآمد و مبتنی بر آینده‌نگری و جهت تکمیل زنجیره ارزش و جهش اقتصادی اقداماتی مفصل باید صورت گیرد؛ لذا توجه و پرداختن به مقوله زنجیره ارزش به عنوان یک تکلیف در این برنامه مشخص شده است.

اسناد فرادست

بند ۳۵ سیاست‌های کلی نظام که به فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای تحقق رقابت‌پذیری کالاها و خدمات کشور در سطح بازارهای داخلی و خارجی و ایجاد ساز و کارهای مناسب برای رفع موانع توسعه صادرات غیرنفتی اشاره دارد. همچنین در بند ٤٤ به هم‌افزایی وگسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی که دارای مزیت نسبی هستند از جمله صنعت، معدن، تجارت، مخابرات، حمل و نقل وگردشگری، به ویژه صنایع نفت، گاز و پتروشیمی و خدمات مهندسی پشتیبان آن، صنایع انرژی‌بر و زنجیره پائین‌دستی آنها، با اولویت سرمایه‌گذاری در ایجاد زیربناها و زیرساخت های موردنیاز و ساماندهی سواحل و جزایر ایرانی خلیج فارس در چارچوب سیاست‌های آمایش سرزمین پرداخته شده و در ادامه در بند ٤٥ آن به تثبیت فضای اطمینان بخش برای فعالان اقتصادی و سرمایه‌گذاران با اتکاء به مزیت‌های نسبی و رقابتی و خلق مزیت‌های جدید و حمایت از مالکیت و کلیه حقوق ناشی ازآن پرداخته شده است که در ادامه در قالب به اهم مسائل مطرح شده در این زمینه در سیاست‌های کلی نظام و سند آمایش استان یزد اشاره شده است. همچنین بیانات رهبر معظم انقلاب به مسئولین دولتی که اشاره به شناسایی فعالیت‌ها و زنجیره‌های اقتصادی مزیت‌دار کشور و تمرکز بر آنها دارند.

جدول۱ـ بررسی و تحلیل اسناد فرادست

اسناد فرادست	ماده و تبصره	اهم مباحث مطرح شده
سیاست‌های کلی نظام	بند ۳۵	ـ که به فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای تحقق رقابت‌پذیری کالاها و خدمات کشور در سطح بازارهای داخلی و خارجی ایجاد ساز و کارهای مناسب برای رفع موانع توسعه صادرات غیرنفتی اشاره دارد.
	بند ٤٤	ـ به هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی که دارای مزیت نسبی هستند از جمله صنعت، معدن، تجارت، مخابرات، حمل و نقل و گردشگری، به ویژه صنایع نفت، گاز و پتروشیمی و خدمات مهندسی پشتیبان آن، صنایع انرژی‌بر و زنجیره پائین‌دستی آن‌ها، با اولویت سرمایه‌گذاری در ایجاد زیربناها و زیرساخت های موردنیاز و ساماندهی سواحل و جزایر ایرانی خلیج فارس در چارچوب سیاست‌های آمایش سرزمین پرداخته شده است.
	بند ٤٥	ـ به تثبیت فضای اطمینان بخش برای فعالان اقتصادی و سرمایه‌گذاران با اتکاء به مزیت‌های نسبی و رقابتی و خلق مزیت های جدید و حمایت از مالکیت و کلیه حقوق ناشی ازآن پرداخته شده است.
سند آمایش استان یزد	ماده ۲	ـ توسعه پایدار صنعتی و معدنی و تکمیل زنجیره‌های ارزش صنایع مزیت دار و رقابتی با اتکا بر فناوری‌های پیشرفته و دانش بنیان. ـ توسعه پایدار صنعتی و معدنی و تکمیل زنجیره ارزش و خوشه های صنعتی مبتنی بر صنایع مزیت دار، رقابتی و کم آب بر با اتکا بر فناوری های پیشرفته و دانش بنیان
	ماده ۲ (بند۲)	ـ حفظ و ارتقای فعالیت‌های اقتصادی مزیت دار (دارای کارکرد اقتصادی بهتر و هزینه‌های محیطی کمتر) در شهرستان‌های استان.
	ماده ۳ (بند ۲)	ـ توسعه و تکمیل زنجیره زیرساخت های ترانزیتی با اولویت خطوط ریلی و مسیرهای شریانی واقع در کریدورهای ترانزیتی بین المللی ـ برنامه توسعه و تکمیل ساختارها، خوشه‌ها، زنجیره‌ها و شبکه های بازرگانی. ـ برنامه توسعه، تکمیل و تجهیز زنجیره ها، خوشه‌ها، تعاونی‌ها و واحدهای فعال و نیمه فعال صنعتی.
	ماده ٤	ـ برنامه برندسازی محصولات صنعتی مزیت دار استان و بسترسازی برای افزایش توانمندی های صادراتی صنایع استان. ـ برنامه تکمیل و توسعه زنجیره‌های ارزش محصولات کشاورزی. ـ برنامه توسعه و انطباق فعالیت‌های دانش بنیان با مزیت سنجی منطقه‌ای

تحلیل وضعیت موجود استان یزد

یکی از دغدغه‌هایی که وجود دارد این است که، روی کدام زنجیره ارزش تمرکز شود؛ بنابراین انتخاب زنجیره‌های ارزش قادر است که تا حد زیادی تأثیرگذاری زنجیره‌های ارزش را تعیین کند؛ زیرا بسته به پتانسیل رشد و تأثیر مثبت، برخی از زنجیره‌های ارزش پتانسیل بیشتری برای بازگشت سرمایه و منافع اقتصادی نسبت به سایرین دارند. از آنجا که استان یزد، به لحاظ ساختار اقتصادی و شرایط اقلیمی در زمره استان‌های صنعتی معدنی کشور قرار گرفته است و این توسعه یافتگی فرصت‌ها و تهدیداتی را برای استان به همراه داشته است. موضوع زنجیره ارزش و زنجیره تأمین کالا و خدمات در استان حائز اهمیت است تا مشخص شود زنجیره‌های شکل گرفته در استان از حیث وضعیت موجود و آسیب شناسی در چه وضعیتی قرار دارند و به منظور ارتقاء فرصت‌ها و کاهش تهدیدات چه مسیری را می بایست طی نمایند. موضوعاتی نظیر؛ دسترسی استان به مسیر ترانزیت، افزایش فناوری‌ها و نوآوری‌ها، کاهش وابستگی به خارج به دلیل تحریم‌ها، جهش در ارزش افزوده و کاهش تبعات اجتماعی فعالیت‌ها در مسیر بهبود از اهمیت بسزایی برخوردار هستند.

برای این منظور، بیش از ۲۰ زنجیره ارزش محلی در استان یزد، به عنوان گزینه‌های تصمیم‌گیری و بر اساس ۸ معیار مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس وزندهی آنتروپی شانون معیارهای اشتغال‌زایی بالا و تأثیرگذاری مثبت در تولید ناخالص داخلی بیشترین وزن را داشتند. نتایج اجرای تکنیک تاپسیس فازی در رتبه‌بندی زنجیره‌های ارزش شناسایی شده در استان یزد نشان می‌دهد که زنجیره‌های ارزش؛ صنعت گردشگری و صنایع دستی، صنعت نساجی و پوشاک، لجستیک تجاری و حمل و نقل، صنایع کانی‌های غیرفلزی و صنایع معدنی و فلزی بالاترین رتبه و زنجیره‌های ارزش؛ پرورش دام سبک و سنگین و پرورش شتر پایین‌ترین رتبه را در توسعه اقتصادی و اجتماعی با توجه به معیارهای ارزیابی دارند که در میان این زنجیره‌ها با توجه به تحلیل وضع موجود؛ وجود تعداد حلقه‌های فعال در استان یزد و تعداد واحدهای فعال در آن رسته در استان یزد سه زنجیره ارزش راهبردی؛ نساجی و پوشاک، کاشی و سرامیک و گردشگری و صنایع دستی شناسایی و مورد تحلیل قرار گرفت که در ادامه به سه زنجیره به طور مختصر پرداخته می‌شود:

ـ زنجیره ارزش صنعت نساجی و پوشاک

استان یزد، با جمعیت ۱/۲۵ میلیون نفری و برخورداری از زیرساخت‌های لازم و قدمت صنعت نساجی یکی از قطب‌های تولیدی در این صنعت بشمار می‌رود علی‌رغم اینکه مواد اولیه این صنعت از جمله پنبه و چیپس پلی‌استر که با توجه به شرایط اقلیمی در یزد تولید نمی‌شود، اما سایر زنجیره در استان، به صورت کامل شکل گرفته است و بازارهای صادراتی در برخی از محصولات همچون روفرشی، رومبلی و ترمه در انحصار یزد است. با توجه به شکل‌گیری زنجیره صنعت نساجی و پوشاک در یزد، هنوز فرصت‌های بسیاری برای سرمایه‌گذاری و ارتقای این صنعت وجود دارد که از جمله می‌توان مواردی همچون: ریسندگی پنبه‌ای، الیاف پلی استر، نخ فیلامنت پلی استر، فرش ماشینی، پوشاک، پارچه جین، پارچه

چادرمشکی و منسوج نبافته را نام برد. زیست بوم فناوری و نوآوری در زمینه توسعه صنعت نساجی و پوشاک در استان یزد، شامل ۵ شرکت دانش بنیان، ۱۷ شرکت فناور و ۳ مراکز نوآوری است. دانشگاه‌های استان، بیش از ۱۰ رشته مرتبط برای آموزش و توانمندسازی نیروهای این صنعت دایر است.

به طور کلی، زنجیره ارزش نساجی و پوشاک، دارای چهار بخش؛ تولید و تأمین، طراحی، تولید و فروش است که به فراخور این بخش‌ها، بازیگران متنوعی دخیل هستند، به صورت شماتیک این بازیگران در شکل شماره دو نمایش داده شده است.

شکل ۲. تحلیل زنجیره ارزش نساجی و پوشاک از منظر بازیگران

زنجیره ارزش صنعت نساجی و پوشاک استان یزد، با تأکید بر حلقه‌های فعال و حلقه‌های ناکارامد و مفقودی در هر بخش در شکل شماره ۳ نشان داده شده است.

شکل ۳. تحلیل زنجیره ارزش نساجی و پوشاک

مسائل و چالش‌های زنجیره ارزش نساجی و پوشاک

- مشارکت ضعیف در زنجیره توزیع به همراه خود، نیاز به بخش طراحی را کاهش می دهد.

- کاستی و ضعف در طراحی محصولات و ایجاد محتوی فرهنگی و مد مبتنی بر تقاضای بازار در منسوجات و پوشاک.

- اصلاح قوانین و مقرارات در حوزه واردات مواد اولیه با کیفیت (کاهش تعرفه واردات نساجی).

- ارتقای واحدهای کوچک و متوسط به واحدهای بزرگ و برندهای ملی.

راهکارهای توسعه زنجیره ارزش نساجی و پوشاک

- اتصال واحدهای تولیدی بزرگ و پیشرو به برندهای بین المللی، حمایت از توسعه برندهای موجود و ایجاد برندهای ملی.

- استفاده از ظرفیت واحدهای خرد و خانگی در تعامل با بنگاه های متوسط و بزرگ و شکل گیری تولید انبوه و صنعتی در واحدهای تولیدی خرد و متوسط و تسهیل مسیر دسترسی بنگاه های خرد و متوسط به نهادهای تامین مالی

- استانداردسازی کیفی محصولات، کاهش هزینه ها از طریق ارتقا بهره وری، توسعه مهارت های مورد نیاز صنعت، افزایش دسترسی به مواد اولیه با کیفیت و ارزان، ایجاد و تقویت واحدهای تخصصی طراحی و فروش

- ایجاد مرکز تخصصی عرضه مستقیم تولیدات محصولات نساجی استان یزد، با اجرای پروژه دهکده نساجی.

تأسیس مؤسسه سرمایه گذاری مشترک، به منظور توسعه بازار بین المللی، توسعه برندینگ و توسعه محصولات مشترک.

زنجیره ارزش گردشگری و صنایع دستی

بر اساس آمارو اطلاعات مقایسه ای بین ۳ شهر اصفهان، شیراز و یزد به عنوان مثلث طلائی گردشگری و سه مقصد اصلی محور کلاسیک گردشگری میراثی_تاریخی کشور، در زمینه گردشگران خارجی ورودی، نشان می دهد که استان یزد با استان های اصفهان و فارس در رقابت تنگاتنگ، قرار دارد. استفاده از پتانسیل ها و ظرفیت های خالی در استان، در زمینه جذب گردشگر، قابلیت پیشی گرفتن از استان های دیگر را دارد که پتانسیل های سرمایه گذاری زنجیره ارزش گردشگری و صنایع دستی استان یزد عبارتند از: سرمایه گذاری در بخش زیرساخت‌ها و مراکز گردشگری. توسعه دهندگان خدمات گردشگری و صنایع دستی در توسعه خدمات گردشگری استان یزد، نهادهای بسیاری نقش مؤثر دارند. برخی از این نهادها دولتی و برخی دیگر خصوصی هستند. این نهادها عبارتند از: اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان یزد، بانک ها، شورای توسعه گردشگری استان، انجمن صنفی راهنمایان تور استان یزد، جامعه هتل داران استان یزد، انجمن صنفی دفاتر خدمات مسافرتی، کانون تفکر گردشگری استان یزد، کمیسیون گردشگری شورای شهر یزد،کمیسیون گردشگری اتاق بازرگانی استان، کمیته‌های ۲۲ گانه گردشگری استان یزد، ستاد تسهیلات سفر استان یزد، کمیته امداد امام خمینی استان، شرکت تعاونی خدمات گردشگری استان یزد، فعالان حوزه آموزش علمی و عملی در حوزه گردشگری استان یزد.

براساس بررسی های جامع صورت گرفته بازیگران صنعت گردشگری و همچنین طبقه بندی آنها در شکل شماره ٤ نمایش داده شده است.

شکل ٤. بازیگران زنجیره ارزش گردشگری

زنجیره ارزش صنعت گردشگری و صنایع دستی استان یزد، با تاکید بر حلقه ها در شکل شماره ٥ نشان داده شده است.

شکل ٥. زنجیره ارزش گردشگری و صنایع دستی استان یزد

مسائل و چالش های زنجیره ارزش گردشگری و صنایع دستی

- سهم سه برابری شهرهای اصفهان و شیراز از گردشگران ورودی خارجی به یزد، به عنوان مقصدهای گردشگری رقیب و همپیوند.
- متوسط رشد سه برابری تعداد گردشگران ورودی، نسبت به تعداد تخت اقامتی در طول برنامه ششم توسعه و کمبود فضای اقامتی اسکان گردشگران.
- عدم وجود هماهنگی کافی بین نهادی و بخشی سازمان ها، ارگان ها و نهادهای مرتبط با گردشگری.

ـ عدم توجه به صنایع دستی روستایی و عشایری.
ـ نبود حمایت کافی دولت و عدم انگیزه مسئولان محلی.

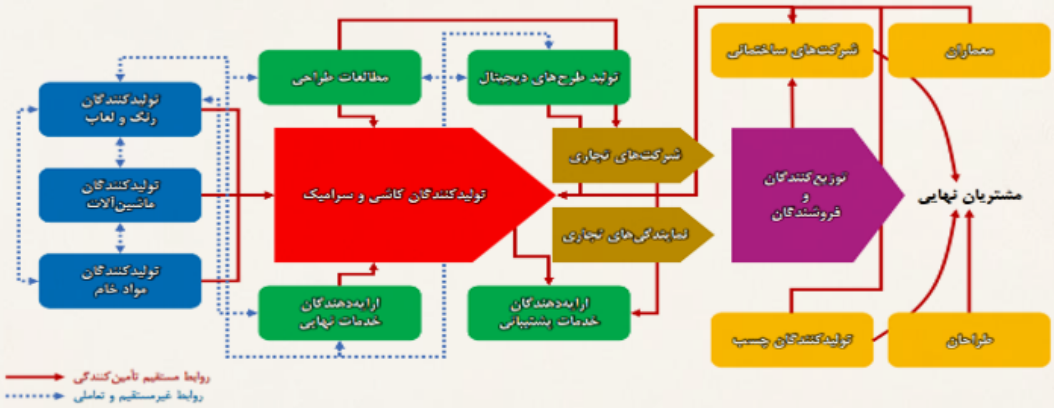
راهکارهای توسعه زنجیره ارزش گردشگری و صنایع دستی

ـ مدیریت یکپارچه بافت‌های تاریخی و بهینه‌سازی تشکیلات و توسعه تعاملات
ـ برنامه محور نمودن فعالیت‌ها و ارزیابی عملکردها و بازآفرینی، پویایی و نشاط در بافت‌های تاریخی
ـ توسعه منابع مالی و سرمایه ای بخش گردشگری و توسعه وتنوع بخشی تأسیسات و خدمات گردشگری.
ـ مدیریت برونسپاری و خصوصی‌سازی در بخش گردشگری و مدیریت وتنوع بخشی تورهای گردشگری.
ـ ارتقا و متنوع‌سازی بازاریابی در بخش گردشگری و توسعه، ترویج و حمایت از صنایع دستی اصیل استان.

ـ زنجیره ارزش صنعت کاشی و سرامیک

صنعت کاشی و سرامیک، یکی ازجذاب‌ترین وپرسودترین صنایع و تجارت جهان است؛ چرا که ارزش افزوده بسیاری را عاید فعالان خود می‌کند. با این حال، شرایط صنعت کاشی و سرامیک در ایران، وضعیت متفاوتی با جایگاه مورد انتظاردارد. سرانه تولیدکاشی و سرامیک در ایران ۱۰ هزار متر مربع است، اما در ایتالیا و اسپانیا ۲۵ هزار متر مربع به ازای هر نفرکارگر ثبت شده که قابل توجه است. (گزارش سازمان آکامیک ـ میکس، ۲۰۱۹) استان یزد، با تعداد بیش از ۱۰۰ واحدتولیدی، بالاترین آمار جمعیتی تولید این محصول را در کشور دارد. در سال ۲۰۱۹ م. تولید و مصرف کاشی و سرامیک جهان به ترتیب با ۳/۷٪ و ٤٪ کاهش به ۱۲/۷ و ۱۲/٤ میلیارد مترمربع رسیده است؛که همین عدد بسیار قابل توجه است. در سال ۲۰۱۹، صادرات کاشی وسرامیک جهان فقط۳۱ میلیون مترمربع در مقایسه با ۲۰۱۸م. رشد کرده است. صنعت کاشی و سرامیک، به عنوان یک غول خفته می‌تواند، در صورت بهره‌گیری از شیوه‌های جدید مدل بازاریابی به جایگاه واقعی خود دست یابد و به عنوان یکی از صنایع برتر کشور در سطح جهانی تبدیل شود و ایران، در صنعت کاشی و سرامیک به مزیت رقابتی دست یابد. آمار و ارقام نشان دهنده این است که ایران به طورکلی و استان یزد به طور اخص، در صنعت کاشی و سرامیک می‌تواند به مزیت رقابتی دست پیدا کند. وجود منابع کافی انرژی و مواد اولیه در داخل کشور و بازارهای مناسب در کشورهای مجاور، نیازهای اولیه برای رشد و پویایی صنعت کاشی و سرامیک در ایران را فراهم می‌کند. استان یزد، با بیش از ٦٠ درصد، صادرات کشور را به خود اختصاص داده و قطب صنعت کاشی و سرامیک در کشور است. وجود منابع انسانی با انگیزه و خوش فکر و نیز معادن بکر و آماده بهره‌برداری، انگیزه و امنیت سرمایه‌گذاری، مرکزیت جغرافیایی در کشور، دسترسی به راه‌های مواصلاتی وسیع در کریدور شمال ـ جنوب و شمال شرقی ـ جنوب غربی و همچنین امکان استفاده از وسایل حمل و نقل ریلی و ...، سبب شده تا این استان در بخش‌های مختلف صنعت، از جمله در تولید کاشی و سرامیک به قطب کشور تبدیل شود. از این‌رو توسعه زنجیره ارزش در این صنعت قطعا فرصت مغتنمی برای توسعه کشور است. زنجیره تأمین صنعت کاشی و سرامیک دارای چهار سطح است که از تأمین مواد اولیه شروع و تا مشتریان نهایی و مصرف کنندگان ختم

می‌شود. این زنجیره به صورت شماتیک در شکل شماره ٦ نمایش داده شده است.

شکل ٦. نمای زنجیره تامین صنعت کاشی و سرامیک در ایران

زنجیره ارزش صنعت کاشی و سرامیک به طور کلی دارای ٦ سطح است که از مواد اولیه شروع و به مصرف ختم می‌شود زنجیره ارزش این صنعت در استان یزد، به صورت شماتیک همراه با حلقه‌های هر سطح در شکل شماره ٧ نشان داده شده است.

شکل ٧. نمای زنجیره ارزش صنعت کاشی و سرامیک در استان یزد

مسائل و چالش‌های زنجیره ارزش کاشی و سرامیک

ـ محدودیت‌ها و مشکلات ایجاد شده توسط دولت عراق در خصوص تأمین ارز تجار عراقی برای تجارت با ایران.

ـ ضعف دیپلماسی اقتصادی، در حفظ بازارهای صادراتی و ایجاد بازارهای صادراتی جدید از جمله کشور پاکستان و عدم مشورت وزارت صمت و سازمان های مربوطه با انجمن‌های تخصصی.

ـ مشکل مالیات شرکت‌ها، به دلیل محاسبه مالیات عملکرد آنها، بر اساس ظرفیت ماشین آلات بدون توجه به توقفات تولید و افزایش شدید کرایه حمل و نقل و نبود ناوگان کافی

زمینی، ریلی و دریایی.
بهره وری پایین، مصرف انرژی بالا و آب زیاد، تأمین مواد اولیه با کیفیت بالا، رقابت با تولید کنندگان داخلی و خارجی و رعایت استانداردهای زیست محیطی.
مشکل عدم تأمین پایدار انرژی و افزایش قیمت انرژی گاز، برق و شناور بودن قیمت گاز و همچنین قطعی مکرر گاز و برق مصرفی واحدها و تحمیل هزینه به شرکت‌ها.
عدم بهره‌مندی شرکت‌ها از واردات بدون انتقال ارز و خریدهای اعتباری برای تأمین اقلام مورد نیاز و ایجاد محدودیت و سخت‌گیری در واردات مواد اولیه ضروری و مورد نیاز کارخانجات از منابع خارجی.

راهکارهای توسعه زنجیره ارزش صنعت کاشی و سرامیک:

- تهیه مدل نهایی سیاست‌گذاری بر مبنای مشارکت کامل بخش خصوصی.
- واگذاری تصدی‌گری اجرای سیاست‌ها و اقدامات تسهیل‌گری مورد توافق به بخش خصوصی.
- توانمندسازی بنگاه‌ها در زمینه مدیریت صادرات با رسوخ در بازار در جهت دستیابی به سهم بازار بیشتر.
- تقویت رؤیت پذیری صنعت کاشی و سرامیک در سطح منطقه و جهان.
- هم‌گام نمودن حمایت‌های دولت، جهت مقابله با فشار فناوری در جهت بهره وری و توسعه بازار.
- استفاده از فناوری‌های سبز و مواد سازگار با محیط زیست و ایجاد روابط مستحکم با تأمین‌کنندگان و انجام آزمایش‌های مستمر، بر روی مواد اولیه و جذب نیروی کار جوان و ارائه آموزش های تخصصی.

نتیجه گیری

با توجه به بررسی های صورت گرفته، سه زنجیره کاشی و سرامیک، نساجی و پوشاک و گردشگری در استان یزد جزء زنجیره‌های ارزش راهبردی محسوب می‌شوند و تحلیل آنها در توسعه استان حائز اهمیت است و از میان آنها صنعت کاشی و سرامیک و نساجی و پوشاک، دارای زنجیره کامل هستند و زنجیره گردشگری با وجود ظرفیت‌ها و قابلیت‌های متعدد توسعه و برخورداری از زیرساخت‌های لازم زنجیره کامل آن شکل نگرفته است.
برای استان یزد که قطب سرامیک در کشور است و از طرفی رشد نیروهای متخصص و کاهش نیروی کارگری و حجوم نیروی کارگری به همراه آسیب‌های اجتماعی؛ حرکت به سمت ابعاد هایتک و سرمایه بر صنعت سرامیک که همگون با بوم آمایشی یزد نیز است، قطعا فرصت مغتنمی برای توسعه زنجیره تأمین در این صنعت است. همچنین، در زمینه گردشگری به طور کلی گردشگران به دنبال بازدید از مقصدهایی هستند که از کیفیت محیطی بالایی برخوردار بوده و عاری از آلودگی باشند. توسعه زنجیره ارزش گردشگری در استان یزد، در صورتی که مبتنی بر مفهوم پایداری باشد، از طریق تأمین بخشی از منابع مالی و دانش تخصصی مورد نیاز، قادر به یاری رساندن به حفظ منابع محیطی، فیزیکی و نرم افزاری استان خواهد بود. در مجموع صنعت نساجی و پوشاک نه تنها در استان یزد، بلکه در ایران سهم اندکی از آلودگی محیط زیست را نسبت به سایر صنایع فعال کشور دارد.

ارزیابی و آسیب شناسی روابط بازیگران عرصه شهرسازی، در روند تدوین و تصویب طرح های توسعه شهری استان یزد

پریسا عالی پور
پژوهشگر دانشگاه یزد

طی دهه‌های اخیر، طرح‌های توسعه شهری به‌عنوان مهم‌ترین ابزار رسمی هدایت رشد کالبدی، ساماندهی کاربری زمین و تنظیم مداخلات عمرانی در شهرهای کشور مورد استفاده قرار گرفته‌اند. سالانه منابع مالی و انسانی قابل توجهی صرف تهیه، بازنگری و تصویب این طرح‌ها می‌شود و بخش عمده‌ای از تصمیمات اجرایی شهرداری‌ها و دستگاه‌های خدمات‌رسان نیز مبتنی بر آن‌هاست. با این حال، شواهد اجرایی در بسیاری از شهرهای کشور نشان می‌دهد که فاصله معناداری میان «طرح مصوب» و «عملکرد واقعی شهر» وجود دارد؛ به‌گونه‌ای که بخش قابل توجهی از طرح‌ها یا به‌طور کامل اجرا نمی‌شوند، یا در فرآیند اجرا دچار تغییرات گسترده، استثنائات مکرر و تصمیمات موردی می‌گردند. این وضعیت، طرح‌های توسعه شهری را از جایگاه «سند راهبردی و الزام‌آور» به «چارچوبی انعطاف‌پذیر و تشریفاتی» تنزل داده و موجب کاهش اعتبار و کارآمدی نظام برنامه‌ریزی شهری شده است. پیامدهای این مسئله تنها به حوزه تخصصی شهرسازی محدود نمی‌شود، بلکه آثار مستقیم مدیریتی، اقتصادی و اجتماعی به همراه دارد؛ از جمله طولانی شدن فرآیندهای اداری، افزایش هزینه پروژه‌ها، دوباره‌کاری مطالعات، بلاتکلیفی سرمایه‌گذاران، تشدید تعارضات محلی، و کاهش اعتماد عمومی به تصمیمات دستگاه‌های متولی توسعه شهری.

بررسی فرآیندهای موجود نشان می‌دهد که بخش مهمی از این ناکارآمدی‌ها ناشی از ضعف کیفی مطالعات فنی یا کمبود دانش تخصصی نیست، بلکه ریشه در ساختار نهادی و سازوکارهای تصمیم‌گیری دارد. تعدد مراجع سیاست‌گذار و تصویب‌کننده، تداخل اختیارات بین دستگاه‌ها، نبود مرجع واحد پاسخگو، عدم هماهنگی میان سطوح ملی و محلی، و فاصله میان بدنه کارشناسی و سطوح تصمیم‌گیری، فرآیند تدوین و تصویب طرح‌ها را به چرخه‌ای پیچیده، زمان‌بر و کم‌اثر تبدیل کرده است. در چنین شرایطی، حتی طرح‌های برخوردار از پشتوانه کارشناسی نیز در مرحله اجرا با تعارضات سازمانی و مداخلات غیرکارشناسی مواجه می‌شوند. از سوی دیگر، محدود بودن مشارکت ذی‌نفعان محلی، ضعف شفافیت در تصمیم‌گیری‌ها، و نبود سازوکارهای مؤثر نظارت و ارزیابی، موجب شده است که بسیاری از تصمیمات کلیدی خارج از یک چارچوب تعاملی و پاسخگو اتخاذ شوند. نتیجه این وضعیت، شکل‌گیری نوعی «حکمرانی جزیره‌ای» در مدیریت شهری است که در آن هر نهاد در محدوده وظایف خود عمل می‌کند، اما مسئولیت پیامدهای کلی تصمیمات به‌طور مشخص متوجه هیچ‌یک نیست. این خلأ نهادی، یکی از مهم‌ترین موانع تحقق مدیریت یکپارچه شهری و اجرای مؤثر طرح‌های توسعه به شمار می‌آید. بر این اساس، مسئله اصلی نظام

شهرسازی کشور را نمی‌توان صرفا به اصلاح محتوای طرح‌ها یا افزایش دقت مطالعات تقلیل داد. چالش اساسی، نیازمند بازنگری در سازوکارهای نهادی، روابط بین‌سازمانی و فرآیندهای تصمیم‌گیری است؛ به‌گونه‌ای که طرح‌های توسعه شهری از یک سند اداری، به ابزاری واقعی و قابل اتکا برای هدایت توسعه و مدیریت منسجم شهرها تبدیل شوند. از این رو، شناخت دقیق گلوگاه‌های نهادی و آسیب‌های ساختاری موجود، پیش‌نیاز هرگونه اصلاح سیاستی و قانونی در این حوزه محسوب می‌شود.

تشخیص مسائل ساختاری فرآیندی نظام تصمیم‌گیری شهرسازی (با اتکا به شواهد اجرایی و تجربه میدانی استان یزد)

بررسی نظام‌مند اسناد قانونی، مصوبات رسمی، رویه‌های اجرایی و دیدگاه‌های خبرگان و مدیران حوزه شهرسازی نشان می‌دهد که ناکارآمدی طرح‌های توسعه شهری بیش از آنکه ناشی از ضعف محتوای مطالعات فنی یا کمبود تخصص حرفه‌ای باشد، ریشه در سازوکارهای نهادی و فرآیندهای تصمیم‌گیری دارد. ساختار موجود به‌جای آنکه بستر هماهنگی و اجرای مؤثر طرح‌ها را فراهم آورد، خود به یکی از عوامل بازدارنده تحقق اهداف برنامه‌ریزی تبدیل شده است.

شواهد به‌دست‌آمده از تجربه اجرایی استان یزد، به‌عنوان نمونه‌ای شاخص از شهرهای دارای حساسیت‌های کالبدی، تاریخی و مدیریتی، این مسئله را به‌صورت ملموس نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از تأخیرها، اصلاحات مکرر و انحراف از طرح‌های مصوب، نه حاصل کمبود مطالعات، بلکه نتیجه پیچیدگی روابط بین‌سازمانی، تعدد مراکز تصمیم‌گیری و ضعف هماهنگی نهادی است. بر این اساس، مسائل شناسایی‌شده در چهار حوزه اصلی شامل «معماری نهادی و تقسیم کار»، «چرخه‌های تصمیم‌سازی و تصویب»، «حکمرانی، شفافیت و مشارکت» و «ظرفیت دانشی و یادگیری نهادی» قابل تبیین است.

معماری نهادی و تقسیم کار سازمانی

ساختار تصمیم‌گیری شهرسازی بر حضور هم‌زمان مجموعه‌ای از نهادهای

سیاست‌گذار، برنامه‌ریز، تصویب‌کننده و مجری استوار است. با وجود آنکه این تعدد می‌تواند به‌صورت بالقوه به غنای تصمیمات منجر شود، در عمل به دلیل نبود مرزبندی روشن وظایف و اختیارات، به هم‌پوشانی مسئولیت‌ها و مداخلات موازی انجامیده است.

تفکیک ناکافی نقش‌ها میان وزارت راه و شهرسازی، ادارات کل استانی، شهرداری‌ها، شوراهای اسلامی شهر، کمیسیون ماده ۵ و سایر دستگاه‌های خدمات‌رسان موجب شده است که هیچ مرجع واحد و پاسخگویی برای هدایت نهایی فرآیند وجود نداشته باشد. تصمیمات کلیدی اغلب در چند سطح مختلف بررسی و اصلاح می‌شوند و هر سطح امکان بازگرداندن یا تغییر تصمیم سطح قبل را دارد. این چرخه رفت‌وبرگشتی، ضمن افزایش زمان رسیدگی، موجب ابهام در مسئولیت‌پذیری نهادی می‌شود.

در تجربه اجرایی استان یزد، این وضعیت به‌طور ملموس در فرآیندهای مرتبط با اصلاحات طرح‌های شهری، تعیین کاربری‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای مشاهده می‌شود؛ به‌گونه‌ای که پیشنهادها میان شهرداری، اداره کل راه و شهرسازی و کمیسیون‌های تخصصی در رفت‌وآمد است و تصمیم نهایی پس از طی مراحل متعدد و زمان‌بر اتخاذ می‌گردد. بخش قابل توجهی از ظرفیت مدیریتی دستگاه‌ها صرف هماهنگی‌های اداری و حل تعارضات بین‌سازمانی می‌شود، در حالی که تمرکز اصلی باید بر کیفیت تصمیمات و پیشبرد اجرا باشد.

پیامد چنین معماری نهادی، شکل‌گیری ساختاری پیچیده و کند است که در آن مسئولیت‌ها توزیع شده اما پاسخگویی متمرکز نیست؛ شرایطی که کارآمدی مدیریت شهری و قابلیت اتکای طرح‌های توسعه را کاهش می‌دهد.

سازوکارهای حکمرانی، شفافیت و مشارکت ذی‌نفعان

فرآیندهای تصمیم‌گیری در نظام شهرسازی عمدتا ماهیتی متمرکز و از بالا به پایین دارند و مشارکت ذی‌نفعان محلی در آن‌ها محدود و غیرنهادی است. شهروندان، مالکان، سرمایه‌گذاران و گروه‌های اجتماعی غالباً در مراحل پایانی یا پس از اتخاذ تصمیمات در جریان نتایج قرار می‌گیرند و فرصت مؤثری برای اثرگذاری بر فرآیند ندارند. این وضعیت موجب می‌شود که تصمیمات برنامه‌ریزی، از پشتوانه اجتماعی کافی برخوردار نباشد و در مرحله اجرا با مقاومت‌ها، تعارضات و چالش‌های محلی مواجه شود. در شهری مانند یزد که بخش قابل توجهی از بافت آن دارای ارزش‌های تاریخی، فرهنگی و میراثی است، عدم مشارکت مؤثر ساکنان و ذی‌نفعان می‌تواند اجرای پروژه‌های بازآفرینی یا توسعه‌ای را با پیچیدگی‌های مضاعف روبه‌رو سازد و زمان و هزینه اجرا را افزایش دهد. علاوه بر این، محدود بودن شفافیت در فرآیند تصمیم‌گیری و دسترسی ناکافی به اطلاعات، امکان نظارت عمومی و ارزیابی عملکرد دستگاه‌ها را کاهش می‌دهد. دلایل تغییرات در طرح‌ها، مبانی تصمیمات کمیسیون‌ها و مسئولیت دستگاه‌ها به‌صورت نظام‌مند منتشر نمی‌شود و این امر اعتماد عمومی به نظام برنامه‌ریزی را تضعیف می‌کند. مجموع این شرایط به شکل‌گیری نوعی حکمرانی جزیره‌ای منجر شده است که در آن هر دستگاه در چارچوب مأموریت خود عمل می‌کند، اما سازوکار مشخصی برای پاسخگویی نسبت به نتایج کلان تصمیمات وجود ندارد. چنین ساختاری، کارآمدی و مشروعیت نظام تصمیم‌گیری را به‌طور هم‌زمان تحت تأثیر قرار می‌دهد.

ظرفیت دانشی، یادگیری نهادی و پیوند علم و اجرا

استان یزد از نظر برخورداری از نیروی انسانی متخصص و مراکز آموزش عالی در حوزه شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری دارای ظرفیت قابل توجهی است. با این حال، ارتباط

ساختاری و مستمر میان دانشگاه‌ها، مراکز پژوهشی و دستگاه‌های اجرایی محدود است و دانش تولیدشده در حوزه علمی کمتر به فرآیندهای رسمی تصمیم‌سازی راه می‌یابد. نبود سازوکارهای مشخص برای انتقال تجربه، مستندسازی آموخته‌ها و بهره‌گیری از پژوهش‌های کاربردی موجب شده است یادگیری نهادی به‌صورت نظام‌مند شکل نگیرد. تصمیمات اجرایی عمدتا بر پایه رویه‌های تثبیت‌شده یا تجربه‌های گذشته اتخاذ می‌شود و امکان نوآوری و به‌کارگیری روش‌های جدید کاهش می‌یابد. در چنین شرایطی، بخشی از ظرفیت انسانی متخصص بلااستفاده می‌ماند و نظام برنامه‌ریزی توان تطبیق با مسائل پیچیده و متغیر شهری را از دست می‌دهد. این گسست دانشی، در بلندمدت کیفیت تصمیمات و قدرت حل مسئله مدیریت شهری را محدود می‌کند.

بررسی جامع شواهد نشان می‌دهد که مجموعه چالش‌های موجود در استان یزد شامل پیچیدگی معماری نهادی، طولانی بودن چرخه‌های تصمیم‌گیری، ضعف هماهنگی بین‌سازمانی، محدودیت مشارکت و بهره‌گیری ناکافی از ظرفیت‌های دانشی ـ در کنار یکدیگر به شکل‌گیری نظامی انجامیده است که در آن فرآیندها پرهزینه و کند، مسئولیت‌ها پراکنده و پاسخگویی محدود است. در چنین بستری، حتی طرح‌های دقیق و کارشناسی نیز به دلیل موانع ساختاری و نهادی، اثربخشی لازم را پیدا نمی‌کنند و فاصله میان اهداف برنامه‌ریزی و نتایج اجرایی افزایش می‌یابد. از این‌رو، مسئله اصلی نظام شهرسازی را باید در سطح حکمرانی و سازوکارهای نهادی جست‌وجو کرد و هرگونه بهبود پایدار در عملکرد طرح‌های توسعه شهری، مستلزم اصلاح این بستر ساختاری و بازطراحی فرآیندهای تصمیم‌گیری است.

بازطراحی معماری نهادی و شفاف‌سازی تقسیم وظایف

گام نخست در اصلاح نظام تصمیم‌گیری، کاهش هم‌پوشانی اختیارات و تعریف روشن نقش‌ها و مسئولیت‌هاست. ضروری است حدود مأموریت هر یک از بازیگران اصلی ـ شامل اداره کل راه و شهرسازی، شهرداری‌ها، کمیسیون‌های تخصصی و سایر دستگاه‌های مرتبط ـ به‌صورت عملیاتی و غیرقابل تفسیر مجدد تعیین شود. در این چارچوب، لازم است:

ـ مرجع مشخصی برای هماهنگی و پیگیری نهایی تصمیمات در سطح استان تعیین شود؛

ـ مسئولیت اجرای هر تصمیم با اختیار متناظر آن هم‌راستا گردد؛

ـ از مداخلات موازی و بررسی‌های تکراری جلوگیری شود.

در استان یزد، استقرار یک «کمیته دائمی هماهنگی طرح‌های شهری» با حضور دستگاه‌های کلیدی می‌تواند به‌عنوان نقطه کانونی مدیریت بین‌بخشی عمل کرده و از ارجاع‌های مکرر پرونده‌ها میان نهادها جلوگیری کند.

ساده‌سازی و کارآمدسازی چرخه‌های تصمیم‌سازی و تصویب

کارآمدسازی فرآیندها مستلزم کاهش مراحل زائد و کوتاه‌سازی زمان تصمیم‌گیری است. بازنگری در مراحل اداری، حذف موازی‌کاری‌ها و تعیین زمان‌بندی مشخص برای هر مرحله می‌تواند سرعت و پیش‌بینی‌پذیری نظام را افزایش دهد. در این راستا پیشنهاد می‌شود:

ـ فرآیند بررسی طرح‌ها به مراحل حداقلی و مشخص تقلیل یابد؛

ـ مهلت زمانی قانونی برای پاسخ‌گویی مراجع تصویب تعیین شود؛

ـ بخشی از اختیارات تصمیم‌گیری در موضوعات خرد به سطح محلی یا شهرداری تفویض گردد؛

ـ سازوکارهای الکترونیکی برای گردش مکاتبات

و مستندسازی تصمیمات مستقر شود.
اجرای این اقدامات در یزد، با توجه به مقیاس مدیریتی محدودتر استان، می‌تواند به‌سرعت زمان بررسی و تصویب طرح‌ها را کاهش داده و تصمیمات را به واقعیت‌های اجرایی نزدیک‌تر کند.

تقویت حکمرانی مشارکتی و ارتقای شفافیت

افزایش کارایی نظام برنامه‌ریزی بدون جلب اعتماد عمومی و مشارکت ذی‌نفعان پایدار نخواهد بود. لازم است سازوکارهایی طراحی شود که شهروندان، مالکان، بخش خصوصی و گروه‌های تخصصی در مراحل کلیدی تصمیم‌سازی نقش مؤثر داشته باشند.
اقدامات پیشنهادی شامل:
ـ برگزاری جلسات مشورتی و کارگاه‌های محلی پیش از تصویب طرح‌های مهم؛
ـ انتشار عمومی اطلاعات و مستندات تصمیمات ؛
ـ دسترسی آزاد به مصوبات و دلایل تغییرات؛
ـ ایجاد سازوکار دریافت و پاسخ‌گویی به نظرات و اعتراضات.
در شهر یزد، به‌ویژه در پروژه‌های مرتبط با بافت تاریخی و بازآفرینی شهری، چنین رویکردی می‌تواند تعارضات اجتماعی را کاهش داده و اجرای طرح‌ها را تسهیل کند.

جمع‌بندی راهبردی

بهبود عملکرد نظام شهرسازی در استان یزد مستلزم تمرکز بر «اصلاح سازوکارها» به‌جای «افزایش اسناد» است. تجربه نشان می‌دهد که تولید طرح‌های بیشتر بدون اصلاح بستر نهادی، به افزایش پیچیدگی و هزینه‌ها می‌انجامد. در مقابل، شفاف‌سازی نقش‌ها، تسهیل فرآیندها، تقویت مشارکت و بهره‌گیری از دانش تخصصی می‌تواند با هزینه‌ای کمتر، اثربخشی بیشتری ایجاد کند.
اجرای چارچوب پیشنهادی، زمینه شکل‌گیری نظامی هماهنگ‌تر، پاسخگوتر و کارآمدتر را فراهم می‌آورد که در آن طرح‌های توسعه شهری به‌عنوان ابزار واقعی هدایت توسعه عمل کرده و ظرفیت‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی شهر یزد به‌صورت پایدار و متوازن شکوفا شود. این گزارش با هدف تحلیل ریشه‌ای ناکارآمدی نظام تصمیم‌گیری شهرسازی و ارائه چارچوبی اجرایی برای اصلاح آن تدوین شده است. یافته‌های حاصل از بررسی اسناد، مصوبات، رویه‌های اجرایی و تجربه میدانی نشان می‌دهد که چالش‌های موجود در تهیه، تصویب و اجرای طرح‌های توسعه شهری، ماهیتی ساختاری و نهادی دارد و به‌طور مستقیم به نحوه سازماندهی بازیگران، فرآیندهای تصمیم‌گیری و سازوکارهای حکمرانی بازمی‌گردد. بررسی تجربه اجرایی استان یزد به‌عنوان مطالعه موردی، این واقعیت را برجسته می‌کند که حتی در شرایط برخورداری از ظرفیت‌های تخصصی، سابقه برنامه‌ریزی و حساسیت مدیریتی، ضعف در هماهنگی نهادی و پیچیدگی فرآیندها می‌تواند اثربخشی طرح‌ها را به‌طور معناداری کاهش دهد. در چنین شرایطی، تمرکز صرف بر تولید اسناد جدید برنامه‌ریزی، بدون اصلاح بستر نهادی و فرآیندی، نه‌تنها منجر به بهبود عملکرد نمی‌شود، بلکه بر پیچیدگی نظام موجود می‌افزاید.

چالش هـا و راهکارهای مدیریت منابع آب اسـتان یزد

شورای علمی اندیشـکده حکمرانی و قانون گذاری استان یزد

وضع موجود منابع آب کشور و استان یزد

- وضعیت منابع آب کشور

در چنـد دهـه اخیـر و بـا افزایـش گازهـای گلخانـه ای و تشـدید رونـد گرمایـش کـره زمیـن و تغییـر اقلیـم، بخش‌هایـی از کـره زمیـن، بـه خصـوص در منطقـه خاورمیانـه، تحـت تأثیـر خشکسـالی‌های پـی در پـی و برداشـت هـای بـی رویـه، بـا بحـران آب مواجـه شـده‌اند. کشـور ایـران نیـز از ایـن بحـران، مسـتثنی نبـوده اسـت. در ۵ دهـه اخیـر، میانگیـن دمـای کشـور بـا شـیبی حـدود ۰/٤ درجـه سلسـیوس بـر دهـه افزایـش و میـزان بارندگـی بـا شـیب ۱۱ میلیمتـر بـر دهـه کاهـش یافتـه اسـت. از سـال ۱۳۸٤ تاکنـون شـاخص خشکسـالی دهـه‌ای کشـور منفـی بـوده و از آن زمـان تاکنـون، کشـور بـا خشکسـالی تجمعـی مواجـه بـوده اسـت. آمـار و ارقـام زیـر بیانگـر خلاصـه‌ای از وضعیـت منابـع آب کشـور اسـت.

ـ میانگیـن بارندگـی سـالانه کشـور از ۲٤۳ میلیمتـر بـه ۲۰۲ میلیمتـر در ۸ سـاله اخیـر کاهـش یافتـه اسـت.

ـ منابـع آب تجدیدپذیـر کشـور نیـز از ۱۲۵ میلیـارد مترمکعـب طـي ۱۵ سـال اخیـر بـه ۸۹ میلیـارد مترمکعـب رسـیده اسـت؛ یعنـي حـدود ۳٦ میلیـارد مترمکعـب کاهـش یافتـه اسـت.

ـ بعـد از سـال ۱۳۵۷ تقریبـا هرسـاله، مقـدار تخلیـه از منابـع آب زیرزمینـی از مقـدار تغذیـه آن‌هـا بیشـتر بـوده و از حجـم ذخیـره اسـتاتیک آن‌هـا کاسـته شـده اسـت. حداکثـر مقـدار کسـری مخـزن سـالیانه، در سـال ۱۳۸٦ بـه میـزان ۹/٤ میلیـارد مترمکعـب بـوده اسـت و همچنیـن متوسـط کسـری مخـزن سـالیانه طـی ۱۰ سـال آبـی اخیـر، حـدود ۵ میلیـارد مترمکعـب بـوده اسـت. بیشـترین کسـری مخـزن در اسـتان‌های خراسـان رضـوی، کرمـان و فـارس، مشـاهده مـی شـود.

ـ در حـال حاضـر، از مجمـوع حـدود ۵۰۰ میلیـارد متـر مکعـب، حـدود ۱۲۰ میلیـارد مترمکعـب از ذخایـر اسـتاتیک منابـع آب زیرزمینـی از دسـت رفتـه اسـت.

ـ در سـال ۱۳٤۷، از ٦۰۹ دشـت کشـور، تعـداد دشـت‌های ممنوعـه کشـور، ۱۵ دشـت بـوده اسـت کـه ایـن عـدد در سـال ۱٤۰۰ بـه ٤۱۰ افزایـش یافتـه اسـت.

ـ بـر مبنـای شـاخص فالکـن مـارک، ایـران بـا سـرانه ۱٤۵۰ مترمکعـب آب، بـرای هـر نفـر در مرحلـه تنـش آبـی قـرار دارد. بـر مبنـای شـاخص

کمیسیون توسعه پایدار سازمان ملل، ایران با برداشت بیش از ۷۰ درصد از منابع آب تجدیدپذیر با بحران شدید آبی مواجه است.

- در ۲۰ سال گذشته، هیچگاه ظرفیت سدهای کشور پر نبوده است. این موضوع عمدتا به دلیل خشکسالی‌ها، تغییرات اقلیم، برداشت‌های بالادست مخازن سدها و ضعف در طراحی ظرفیت سدها اتفاق می‌افتد.

- حجم کل مخازن ۶۸۳ سد در دست بهره برداری (۳۷۲ سد)، در دست ساخت (۱۳۰ سد) و یا در دست مطالعه (۱۸۱ سد) کشور معادل ۱۰۳/۵ میلیارد متر مکعب است، در صورتی که کل آب قابل تنظیم سالانه بیشتر از ۵۵ میلیارد متر مکعب نیست.

- طبق آخرین آمار وزارت نیرو، تعداد ۷۹۴۰۰۰ چاه با ظرفیت برداشت ۴۵/۴ میلیارد متر مکعب آب در سال در کشور وجود دارد که از این تعداد، حدود ۳۳۰ هزار حلقه چاه به صورت غیرمجاز در حال برداشت آب هستند. علاوه بر چاه‌ها، ۱۷۴۲۴۸ دهنه چشمه و ۴۱۱۶۹ رشته قنات نیز، در حال تخلیه منابع آب زیرزمینی در کشور است. در ۵۱ سال اخیر ۱۳۱ میلیارد متر مکعب و در ۱۵ سال اخیر ۷۵ میلیارد متر مکعب آب از مخازن آب زیرزمینی کشور برداشت اضافه داشته‌ایم. این برداشت‌ها سبب شده است که از ۶۰۹ دشت کشور، برداشت آب در ۴۱۰ دشت ممنوع اعلام شود.

- در سال ۱۳۸۱ تعداد حدود ۳۳۰ هزار حلقه چاه عمیق، در کشور وجود داشته است که در سال ۱۳۹۵ به حدود ۶۰۰ هزار حلقه، رسیده است. افزایش حدود ۲ برابری تعداد چاه‌های عمیق در کشور، منجر به فشار بیش از اندازه به منابع آب‌های زیرزمینی شده است. ۷۰ درصد چاه‌های مجاز و غیر مجاز در بازه زمانی ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۲ و به دلیل واگذاری اختیارات به فرمانداران در تخصیص آب حفر شده‌اند.

- استان‌های خراسان رضوی، کرمان و فارس، در حال حاضر بیشترین میزان برداشت از سفره‌های آب زیرزمینی را دارند. لازم به ذکر است، در صورتی که مساحت استان‌ها نیز در نظر گرفته شود، استان‌هایی نظیر تهران، همدان و قم نسبت به مساحت استان، برداشت بسیاری را از منابع آب زیرزمینی انجام می‌دهند.

از مهمترین عواملی که منجر به پیدایش و تشدید بحران آبی در کشور، شده است، می‌توان به تغییر اقلیم، خشکسالی، افزایش جمعیت، نگاه توسعه‌ای فیزیکی و سازه‌ای بخش آب، عدم توجه به اهمیت موضوع آمایش سرزمین، عدم هماهنگی بخش آب و کشاورزی، تأکید بر خودکفایی، قیمت بسیار پایین آب، صادرات آب مجازی و بهره برداری نامتناسب در بهره برداری از منابع آب، نارسایی قوانین و مقررات بخش آب، استقرار فعالیت‌های آب بر در مناطق خشک، برداشت غیر مجاز از چاه‌های مجاز، حفر چاه‌های غیرمجاز، الگوی کشت نامتناسب، بهره وری پایین بخش کشاورزی، اشاره نمود (مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری، ۱۳۹۶).

وضعیت منابع آب استان یزد

استان یزد، با وسعتی حدود ۷۴۷۸۱ کیلومترمربع، معادل ۴/۵۹ درصد از وسعت

کل کشور را فرا گرفته است و از این منظر، هشتمین استان وسیع ایران به شمار می رود. استان یزد تا پایان سال ۱۴۰۱ دارای ۱۲ شهرستان، ۲۴ بخش، ۲۴ شهر و ۴۸ دهستان بوده است. از مجموع ۳۹۶۱ آبادی استان در این سال، ۱۱۲۱ آبادی دارای سکنه و مابقی خالی از سکنه می باشد. شهر یزد مرکز سیاسي- اداري استان به شمار مي‌آيد و شهرهاي ابركوه، اردكان، بافق، بهاباد، تفت، هرات، اشكذر، مهريز و ميبد، زارچ و مروست مركزيت ۱۱ شهرستان ديگر استان را به عهده دارند. جمعیت استان در سال ۱۴۰۰ حدود ۱۲۵۲ هزار نفر بوده که معادل ۱/۴ درصد از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده و در رتبه ۲۳ کشور قرار گرفته است. طبق برآوردهای جمعیتی ۸۶/۵ درصد جمعیت استان در نقاط شهري و ۱۳/۵ درصد در نقاط روستايي ساكن بوده اند. تراکم جمعیت در استان ۱۶/۷ نفر در هر کیلومترمربع و بعد خانوار ۳/۲۹ نفر می‌باشد. در بين شهرستان‌هاي استان، شهرستان يزد بيشترين تراكم را به خود اختصاص داده است. متوسط نرخ رشد جمعیت استان یزد در بازه زمانی ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۰، معادل ۱/۰۱ درصد بوده که از متوسط کشور (۱/۹۲ درصد) کمتر است.

استان یزد، در حوضه آبریز درجه یک، فلات مرکزی ایران قرار گرفته است. حوضه‌های آبریز درجه دو استان عبارتند از: ۱) حوضه کویردرانجیر مشترک با استان کرمان، ۲) حوضه کویر ابرقو-سیرجان مشترک با استان فارس؛ ۳) حوضه کویر سیاکوه-ریگ زرین مشترک با استان اصفهان و ۴) بخش

اندکی از حوضه آبریز گاوخونی مشترک با استان اصفهان. همچنین، استان یزد، دارای ۲۸ محدوده مطالعاتی می باشد که با دارا بودن ۴۳۰۸ چاه، ۲۶۹۲ رشته قنات، و ۴۰۷ چشمه در مجموع تخلیه ای حدود ۹۴۷ میلیون مترمکعب (سال آبی ۱۳۹۹ـ۱۳۹۸)، از منابع آب زیرزمینی دارد که از این مقدار، ۷۷۷ میلیون متر مکعب در بخش کشاورزی، ۳۷ میلیون متر مکعب در بخش صنعت، ۹۴ میلیون متر مکعب در بخش شرب، ۲۶ میلیون متر مکعب در بخش فضای سبز مصرف می شود. شهرستان خاتم با ۲۳۰ میلیون مترمکعب، شهرستان ابرکوه با ۱۵۵ میلیون متر مکعب و شهرستان تفت با ۱۳۶ میلیون متر مکعب، بیشترین میزان تخلیه از منابع آب زیرزمینی را دارند. تمامی آبخوان های استان یزد، به طور متوسط دارای مجموع کسری معادل ۲۴۳ـ میلیون متر مکعب می باشند که در این میان، آبخوان یزد-اردکان با متوسط ۹۸ میلیون متر مکعب کسری و آبخوان ابرکوه با متوسط ۳۵ میلیون مترمکعب، دارای وضعیت بحرانی‌تری می باشند. برداشت بی‌رویه از منابع آب زیرزمینی در استان یزد، سبب شده تا تمامی محدوده‌های مطالعاتی استان یزد (بجز کویر ریگ زرین که دارای منابع آب زیرزمینی اندکی است)، دارای وضعیت ممنوعه و ممنوعه-بحرانی باشند. استان یزد فاقد رودخانه های دائمی بوده و فقط در سالهای تر، برخی رودخانه های فصلی که عمدتا از ارتفاعات شیرکوه سرچشمه می گیرند، منابع آب سطحی را در اختیار مصرف کنندگان قرار می دهند.

مسائل و چالش‌های منابع آب

شناسايي و توجه به موضوعات و مسائل راهبردي، يكي از فعاليت‌هاي مهم در تدوين اهداف برنامه‌ريزی است. در واقع ماهيت راهبردي، برنامه‌ريز را از پرداختن به جزئيات غيرضروري و فرعي منع مي‌سازد. پاسخ‌گويي به اين مهم در گرو تشخيص و تحليل وضعيت موجود در بخش‌های مختلف مطالعاتی و استخراج مهم‌ترين امكان‌ها و محدوديت‌های گوناگون آن و توليد مسائل راهبردی در فضای بينابينی و تلفيقی است. اين مسائل، موضوعات اساسی از جنس خطرها، نگرانی‌ها و احتمال‌هايی ـ چه درونی و چه بيرونی ـ هستند كه بايد به آن‌ها توجه كرده و برای مواجهه با مسائل و چالشهای منفی پيش‌رو ـ چه كاهش و چه از ميان بردن ـ و استفاده از مزيتها و فرصت‌ها، راهكارهايی تجويز شود؛ از اينرو، علاوه بر فائق آمدن بر مسائل و چالش‌ها، به تداوم و گسترش پايدار توسعه مبتنی بر بيشينه‌سازی بهره‌برداری از مزيت‌ها و فرصت‌ها توجه خواهد شد.

مرور اهداف و سياست‌های بخش آب در اسناد و قوانين و برنامه‌های توسعه كشور، قبل از انقلاب و بعد از آن نشان می‌دهد، كه نگاه برنامه ريزان به آب، نگاهی سازه‌ای و فيزيكی بوده است و سياست‌های تدوين شده در راستای همين نوع نگاه است. در هيچكدام از برنامه‌های توسعه، به آب به عنوان يک فرابخش تاثيرگذار بر فرآيند توسعه و روح حاكم بر كليه برنامه های بخش‌های ديگر بخصوص كشاورزی و صنعت و معدن

نگریسته نشده است، بلکه آب نیز به مانند بخش های دیگر به عنوان ابزاری برای توسعه در نظر گرفته شده است بدون اینکه پیامدهای مخرب توسعه فیزیکی و سازه‌ای بخش آب در نظر گرفته شود. این نوع نگاه به بخش آب، علاوه بر تغییرات جهانی اقلیم، باعث بروز و شدت یافتن بحران آب در مناطق مختلف کشور شده است و بیم آن می رود که فرآیند توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور را با اختلالهای جدی مواجه نماید.

به طور کلی، مشکلات و تنگناهاي مدیریت منابع آب کشور را می‌توان به ٤ دسته تقسیم بندی نمود:١) شرایط طبیعي کشور٢) چالش های مرتبط با جایگاه بخش آب در نظام برنامه ریزی ٣) نارسایی‌های سیاست گذاري و ٤) نقص قوانین که هر کدام به نوبه خود منابع آب کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

از جمله مهمترین چالش‌های مرتبط با جایگاه بخش آب در نظام برنامه‌ریزی کشور می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

ـ دخالت های غیرکارشناسی توسط نهادهای ذیربط در تدوین سیاست‌های برنامه‌های بخش آب در نظام برنامه‌ریزی.

ـ موقتی بودن شوراهای بخشی و فرابخشی تدوین برنامه.

ـ قرینه پنداشتن موضوع تلفیق (سنتز) سیاست ها با تجمیع در شورای راهبردی تدوین برنامه های توسعه

ـ عدم وجود روابط افقی بین شوراهای برنامه ریزی در ساختار ستاد برنامه.

ـ تفکرات بخشی حاکم بر نظام برنامه ریزی.

ـ نگاه سازه‌ای و فیزیکی به توسعه بخش آب.

ـ عدم توجه به آمایش سرزمین.

ـ کمبود و نارسایی آمار و اطلاعات بهنگام در نظام برنامه‌ریزی.

ـ ضعف آینده نگری و شتابزدگی در تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ها.

ـ عدم نهادینه شدن برنامه ریزی در دستگاههای اجرایی.

ـ تمرکز نظام تصمیم گیري.

ـ تعدد نهادهای تصمیم گیر و تصمیم ساز در بخش آب.

به منظور شناسایی مسائل کلیدی استان یزد، ابتدا مسائل حاصل از مطالعات موجود در سطح استان شناسایی شد. در گام بعدی، با استفاده از برگزاری جلسات خبرگی با صاحبنظران و همچنین تکمیل پرسشنامه‌های طراحی شده در این خصوص، مجموعه‌ای از مسائل کلیدی استان شناسایی خواهد شد.

تبیین و تحلیل مسائل، چالش‌ها و تنگناهای وضع موجود، می‌تواند ضمن آگاهی سیاستگذاران و مدیران استان در شناخت و درک بهتر، به هماهنگی و هم افزایی بخش‌های مختلف در راستای توسعه استان نیز کمک نماید.

وضعیت منابع آب استان یزد، از منظر اسناد فرادست

سند آمایش استان یزد

سند آمایش استان یزد، در تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۱ به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین رسید. این سند، بیانگر جهت گیری‌های راهبردی، اهداف، راهبردها، سیاست‌های

سـرزمینی و اولویت‌هـای موضوعـی و موضعـی اسـتان یـزد بـرای رسـیدن بـه چشـم انـداز توسـعه فضایـی اسـتان در افـق ۱۴۲۴ اسـت. در ادامـه، اصلـی تریـن جهـت گیری‌هـای توسـعه اسـتان در حـوزه محیـط زیسـت و منابـع طبیعـی منطبـق بـا سـند مصـوب آمایـش اسـتان ذکـر شـده اسـت.

اهداف بنیادین

مدیریـت پایـدار تأمیـن و مصـرف آب مـورد نیـاز سـکونت و فعالیـت در اسـتان.

صیانـت از محیط‌زیسـت طبیعـی اسـتان، بهره‌بـرداري بهینـه از منابـع طبیعـي پایـه و کنتـرل آلاینده‌هـا.

افزایـش تـاب‌آوری محیـط طبیعـی، نظـام سـکونتگاهی، تولیـد و فعالیـت.

مأموریت‌هاي توسعه استان

حفاظـت از محیـط طبیعـی اسـتان و رشـد و توسـعه اقتصـادی مبتنـی بـر پیوندهـای فراملـی، ملـی و منطقـه‌ای و توان‌هـای محیطـی.

راهبردهای پابرجا حوزه آب و محیط زیست

مدیریـت بهینـه تأمیـن، توزیـع و بهره‌بـرداری منابـع آب، افزایـش بهـره‌وری و اصلاح الگـوی مصـرف.

کنتـرل کشـاورزی سـنتی و ارتقـای سـطح تکنولـوژی و همسـازی فعالیت‌هـای کشـاورزی بـا اقلیـم و محیـط طبیعـی اسـتان.

بهبـود و ارتقـای شـاخص‌های زیسـت‌محیطی و گسـترش فعالیت‌هـای حفاظـت از محیط‌زیسـت، منابـع طبیعـی، ذخایـر ژنتیکـی و تنـوع زیسـتی بـا هـدف کنتـرل آلاینده‌هـا، مهـار پیـش‌روی کویـر و بهره‌بـرداری بهینـه از منابـع طبیعـی پایـه.

سیاسـت‌های سـرزمینی توسـعه بخـش آب و محیـط زیسـت

ـ مدیریـت پایـدار و بلندمـدت منابـع آبـی اسـتان بـرای شـرب و سـایر مصـارف.

ـ کنتـرل و مهـار رشـد کشـاورزی سـنتی و شـیوه‌های غرقابـی تولیـد.

ـ کاهـش تدریجـی برداشـت از منابـع آب‌هـای زیرزمینـی.

ـ گسـترش اسـتفاده از آب مجـازی از طریـق واردات مـواد غذایـی و صنعتـی پرآب‌خـواه.

ـ توسـعه‌ی سیسـتم هوشـمند رصـد منابـع آبـی اسـتان.

ـ تکمیـل و توسـعه‌ی زیرسـاخت‌های مرتبـط بـا تامیـن و توزیـع آب.

ـ افزایـش اسـتفاده از آب‌هـای غیرمتعـارف و پسـاب‌ها بـر اسـاس اولویت‌بنـدی و متناسـب بـا کیفیـت آنهـا در سـقف مجـوز تخصیـص.

ـ جلوگیـری از توسـعه‌ی آتـی واحدهـای صنعتـی آب‌بـر بـه ویـژه درمحـور مهریـز ـ عقـدا.

ـ سـاماندهی تغییـرات کاربـری زمیـن در عرصه‌هـای طبیعـی و کشـاورزی و باغـی.

ـ تهیـه پیوسـت سلامـت و زیسـت‌محیطی بـرای برنامه‌هـای توسـعه‌ی اسـتان.

ـ سـاماندهی و ترمیـم محدوده‌هـای طبیعـی آسـیب‌دیده‌ی اسـتان بـا اولویـت مقابلـه بـا بیان زایـی.

ـ الـزام صنایـع بـه ویـژه صنایـع سـنگین بـه کنتـرل و مهـار آلودگی‌هـای آب، خـاک و هـوا.

ـ تهیـه برنامه‌هـای اقتضایـی بـرای افزایـش تـاب‌آوری در مقیاس‌هـای خـرد اسـتان.

ـ توسعه فعالیت‌های مردم نهاد در حوزه محیط زیست.
ـ افزایش نظارت و کنترل جدی در مصرف آفت‌کش‌های صنعتی در کشاورزی استان.
ـ توسعه سیستم‌های نظارت و کنترل سطح آلاینده‌ها به ویژه در مناطق حساس.
ـ کنترل و مهار آلودگی‌های آب، خاک و هوا در حوزه صنعتی و معدنی.
ـ ساماندهی و ترمیم محدوده‌های طبیعی آسیب‌دیده‌ی استان با اولویت مقابله با بیابان زایی.

ـ جایگاه آب در برنامه های توسعه

مرور اهداف و سیاست‌های بخش آب در برنامه‌های توسعه کشور، قبل و بعد از انقلاب نشان می‌دهد که نگاه برنامه‌ریزان به آب، نگاهی سازه‌ای و فیزیکی بوده است و سیاست‌های تدوین شده در راستای همین نوع نگاه است. در هیچکدام از برنامه‌های توسعه، به آب به عنوان یک فرابخش تأثیرگذار بر فرآیند توسعه و روح حاکم بر کلیه برنامه‌های بخش‌های دیگر به خصوص کشاورزی و صنعت و معدن نگریسته نشده است، بلکه آب نیز به مانند بخش‌های دیگر به عنوان ابزاری برای توسعه در نظر گرفته شده است، بدون اینکه پیامدهای مخرب توسعه فیزیکی و سازه‌ای بخش آب در نظر گرفته شود.

جدول زیر، خلاصه‌ای از سیاست‌ها و اقدامات ذکر شده در متن قوانین برنامه‌های توسعه کشور را نشان می‌دهد.

جدول ۲ـ اهم سیاست‌های بخش آب در برنامه‌های توسعه قبل و بعد از انقلاب

برنامه	اهم محتویات مواد قانونی
برنامه سوم عمرانی قبل از انقلاب	ـاولويت تأمين آب مشروب شهرهايي كه در وضع نامساعدي دارند، از جهت اقليمي، جغرافيايي، مقتضيات محلي، درآمد و استفاده از كمك‌هاي عمومي دولت.
برنامه چهارم عمرانی قبل از انقلاب	ـ اولويت تأمين آب مشروب شهرهايي كه در وضع نامساعدي دارند، از جهت اقليمي، جغرافيايي، مقتضيات محلي، درآمد و استفاده از كمك‌هاي عمومي دولت.
برنامه پنجم عمرانی قبل از انقلاب	ـاز هدر رفتن آب‌هایی که به دریاها، باطلاق ها و کویرها جاری می‌شود از طریق ایجاد تأسیسات آبی لازم جلوگیری خواهد گردید. ـامکان استفاده از انرژی هسته‌ای، نه فقط برای تولید نیروی برق، بلکه همچنین برای شیرین کردن آب شور دریا. ـانجام بررسی‌های جامع به منظور شناخت شرائط آب دریاچه‌ها، آب بندهای پشت سد.

برنامه پنجم عمرانی قبل از انقلاب	ـ تأمین آب مورد نیاز کشاورزی، به طوری که سطح کشت زراعت‌های آبی از ۳/۵ میلیون هکتار در آخر برنامه چهارم به حدود ٤ میلیون هکتار در پایان برنامه پنجم برسد. ـ تأمین آب مورد لزوم برای جمعیت شهرنشین کشور. ـ تأمین آب مورد نیاز صنایع متناسب با توسعه صنایع کشور. ـ بهره‌برداری از آب رودخانه‌های مرزی. ـ انتقال آب از حوزه‌هایی که بیش از احتیاجات محلی منابع آب در اختیار دارند به مناطق مستعد. ولی خشک و کم آب. ـ بهره‌برداری هماهنگ از آبهای سطحی و زیرزمینی برای حداکثر استفاده از منابع آب موجود در هر منطقه. ـ به منظور استفاده از آب دریا، آبهای شور و لب شور داخلی، باروری ابرها فاضلآب شهرها و در دسترس گذاشتن آبهایی که در حالت طبیعی نمی‌توانند به مصرف برسند، آخرین پدیده‌های علمی و فنی به کار گرفته خواهد شد. ـ تکمیل و ایجاد شبکه‌های اصلی آبیاری و زهکشی از محل سرمایه‌گذاریهای بخش دولتی ـ احداث شبکه‌های زهکشی به منظور جلوگیری از شور شدن اراضی و تبخیر آبهای زیر زمینی کم عمق ـ احداث شبکه‌های مدرن آبیاری در مناطقی که شبکه‌های سنتی با موازین فنی منطبق نباشد. ـ به منظور کنترل کیفیت آب و نگهداری منابع آب کشور، نحوه اجرایی قانون ملی کردن آبها در مناطق تعیین و به تدریج در سراسر کشور به مرحله اجرا گذاشته خواهد شد. ـ ظرفیت دستگاه‌های شیرین‌کننده آب شور از حدود ۲۰ میلیون متر مکعب در سال به حدود ۲۳ میلیون متر مکعب در سال، در آخر برنامه پنجم افزایش خواهد یافت. ـ نظام ملی شدن آب که مقدمات آن در برنامه چهارم انجام شده است نسبت به ۱۵ درصد از آبهای مورد استفاده در آخر برنامه پنجم اجرا خواهد شد. ـ تهیه و جمع آوری آمار مربوط به آب و هوا که اساس مطالعات توسعه بهره‌برداری از منابع آب کشور است.
برنامه اول توسعه	ـ احداث سدهاي كارون سه، كارون جرياني چهار، كرخه و گاويشان. ـ تأكيد بر اجراي طرح‌هاي افزايش نرخ بهره‌برداري از آب‌هاي تأمين شده با تكميل شبكه‌هاي آبياري و زهكشي. ـ سازمان‌دهي و ايجاد تشكل‌هاي قانوني حقابه بران و مصرف كنندگان آب و جلب همكاري و مشاركت آنان در امر نگهداري و بهره‌برداري از تأسيسات آبي كشور. ـ ايجاد هماهنگي‌هاي لازم بين ارگان‌هاي ذي‌ربط و استفاده صحيح و معقول از منابع آب. ـ توجه بيشتر به عمليات مربوط به شبكه‌هاي آبياري و زهكشي.
برنامه دوم توسعه	ـ تنظيم حركت و برنامه بخش‌هاي مختلف اقتصادي اعم از آب، صنعت، انرژي، حمل‌ونقل بازرگاني و بانك‌ها در جهت تقويت بخش كشاورزي ـ اولويت در تأمين اعتبارات عمراني فصول آب و كشاورزي و منابع طبيعي و تأكيد بر افزايش توليد در واحد سطح و بالا بردن راندمان آبياري.

برنامه دوم توسعه	ـ اعمال نرخ تصاعدي بر تعرفه‌های مصرف آب، برق و گاز. ـ اختصاص بخشي از مطالب كتب درسي مدارس و دانشگاه‌ها به موضوع اهميت آب به منظور اشاعه فرهنگ صرفه جويي و پرهيز از اتلاف و اسراف منابع ـ تحويل حجمی آب بر اساس الگوي مصرف بهينه آب كشاورزي ـ تكليف دولت به به نقش محوري بخش‌های آب و كشاورزي منابع طبيعي در اهداف توسعة ملي و استقلال كشور ـ خودكفايی در تأمين مواد غذايي و فرآورده‌های دامي مورد نياز كشور در سال پايان برنامه. ـ تخصيص حداقل ۲۰٪ از تسهيلات كليه بانک‌های كشور به طرح‌های بخش آب و كشاورزي. ـ تخصيص ۳ درصد از جمع كل اعتبارات عمراني كشور در طول برنامه به وزارت نيرو جهت اجراي طرح‌های تأمين آب و آب‌رسانی. ـ موظف نمودن صنايع و كارخانجات واقع در شهرها و شهرک‌های صنعتي به ايجاد و بهره‌برداری شبكه‌های جمع آوري و انتقال و تأسيسات تصفيه فاضلاب صنعتي.
برنامه سوم توسعه	ـ موظف نمودن واحدهای توليدی به تطبيق مشخصات فني خود با ضوابط محيط‌زيست و كاهش آلودگی‌های منابع طبيعي و منابع آب. ـ تخصيص حداقل ۲۰٪ از تسهيلات كليه بانک‌های كشور به طرح‌های بخش آب و كشاورزي. ـ اولويت دادن به تأمين اعتبارات بخش آب و كشاورزی و تخصيص ۱۰۰ درصدی منابع. ـ تطبيق الگوي كشت در مناطق مختلف با امكانات و ظرفيت‌های آبي. ـ توسعه و تجهيز شبكه‌های آماربرداري از منابع آب كشور از نظر كمي و كيفي. ـ تقويت بازارهاي محلي آب. ـ ايجاد و توسعه شبكه‌های اندازه‌گيری مصارف آب در بخش كشاورزي ـ تقويت مباني حقوقي آب متناسب با تحولات مديريتي و فن‌آوری. ـ تدوين و اجراي نظام بهره‌برداری، مشاركت بخشي غيردولتي (حقّابه داران و مالكان) و ايجاد تشكل‌های بهره‌برداری آب و خاک. ـ تهيه و صدور اسناد آب به حقّابه داران و مالكان. ـ در اختيار قرار دادن اراضي بزرگ با مقياس اقتصادي در عرصه‌های منابع طبيعي به ساكنين روستاها و كارآفرينان بخش آب و كشاورزی. ـ افزايش راندمان آبياري و بهره‌وری از آب و افزايش سطح زير كشت آبي. ـ ساخت سدهاي كوچک متعدد و ساخت سدهاي بزرگ مخزني. ـ جلوگيری از خروج آب از طريق رودخانه های مرزی كشور. ـ منوط كردن صدور مجوز واحدهای بزرگ اقتصادی به اجرای تاسيسات جمع آوری فاضلاب، تصفيه و دفع بهداشتی پساب.
برنامه چهارم توسعه	ـ تخصيص حداقل ۲۰٪ از تسهيلات كليه بانک‌های كشور به طرح‌های بخش آب و كشاورزي. ـ مديريت منابع آب كشور با نگرش مديريت جامع و توأما عرضه و تقاضا در كل چرخه آب با لحاظ نمودن ارزش اقتصادي آب.

برنامه چهارم توسعه	ـ افزایش ۲۵ درصدی کارآیی آب به ازای یك مترمكعب در طي برنامه با اختصاص آب به محصولات با ارزش اقتصادی بالا. ـ بهبود تراز منفی سفره‌های آب زیرزمینی تا ۲۵ درصد تا پایان برنامه چهارم. ـ منظور نمودن ارزش اقتصادی آب در هر یک از حوضه های آبریز. ـ تخصیص سالانه ۲ درصد از مجموع اعتبارات عمرانی به اجرای طرح های کنترل آب های رودخانه های مرزی. ـ مشروط نمودن طرح های انتقال آب بین حوضه ای به رعایت حقوق ذینفعان، توجیه فنی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و منافع ملی. ـ امکان مبادله آب با کشورهای همجوار. ـ فرهنگ سازی در خصوص مصرف صحیح و منطقی مصرف آب. ـ هماهنگي اعتباري در تهيه و اجراي هم‌زمان طرح‌های تأمین آب و طرح‌های مکمل، نظیر شبکه‌هاي آبياري و زهكشي در پايين‌دست و طرح‌های آبخیزداري در بالادست سدهاي مخزني. ـ تهیه و تدوین برنامه های اجرایی مدیریت خشکسالی. ـ توسعه بخش كشاورزي و منابع طبيعي را با محوريت خودكفايي در توليد محصولات اساسي كشاورزي، تأمين امنيت غذايي، اقتصادي نمودن توليد و توسعه صادرات محصولات كشاورزي.
برنامه پنجم توسعه	ـ ایجاد تعادل بین تغذیه و برداشت از سفره‌های آب زیرزمینی در کلیه دشت‌های کشور. ـ اولویت دادن به اجرای پروژه‌های سازه‌ای و غیر سازه‌ای در سطح دشت‌های ممنوعه آبی. ـ اقدامات حفاظتی و جلوگیری و مسلوب‌المنفعه نمودن برداشت‌های غیرمجاز از منابع آب زیرزمینی. ـ نصب کنتورهای حجمی بر روی کلیه چاه‌های آب. ـ اعمال سیاست‌های حمایتی و تشویقی. ـ اجرای نظام مدیریتی آب کشور بر اساس سه سطح ملی، حوضه‌های آبریز و استانی. ـ بهبود تراز منفی سفره‌های آب زیرزمینی تا ۲۵ درصد. ـ واردات و صادرات آب به کشورهای منطقه و اجرای طرح‌های مشترک آبی با کشورهای هم‌جوار. ـ موظف نمودن واحدهای تولیدی که فاضلاب تولید می نمایند به ایجاد تاسیسات جمع‌آوری فاضلاب، تصفیه و دفع بهداشتی پساب. ـ منظور تسریع در اجرای طرح‌های استحصال، تنظیم، انتقال و استفاده از حقابه کشور از رودخانه‌های مرزی. ـ اصلاح تخصیص‌ها و پروانه‌های موجود آب و تحویل حجمی آب به تشکل‌های آب‌بران به نحوی که سالانه حداقل یک درصد (۱٪) از حجم آب مصارف موجود کاهش یابد. ـ هماهنگي اعتباري در تهيه و اجراي هم‌زمان طرح‌های تأمین آب و طرح‌های مکمل نظیر شبکه‌هاي آبياري و زهكشي در پايين‌دست و طرح‌های آبخیزداري در بالادست سدهاي مخزني. ـ تقویت بازارهای محلی و منطقه‌ای و توجه به ارزش آب. ـ فراهم نمودن زیرساخت‌های خودکفایی تولید محصولات اساسی، امنیت غذایی و ارتقاء ارزش افزوده بخش کشاورزی.

	ـتحويل آب موردنياز كشاورزان به صورت حجمی بر اساس الگوی كشت هر منطقه. ـافزايش توليد محصول به ازاء واحد حجم مصرفی آب. ـاعمال مديريت يكپارچه با مشاركت بهره‌برداران در دشت‌های اطراف تالاب‌های كشور
برنامه پنجم توسعه	ـرهاسازي حق‌آبه‌هاي زيست محيطي براي پايداري سرزمين، پايداري و افزايش توليد در بخش كشاورزي، تعادل بخشي به سفره‌هاي زيرزميني و ارتقاي بهره وري و جبران ترازآب، به ميزاني كه در سال پاياني اجراي قانون برنامه يازده ميليارد مترمكعب شود. ـافزايش عملكرد در واحد سطح و افزايش بهره وري در توليد محصولات كشاورزي با اولويت محصولات داراي مزيت نسبي و ارزش صادراتي بالا و ارقام با نيازآبي كمتر و سازگار با شوري، مقاوم به خشكي و رعايت الگوي كشت مناسب با منطقه. ـتوسعه روش‌هاي آبياري نوين، اجراي عمليات آب و خاك (سازهاي و غيرسازه اي)، توسعه آب بندها و سامانه (سيستم)هاي سطوح آبگير حداقل به ميزان ٦٠٠ هزار هكتار در سال. ـحمايت از توسعه گلخانه‌ها. ـطراحي و اجراي الگوي كشت با تأكيد بر محصولات راهبردي و ارتقاي بهره وري آب. ـاحياء، مرمت و لايروبي قنوات. ـبرقدار كردن چاه‌هاي كشاورزي داراي پروانه بهره برداري. ـنصب كنتور هوشمند و حجمي آب. ـاستفاده ازآب استحصالي سدها، با اولويت تأمين آب شرب مورد نياز در حوضه آبريز محل استقرار سد. ـتأمين حقآبه كشاورزان از رودخانه ها، چشمه ها و قناتها ازآب سدهاي احدائي ـتغيير ساختار مصرف آب شركتهاي فولادي، آلياژي و معدني. ـتعريف طرح الگوی كشت تا پايان سال اول برنامه. ـتامين حداقل ٣٠ درصد آب آشاميدني مناطق جنوبي كشور را ازطريق شيرين كردن آب دريا. ـاصلاح نظام بهره برداري آب آشاميدني، بهره وري استحصال و بهره وري مصرف تا حداقل ٣٠ درصد. ـتأمين، طراحي و ساخت حداقل معادل ٧٠ درصد آب‌شيرين كن‌هاي مورد نياز در شهرهاي حوزه خليج فارس و درياي عمان. ـافزايش حداقل ٢٥ درصدی پوشش شبكه فاضلاب شهري كشور. ـتكميل و اجراي تأسيسات جمع آوري، تصفيه، بازچرخاني و مديريت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرك‌هاي صنعتي و خدماتي.
برنامه ششم توسعه	ـرشد اقتصادی بخش آب، برق و گاز: ٨ درصد ـفصل ٨: نظام مديريت يكپارچه منابع آب: مواد ٣٧ تا ٤١ ـماده ٣٧: تامين ٤٣/٤ ميليارد مترمكعب از منابع آب سطحی؛ تأمين ٣٦/٧ ميليارد متر مكعب از آب زيرزمينی؛ تامين ١/٧٧ ميليارد مترمكعب از منابع آب غيرمتعارف؛ سهم ٦٥، ٩/٢، ٣/٧، ١٥ و ١٠/٧ ميليارد مترمكعبی به ترتيب برای مصارف كشاورزی، شرب، صنعت، جبران ترازآب و حقابه محيط زيست

برنامه هفتم توسعه	ـ ماده ۳۸: استقرار حکمرانی مطلوب منابع آب و مدیریت به هم پیوسته منابع و مصارف آب در سطح ملی و حوضه‌های آبریز با اولویت مهار آب‌های مرزی. ـ ماده ۳۹: مدیریت مصرف و بهره وری آب. ـ ماده ۴۰: حفظ منابع آبی، تعادل بخشی و مهار افت سطح آب‌های زیرزمینی و جلوگیری از اضافه برداشت منابع آبی کشور. ـ ماده ۴۱: بازچرخانی پساب

به منظور برون‌رفت از بحران آب در کشور، چاره‌ای جز پذیرش واقعیت تغییرات اقلیمی و کاهش منابع آبی و همچنین، تغییر نگاه به بخش آب وجود ندارد. باید بپذیریم که متوسط بارندگی در کشور معادل یک سوم بارندگی متوسط جهانی و میزان تبخیر، معادل سه برابر، متوسط جهانی است و در چند دهه اخیر، بیش از ظرفیت سرزمین از منابع آبی موجود بهره برداری نموده‌ایم؛ بنابراین، ضرورت توزیع فعالیت‌ها و جمعیت بر پهنه سرزمین بر مبنای ملاحظات آمایش سرزمین و با تأکید ویژه بر موضوع آب، ضرورتی اجتناب ناپذیر است. از طرفی، می‌بایستی جایگاه و نقش بخش آب در برنامه‌های توسعه کشور ارتقاء یابد و سایر بخش‌ها بر مبنای محدودیت های منابع آبی، برنامه ها و سیاست‌های خود را تنظیم نمایند.

راهکارهای سطح ملی

ـ در نظر گرفتن آب، به عنوان یک موضوع فرابخشی در برنامه‌هاي توسعه به طور عام و آمایش سرزمین به طور اخص

ـ دائمی نمودن شوراهای تدوین برنامه های توسعه پنجساله کشور

ـ توجه ویژه به بخش آب در برنامه‌های توسعه و اولویت دادن تخصیص منابع به طرح‌ها و پروژه های این بخش، با تأکید بر مدیریت تقاضای مصرف و رعایت ملاحظات آمایش سرزمین.

گذر از برنامه‌ریزي پروژه به پروژه و حوضه به حوضه به سوي رهیافتي یکپارچه و کل نگر در جهت ارتباط بخش آب با سایر بخش‌ها.

ـ تغییر نوع نگرش به بخش آب از نگاه سازه‌ای و مهندسی به نگاه غیرسازه‌ای و مبتنی بر ارتقاء فرهنگ عمومی مصرف و مشارکت های مردمی.

ـ تسریع در اصلاح نواقص قانونی با بهره گیری از تجارب گذشته.

ـ در نظر گرفتن منابع آب به عنوان بخشی از فرآیند توسعه و نه صرفا یک عامل موثر بر توسعه.

ـ تمرکززدایی از حکمرانی منابع آب و بازبینی و تغییر قوانین حکمرانی و مدیریت منابع آب.

ـ فراهم کردن زمینه مشارکت شهروندان در حکمرانی و مدیریت منابع آب.

ـ تقویت نقش تشکل‌های آب‌بران در سیاست‌گذاری، اجرا، پایش و نظارت بر مدیریت و بهره‌برداری از منابع آب.

ـ ارزش گذاری اقتصادی و منطقه‌ای منابع آب متناسب با ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و بوم شناختی.

ـ رعایت ضوابط و معیارهای استقرار فعالیت‌ها براساس توان اکولوژیک سرزمین.

ـ بازنگری قوانین و مقررات مدیریت کمیت و کیفیت منابع آب.

راهکارهای سطح استان یزد

در استان یزد، نیز که محدودیت منابع آبی، اصلی‌ترین مانع برای توسعه و پیشرفت استان در آینده محسوب می شود، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود.

- ارتقاء زیست پذیری قلمروهای سکونت و فعالیت و تأمین پایدار منابع آب.
- ایجاد ممنوعیت در استقرار فعالیت و جمعیت در قلمروهای دارای محدودیت، شکننده و حساس محیط زیستی.
- ارائه مشوق و تسهیلات برای استقرار فعالیت و جمعیت در قلمروهای مستعد توسعه.
- حفاظت، بازسازی و احیاء زیست بوم‌های ارزشمند طبیعی، ذخیره‌گاه‌های زیستی، مناطق تحت مدیریت محیط زیست و پهنه‌های بکر طبیعی و افزایش ظرفیت زیستی (Bio Capacity).
- ساماندهی و ترمیم قلمروهای طبیعی آسیب‌دیده به ویژه کانون‌های فرونشست، گرد و غبار، آلاینده‌ها و بیابانزایی.
- تشویق، سرمایه‌گذاری و حمایت از به کارگیری فناوریهای سازگار با محیط زیست.
- حفاظت از خاک و جلوگیری از فرسایش، شور شدن، آلودگی و تخریب آن.
- منع استقرار فعالیت‌های کاربر (نیروی

انسانی غیرماهر) و زمین بر در محور مهریز- عقدا
- ممنوعیت تخصیص منابع آب متعارف (سطحی و زیرزمینی) به صنایع آب بر.
- کنترل و مهار منابع آلاینده آب، خاک و هوا.
- حفاظت از باغات و اراضی کشاورزی واقع در حاشیه کویر و مناطق مستعد بیابانزایی.
- فرهنگ سازی و توسعه فعالیت‌های مردم نهاد و تشکل‌های بهره برداران در حوزه محیط زیست و منابع آب.
- ارزش گذاری اقتصادی آب و توجه ویژه به امنیت آبی و ایجاد بازار و بانک آب.
- مدیریت تقاضای مصرف آب، فرهنگ سازی و ارتقاء بهره وری در بخش های مصرف.
- متنوع سازی منابع تأمین آب، بازچرخانی آب و استفاده از منابع آبی غیر متعارف (آب خاکستری، آب دریا و آبهای شور کویر)
- تعادل بخشی کمی و کیفی منابع آب زیرزمینی و کاهش تدریجی برداشت از منابع آب‌های زیرزمینی.
- ساماندهی و انتقال مشاغل و اصناف مزاحم شهری به خارج از محدوده‌های شهری و احداث شهرک تخصصی مشاغل مزاحم.

پیشنهاداتی برای برنامه هفتم ۵ساله پیشرفت استان یزد

شورای علمی اندیشکده حکمرانی و قانون گذاری استان یزد

وضع موجود استان یزد

استان یزد، با وسعتي حدود ۷۴۷۸۱ کیلومترمربع، معادل ٤/٥٩ درصد از وسعت کل کشور را فرا گرفته است و از این منظر، هشتمین استان وسیع ایران به شمار می‌رود. این استان تا پایان سال ۱۴۰۱ دارای ۱۲ شهرستان، ۲٤ بخش، ۲٤ شهر و ٤٨ دهستان بوده است. از مجموع ۳۹٦۱ آبادی استان در این سال، ۱۱۲۱ آبادی دارای سکنه و مابقی خالی از سکنه است. شهر یزد، مرکز سیاسي- اداري استان به شمار مي‌آید و شهرهاي ابرکوه، اردکان، بافق، بهاباد، تفت، هرات، اشکذر، مهریز و میبد، زارچ و مروست مرکزیت ۱۱ شهرستان دیگر استان را به عهده دارند. جمعیت استان در سال ۱٤۰۰ حدود ۱۲۵۲ هزار نفر بوده که معادل ۱/٤ درصد از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده و در رتبه ۲۳ کشور قرار گرفته است. طبق برآوردهای جمعیتی ۸٦/٥ درصد جمعیت استان، در نقاط شهري و ۱۳/٥ درصد در نقاط روستایي ساکن بوده اند. تراکم جمعیت در استان ۱٦/۷ نفر در هر کیلومترمربع و بعد خانوار ۳/۲۹ نفر می‌باشد.

در بین شهرستان‌هاي استان، شهرستان یزد بیشترین تراکم را به خود اختصاص داده است. متوسط نرخ رشد جمعیت استان یزد، در بازه زمانی ۱۳۹۵ تا ۱٤۰۰، معادل ۱/۰۱ درصد بوده که از متوسط کشور (۱/۹۲ درصد) کمتر است.

تولید ناخالص داخلی استان یزد (بدون نفت) در سال ۱٤۰۱ با سهم ۲/۷ درصدی در رتبه ۱۱ کشور قرار گرفته است. بخش خدمات، با سهم ٤۲/٥ درصد، بخش صنعت با سهم ۳۷ درصد، بخش معدن با سهم ۱۰ درصد و بخش کشاورزی با سهم ۸/۸ درصد، مجموع تولید ناخالص داخلی استان به قیمت جاری را تشکیل داده اند. سهم ارزش افزوده بخش صنعت استان یزد از کل کشور، ٤/۹٤ درصد (رتبه ۱۱ کشور)، سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی استان از کل کشور، ۲/۰٦ (رتبه ۲۰ کشور) و سهم ارزش افزوده بخش معدن استان از کل کشور، ۱٦/۷ (رتبه ۲ کشور) و سهم ارزش افزوده بخش خدمات استان از کل کشور، ۱/۹٤ (رتبه ۱٤ کشور) می باشد. در سال ۱٤۰۱، نرخ مشارکت اقتصادی استان یزد ٤٥/۲ درصد (رتبه ٤ کشور)، نرخ بیکاری ۹/۲ درصد (رتبه ۱۱ کشور) و نرخ تورم ٥۳/۷ درصد (رتبه دوم کشور) بوده است. رشد اقتصادی استان در سال ۱٤۰۰ به میزان ۷/٥٥ درصد بوده و حائز رتبه اول، بین استان‌های کشور شده است. استان یزد، با توجه به

ارزش افزوده قابل ملاحظه در کانی‌های غیرفلزی و فلزات اساسی به عنوان یکی از مهم‌ترین استان‌های صنعتی کشور مطرح است. هم‌چنین، بعد از کرمان، دومین استان معدنی کشور به شمار می‌آید.

ضریب جینی، به عنوان شاخص بیان‌کننده توزیع درآمد در استان، در نقاط شهری (سال ۱۴۰۱) ۳۳ درصد و رتبه ۱۹ در کشور و در نقاط روستایی (سال ۱۴۰۱) ۳۲ درصد و دارای رتبه ۱۸ است که هر دو شاخص از متوسط کشور کمتر بوده و نشان از وضعیت نسبتا مناسب توزیع درآمدی استان دارد. میزان صادرات غیر نفتی استان (سال ۱۴۰۱)، بالغ بر ۴۷۳ میلیون دلار است که سهم ۰/۸ درصدی از صادرات غیر نفتی کشور را دارا است.

سهم بخش صنعت، در اشتغال کل استان ۴۴/۷ درصد و رتبه ۲ در کشور را دارا است. از نظر تعداد کارگاه‌های صنعتی ۱۰ نفر کارکن و بیشتر استان رتبه ۱۰ و از نظر ارزش افزوده، صنعت دارای رتبه ۱۱ است. ارزش افزوده معدن، در استان نیز رتبه ۲ کشوری را دارد. استان یزد، به عنوان یکی از ۶ استان بزرگ صنعتي کشور مطرح است.

ثبت جهانی شهر یزد، در فهرست میراث جهانی یونسکو (سال۱۳۹۶)، وجود جاذبه‌های متعدد فرهنگی، تاریخی و طبیعی و قرارگیری استان در حلقه گردشگری طبیعی- تاریخی- فرهنگی: یزد، اصفهان، شیراز و کرمان در سند ملی آمایش سرزمین، نشان از پتانسیل بالای توسعه گردشگری در استان دارد.

باتوجه به قرارگیری یزد در مرکزیت جغرافیایی کشور و چهار راه شمال-جنوب و شرق-غرب کشور، و قرارگیری در مسیر ۶ راه ریلی کشور به سمت استان‌های کرمان، هرمزگان، فارس، خراسان، اصفهان و تهران و استقرار در موقعیت طلایی طرح کمربند- جاده چین (BRI) و طرح کریدور ترانزیت هند (INSTC) از پتانسیل توسعه در حوزه لجستیک و بازرگانی نیز برخوردار است.

هم‌چنین، استان یزد بر اساس گزارش ساتبا، حدود ٤ هزار مگاوات پتانسیل تولید برق تجدیدپذیر (۳۳۰۰ مگاوات خورشیدی و ۷۰۰ مگاوات بادی) دارد که در حال حاضر، با حدود ۱۰۰ مگاوات برق در مدار، (پس از استان قزوین با ۱۷۰ مگاوات) در رده دوم ظرفیت عملی نیروگاه‌های تجدیدپذیر در کشور قرار دارد؛ بنابراین استان در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر پتانسیل قابل توجهی دارد.

از جمله مهمترین قابلیت‌ها و مزیت‌های استان یزد عبارتند از: ثبت جهانی شهر یزد، به عنوان نخستین شهر میراث جهانی یونسکو، جاذبه‌های متعدد تاریخی-طبیعی- فرهنگی، قرارگیری در ردیف استان‌های بزرگ صنعتی کشور، دومین استان معدنی کشور، سرمایه انسانی بالا، جایگاه نخست نسبت نخبگان به جمعیت در سطح کشور، برخورداری از امنیت بالا، قرارگیری در مرکز راه‌های مواصلاتی شمالی-جنوبی و شرقی-غربی کشور. با این وجود استان یزد نتوانسته است، جایگاه توسعه یافته ای متناسب با ظرفیت‌ها و مزیت‌های خود،

داشته باشد.

مسائل و چالش‌های توسعه استان یزد

شناسايي و توجه به موضوعات و مسائل راهبردي، يكي از فعاليت‌هاي مهم در تدوين اهداف برنامه‌ريزی است. در واقع ماهيت راهبردي، برنامه‌ريز را از پرداختن به جزئيات غيرضروري و فرعي منع مي‌سازد. پاسخ‌گويي به اين مهم، در گرو تشخيص و تحليل وضعيت موجود در بخش‌های مختلف مطالعاتی و استخراج مهم‌ترين امكان‌ها و محدوديت‌های گوناگون آن و توليد مسائل راهبردی در فضای بينابينی و تلفيقی است. اين مسائل، موضوعات اساسی از جنس خطرها، نگرانی‌ها و احتمال‌هايی ـ چه درونی و چه بيرونی ـ هستند كه بايد به آن‌ها توجه كرده و برای مواجهه با مسائل و چالش‌های منفی پيش‌رو ـ چه كاهش و چه از ميان بردن ـ و استفاده از مزيت‌ها و فرصت‌ها، راهكارهايی تجويز شود؛ از اين‌رو، علاوه بر فائق آمدن بر مسائل و چالش‌ها، به تداوم و گسترش پايدار توسعه مبتنی بر بيشينه‌سازی بهره‌برداری از مزيت‌ها و فرصت‌ها توجه خواهد شد.

به منظور شناسايی مسائل كليدی استان يزد، ابتدا مسائل حاصل از مطالعات موجود در سطح استان شناسايی شد. در گام بعدی، با استفاده از برگزاری جلسات خبرگی، با صاحبنظران و همچنين تكميل پرسشنامه‌های طراحی شده در اين خصوص، مجموعه‌ای از مسائل كليدی استان شناسايی خواهد شد.

تبيين و تحليل مسائل، چالش‌ها و تنگناهای وضع موجود می‌تواند ضمن آگاهی سياستگذاران و مديران استان در شناخت و درک بهتر، به هماهنگی و هم افزايی بخش‌های مختلف در راستای توسعه استان نيز كمک نمايد.

جدول ۱ـ اهم مسائل و چالش‌های مانع توسعه استان يزد

محور	مسايل بنيادي و چالش‌هاي اساسي
منابع آب	تغييرات اقليمی و بروز خشكسالی‌های متوالی در استان در دهه اخير.
	محدوديت كمی و كيفی منابع آب .
	وابستگی آب استان به آب خط انتقالی برای تأمين نياز آب آشاميدنی.
	افزايش جمعيت استان به ويژه محور مهريز ـ عقدا و افزايش تقاضا برای آب شرب و صنعت.
	تداوم مديريت سنتي در بهره برداري و مصرف آب در كشاورزي و صنعت.
	عدم توسعه فناوري استحصال و بازيافت آب.
	كم توجهی به محدوديت منابع آب در جانمايی و استقرار فعاليت‌های اقتصادی آب بر در برخی قلمروها.
	ضعف در فرهنگ سازی برای حفظ، بهره برداري و مصرف منابع آبي

محیط زیست و منابع طبیعی	بهره‌برداري ناپايدار و بيش از توان اكولوژيک و ظرفيت زيستی استان (فرونشست زمین، بیابان زایی، آلودگی آبهای سطحی و زیرزمینی، فرسایش خاک و ...)
محیط زیست و منابع طبیعی	• بیابان زایی و بروز طوفان‌های شن ناشی از گسترش مناطق بیابانی در استان و وجود کانون های بحرانی حساس به فرسایش عمدتا بادی. • آلودگی‌های زیست محیطی به ویژه آلودگی هوا در محور مهریز ـ عقدا. • بهره برداری اندک از منابع انرژی تجدیدپذیر خورشیدی در استان. • تخریب بی‌رویه‌ی عرصه‌های طبیعی استان توسط معادن.
اقتصاد و تولید	• نرخ بالای تورم استان در مقایسه با سطح ملی. • نرخ بالای بیکاری بویژه فارغ التحصیلان دانشگاهی و زنان. • مهاجرت شهروندان توانمند و سرمایه های انسانی و نخبگان یزدی با سطح علمی بالا به خارج از استان و کشور. • پایین بودن میزان بهره مندی از فناوری های نوین در بخش های اقتصادی. • عدم شکل گیری زنجیره ارزش. • بهره وری پایین.
صنعت و معدن	• کمبود انرژی مورد نیاز واحدهای تولیدی به ویژه صنایع بزرگ استان (برق در تابستان و گاز در زمستان) • کهنگی و فرسودگی ماشین آلات و تکنولوژی پایین تولید در استان. • مشکل تأمین آب واحدهای صنعتی به دلیل محدودیت شدید منابع آب استانی. • بالا بودن سهم سرمایه گذاری تجهیزات وارداتی در سرمایه گذاری‌های بخش معدن • خام فروشی مواد معدنی. • عدم تناسب واحدهای فراوری معدنی متناسب با پتانسیل های مناطق معدنی در استان. • ضعف در بازاریابی و محدودیت بازارهای صادراتی. • تحریم های بین المللی و هزینه های سربار دور زدن تحریم ها. • کمبود زیرساختها در مناطق معدنی از جمله راه های دسترسی. • اتکا صنایع بزرگ استان به منابع طبیعی و معادن. • تمرکز بخش عمده‌اي از فعاليت‌هاي اقتصادي و اجتماعي در شهر يزد و محور يزد ـ اردكان و عدم توازن مطلوب در ساختار فضايي استان • محدودیت تخصیص بیش از ۲۵ مترمکعب آب در شبانه روز برای واحدهای تولیدی استان • مشکلات تأمین سرمایه و نقدینگی در گردش واحدهای تولیدی

بازرگانی و تجارت	• بازاریابی ضعیف و عدم اتصال به شبکه‌های اقتصاد منطقه‌ای و جهانی. • ناکافی بودن صنایع تبدیلی و بسته‌بندی کافی و به روز در استان. • سهم پایین محصولات با ارزش افزوده یا فن‌آوری بالا در صادرات استان. • فقدان شیوه مدیریتی و به کارگیری مدیریت زنجیره تأمین.
انرژی	• کمبود انرژی برق در تابستان و گاز در زمستان. • پراکندگی مناطق روستایی استان و بالا بودن هزینه های انتقال گاز به این مناطق. • فرسودگی تأسیسات استان در بخش تولید و انرژی. • گران بودن هزینه‌های بهره مندی از انرژی های پاک. • عدم تأمین منابع مالی در حمایت از بخش خصوصی در تولید انرژی به ویژه انرژی‌های نو.
کشاورزی	• تغییرات اقلیمی و کاهش منابع آب در دسترس برای کشاورزی. • خشک شدن چشمه‌ها و قنوات و از بین رفتن اراضی کشاورزی به ویژه در مناطق روستایی کوچک. • اتلاف منابع در حوزه کشاورزی به دلیل آفات و سرمازدگی محصولات. • نظام خرده مالکی و غالب بودن کشاورزی سنتی (ناشی از بالا بودن میانگین سنی و پایین بودن سطح سواد بهره برداران و قانون ارث). • توسعه بی‌رویه شهری و تهدید باغات و زمین‌های زارعی و تخریب عرصه‌های طبیعی استان • خالی شدن روستاهای‌دارای فعالیت‌های کشاورزی از جمعیت فعال به دلیل مهاجرت روستاییان. • کمبود صنایع تبدیلی و تکمیلی. • خشکسالی های مستمر و کاهش بازدهی مراتع. • جابه جایی و تردد انواع دام قاچاق و عدم امکان کنترل بهینه جهت شناسایی بیماری‌های دامی و مبارزه با آن. • کمبود زیرساخت‌ها (فضاهای انباری، سردخانه، کشتارگاه و ...) در بخش دام و طیور.
گردشگری	• فصلی بودن گردشگری یزد و پایین بودن تنوع جاذبه‌ها و مسیرهای گردشگری استان. • تأثیرپذیری بالای حوزه گردشگری استان از وضعیت روابط سیاسی و دیپلماسی خارجی کشور. • وجود محدودیت‌های سلیقه‌ای در برخورد با گردشگران. • حمایت ناکافی قانونی و مالی مؤثر از مالکین ابنیه تاریخی. • عدم رعایت حق مالکیت معنوی و فکری برای صنایع دستی استان نظیر زیلو و... • وجود ریسک سرمایه گذاری در حوزه گردشگری. • وضعیت نامطلوب اماکن تاریخی از نظر بازسازی، ساماندهی معابر، منظر، آلودگی‌های محیطی و تامین آرامش. • کمبود اعتبارات عمرانی دولتی جهت ساماندهی بافت تاریخی استان. • کمبود تسهیلات بانکی بلندمدت و ارزان قیمت جهت سرمایه گذاری در بخش گردشگری.

	• توسعه افقی شهرهای استان به ویژه شهر یزد. • مهاجرت شدید، خالي شدن روستاها و گسترش حاشيه‌نشيني. • پراکندگي سکونتگاه‌ها و هزينه واحد بالاي خدمات‌رساني در حوزه عمراني. • تمرکزجمعيت و فعاليت در محور مهريز_ عقدا و توسعه نيافتگي سکونتگاه‌هاي کوچك و مياني.
نظام سکونتگاهی	• مهاجرت شدید، خالی شدن روستاها و کاهش ضریب روستانشینی به ۱۳/۵ درصد در سال ۱۴۰۰ش. • شکل گیری حاشیه نشینی و توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی در مناطق پیرامونی شهر یزد. • پایین بودن تراکم جمعیت (۱۶/۸ نفر در کیلومترمربع) و پراکندگی روستاها و در نتیجه هزینه بالای خدمات رسانی عمومی. • پایین بودن میزان تاب آوری سکونت و فعالیت در استان به لحاظ تهدیدات و مخاطرات طبیعی و انسانی • متروپلایز شدن و تمرکز گرایی در منطقه شهری یزد. • فرایندها و رویه‌های نادرست تبدیل و الحاق سکونتگاه‌های روستایی به شهر. • تغییر کاربری گسترده زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مغایر با ملاحظات زیست محیطی. • ساخت و ساز غیرمجاز و پراکنده رویی شهرها در اراضی حاصلخیز پیرامون شهرهای استان • بحران اداره شهرهای محور مهریز_عقدا بدلیل عدم انطباق مرزهای اداری_ سیاسی با محدوده های عملکردی.
سلامت و بهداشت و درمان	• فرسودگی فضاهای فیزیکی و تجهیزات درمانی و کمبود امکانات با عنایت به حجم بالای متقاضیان از سایر استان‌ها. • ناکافی بودن پایگاه اورژانس در سطح استان و کمبود اورژانس هوایی. • فقدان سیاستگذاری متمرکز و یکپارچه در حوزه سلامت و تعدد و ناهماهنگی مراکز تصمیم سازی. • عدم هماهنگی و انسجام لازم بین وزارت بهداشت و سازمان میراث فرهنگی در خصوص گردشگری سلامت. • شيوع بيماري‌هاي قلب و عروق، سرطان‌ها، ديابت و... (رتبه بالای استان در سطح کشور).
حمل و نقل و ارتباطات	• عبور خط ریل سراسری از میان مناطق شهری در محور مهریز_عقدا. • فقدان خط ریلی سریع السیر بین شهری به ویژه در مسیر اردکان_مهریز. • فقدان مراکز لجستیک تخصصی در سطح استان. • نداشتن شبکه‌هاي حمل و نقل ريلي و جاده‌اي)بويژه آزاد راه و بزرگراه(متناسب با قابليت‌هاي توسعه‌اي استان. • کمبود راه‌هاي ارتباطي مناسب در برقراري دسترسي به مکان‌هاي صنعتي و معدني. • جايگاه نامناسب استان يزد به‌رغم مرکزيت تبادلات حمل و نقلي در کشور.

حمل ونقل و ارتباطات	• ناکافی بودن ظرفیت زیرساخت و ناوگان حمل و نقل باری و مسافری در حوزه ریلی (ترافیک بالای مسیر و نیاز به دو خطه کردن مسیرهای ریلی و کمبود قطارهای مسافربری). • عدم توسعه خطوط هوایی استان. • عدم تناسب بین اعتبارات عمرانی و برنامه‌ی نگهداری راه‌های استان با توجه به طول راه‌ها. • افزایش حوادث جاده‌ای، به دلیل ترافیک بالای ناشی از شریانی بودن راه‌های استان. • وسعت نسبتا زیاد استان و پراکندگی راه‌های حوزه ی استحفاظی و در نتیجه بالا بودن هزینه نگهداری. • پراکندگی سکونتگاه ها و هزینه واحد بالای خدمات رسانی در حوزه عمرانی
اجتماعی وفرهنگی	مهاجرت شدید، خالي شدن روستاها و گسترش حاشیه‌نشیني. • مهاجرت شهروندان توانمند و سرمایه‌های انسانی و نخبگان یزدی با سطح علمی بالا به خارج از استان و کشور. • مهاجرپذیري بالاي شهرهای استان یزد خصوصا کارگران ساده و غیرماهر و با فرهنگ‌هاي نامتجانس به دلیل شرایط ساختار اقتصاد معدنی استان. • وجود اتباع مجاز و غیرمجاز در استان و مشکلات ناشی از اشتغال، اسکان و روابط اجتماعی و تبعات منفی امنیتی آن. • بروز آسیب‌های اجتماعی در استان، به دلیل مشکلات اقتصادی، صنعتی شدن و مهاجرت های داخلی و خارجی به استان. • نرخ بالای بیکاری بانوان و فارغ التحصیلان دانشگاهی. • کمبود زیرساخت‌های مناسب برای نشاط اجتماعی در استان (عدم وجود امکانات و مکان های سرگرمی، تفرجگاهی، گردشگری، ...) • رشد نابرابری و احساس محرومیت نسبی و تبعیض بین مرکز استان و شهرهای دور از مرکز. • تداخل فرهنگی و به‌هم ریختگي فرهنگ، سنت، ارزش ها و هویت یزدي.
آموزش، علم و فناوري	• کم توجهی به آمایش آموزش عالی و فنی و حرفه‌ای در سطح استان و توسعه رشته‌های دانشگاهی بدون توجه به تخصص‌های منطقه‌ای استان. • تناسب پایین فرصت‌هاي آموزشي دانش آموختگان استان با نیازهاي بازار کسب و کار استان. • ضعف نظام آموزشی در ایجاد روحیه جستجوگری و پرسشگری علمی در دانش‌آموزان و دانشجویان • بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی. • کاهش متقاضیان آموزش در مراکز آموزش عالی و دانشگاهی. • ترکیب نامتجانس دانش آموزان بومی استان با دانش آموزان اتباع خارجی. • فرسودگی بخش قابل توجهی از مدارس استان. • کمبود جدی اعتبارات دولتی در حوزه آموزش و پرورش. • کمبود نیروی انسانی و معلم شایسته و فرهیخته.

آموزش، علم و فناوري	• آسیب های اجتماعی در مدارس و آموزش و پرورش (اعتیاد، • فقدان انگیزه برای ادامه تحصیل به ویژه رشته‌های علوم پایه. • رویکرد ضعیف و ضعف محتوایی کتب درسی. • فرسودگی شغلی معلمان و کمبود زمینه‌های نشاط اجتماعی. • کمبود فضا، تجهیزات و نیروی انسانی در مدارس دولتی. • کم توجهی به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و ضعف در آگاهی و اطلاع رسانی محتوای سند. • کنکورزدگی یزدی‌ها و اولویت دهی به کسب رتبه های برتر در کنکور، بدون توجه به مهارت افزایی. • فقدان تشکل صنفی معلمان و فرهنگیان.

اصلی‌ترین قابلیت‌ها، مزیت‌ها و فرصت‌های توسعه استان

ثبت جهانی شهر یزد، در فهرست میراث جهانی یونسکو (۱۳۹۶)، وجود جاذبه‌های متعدد فرهنگی، تاریخی و طبیعی و پتانسیل بالای توسعه گردشگری به همراه زیرساخت‌های لازم.

در نظر گرفتن یزد در حلقه گردشگری طبیعی- تاریخی- فرهنگی: یزد، اصفهان، شیراز و کرمان در سند ملی آمایش سرزمین.

قرارگیری در بین ٦ استان بزرگ صنعتي.

دومین استان بزرگ معدنی کشور با استخراج و فرآوری ۳۲ نوع ماده معدنی از جمله: سنگ آهن، خاک های صنعتی، سرب و روی، سنگ های ساختمانی و....

دارای بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتي و درماني معتبر با قابلیت ارائه خدمات تخصصي و فوق تخصصي در سطوح ملي و حوزه کشورهای خلیج فارس و توانمند در موضوع گردشگری سلامت.

در نظر گرفتن یزد به عنوان قطب گردشگری سلامت در سند ملی آمایش سرزمین.

استان پیشرو در حوزه علم و فناوري کشور و حوزه اقتصاد دانش‌بنیان و بهره مند از پارک علم و فناوری و کارخانه نوآوری و دارای اولین منطقه ویژه علم و فناوري کشور (مصوب شوراي عالي علوم، تحقیقات و فناوري)

قرار گیري در کریدور جاده‌ای شمال جنوب و شرق غرب کشور و ٥ راه ریلی کشور.

جایگاه نخست نسبت نخبگان به جمعیت در سطح کشور و پیشتازي ۲۷ ساله دانش آموزان یزدي در کنکور سراسري.

بهره مندی از روزهای آفتابی و مزارع تولید برق از انرژی خورشیدی.

سرمایه اجتماعی بالا در کشور (خوشنامی یزدی ها).

استان یزد از منظر اسناد فرادست، سند ملی آمایش سرزمین، حمل و نقل و ترانزیت

- گذرراه حمل و نقل زمینی (جنوب شرق- غرب) در پهنه شرقی کشور، گذرراه حمل و نقل زمینی،جنوب شرق- شمال غرب.
- لجستیک ملی: عرصه میانی کشور (شرق- غرب) با اولویت پهنه یزد.
- یزد به عنوان مرکز لجستیک.
- تکمیل، تقویت و تجهیز محورهای ارتباط دهنده نظام سکونتگاهی و مراکز اصلی فعالیت نیمه شرقی کشور به محورهای اصلی منطبق بر گذرراه‌های بین‌المللی (گذرراه‌های کویری کرمان- بیرجند،کرمان- مشهد، بیرجند- سمنان).

انرژی

تولید انرژی خورشیدی

صنعت

ـ ساخت محصولات مبتنی بر دانش و روش‌های نوین تولید و تکمیل کننده زنجیره ارزش، با اولویت ساخت محصولات از مواد کانی غیرفلزی.
ـ ساخت تجهیزات برقی.
ـ توسعه صنایع سبک مبتنی بر روش‌های نوین تولید با اولویت منسوجات، پوشاک و محصولات چرمی.
ـ ساخت تجهیزات برقی.
ـ ماشین‌آلات الکترونیکی، رایانه‌ای و نوری.
ـ ساخت وسایل نقلیه با روش‌های تولید مبتنی بر آینده‌پژوهی صنعت، با اولویت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیمه‌تریلر.

کشاورزی

ـ ایجاد و توسعه زنجیره ارزش گوشت قرمز.
ـ ایجاد و توسعه زنجیره ارزش طیور.

نظام سکونتگاهی

شهر یزد، به عنوان سکونتگاه سطح دو ملی.
الگوی توسعه به صورت شبکه شهری چندمرکزی خوش‌های با رویکرد توسعه مکان‌های مرکزی.
تثبیت مناطق کلانشهری.
توسعه شهرهای کوچک و میانی.
تقویت کانون‌های روستایی متوسط و بزرگ.

گردشگری

حلقه گردشگری طبیعی ـ تاریخی ـ فرهنگی: یزد، اصفهان، شیراز و کرمان.
قطب گردشگری سلامت (یزد).
پهنه‌های گردشگری کویری: به‌ویژه در استان‌های یزد، کرمان، خراسان جنوبی، سمنان، اصفهان، قم و سیستان و بلوچستان.
محورهای گردشگری کویری: بافق ـ یزد ـ طبس ـ بیرجند/ نائین ـ خور و بیابانک ـ دامغان/ کرمان ـ شهداد ـ نهبندان ـ بیرجند/ زاهدان ـ بم ـ کرمان.
سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی.
مقابله با بیابان‌زایی و تثبیت کانون‌های گرد و غبار به‌ویژه در استان یزد.

سند آمایش استان یزد

سند آمایش استان یزد، در تاریخ ۱۳۹۹/۱۲/۱۱ به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین رسید. این سند، بیانگر جهت گیری‌های راهبردی، اهداف، راهبردها، سیاست‌های سرزمینی و اولویت‌های موضوعی و موضعی استان یزد، برای رسیدن به چشم انداز توسعه فضایی استان در افق ۱۴۲۴ است. در ادامه، اصلی‌ترین جهت‌گیری‌های توسعه استان، در طول دوران برنامه هفتم منطبق با سند مصوب آمایش استان ذکر شده است.

اهداف بنیادین

تبدیل یزد، به مرکز تجارت و بازرگانی نوین با عملکرد ملی و مرکز اصلی باراندازملی و پخش و صدور کالا.
توسعه پایدار صنعتی و معدنی و تکمیل

زنجیره های ارزش صنایع مزیت‌دار و رقابتی با اتکا بر فن‌آوری‌های پیشرفته و دانش بنیان.
توسعه کیفی بخش کشاورزی با تأکید بر دانش بومی، ارتقای سطح فن‌آوری و توسعه زنجیره‌های ارزش در بخش.
مدیریت پایدار تأمین و مصرف آب مورد نیاز سکونت و فعالیت در استان.
صیانت از محیط زیست طبیعی استان، بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی پایه و کنترل آلاینده‌ها.
ارتقای امنیت عرضه انرژی مطمئن و پایدار با توسعه شبکه های تولید، انتقال و توزیع انرژی متناسب با نیازهای توسعه‌ای استان وکشور.
ارتقای جایگاه ترانزیتی و لجستیکی استان، در راستای ایفای نقش ملی و فراملی.
پاسداشت و تقویت میراث فرهنگی و معنوی غنی یزد و اشاعه در سطوح ملی و فراملی.
توسعه پایدار گردشگری.
کیفیت بخشی آموزش، تکمیل و ارتقای زیست‌بوم فن‌آوری و نوآوری در استان و گسترش تعاملات فعال در سطح ملی و فراملی.
توسعه سکونت‌گاه‌های میانی، کوچک و روستایی استان با اتخاذ رویکرد مدیریت یکپارچه‌ی سکونت‌گاه‌های به‌هم‌پیوسته.
مدیریت وکنترل روند مهاجرت در استان.
تقویت سرمایه‌ی اجتماعی استان.
توسعه خدمات برتر با رعایت استانداردهای جهانی.
ارتقای سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی مردم استان یزد.
افزایش تاب‌آوری محیط طبیعی، نظام سکونتگاهی، تولید و فعالیت.
ارتقای سطح امنیت استان از طریق به کارگیری الزامات دفاعی، امنیتی، پدافند غیرعامل و مدیریت بحران در برنامه‌های توسعه‌ای استان.

مأموریت‌هاي توسعه استان

مدیریت مهاجرت در استان، با اولویت بخشی به جذب طبقه خلاق و ماهر در عرصه‌های علم و فناوری.
تقویت شهرهای میانی وسکونتگاه‌های کوچک (شهری و روستایی).
توسعه امکانات زیربنایی و خدمات روبنایی.
توسعه سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی استان یزد.
پیشگیری و کنترل عوامل خطر بیماری‌های غیرواگیر و تهدید کننده‌های سلامت مردم استان.
حفظ و تقویت حس مسئولیت‌پذیری اجتماعی، خلاقیت و نوآوری، امنیت، دانش و مهارت نیروی انسانی توام با توسعه امکانات نرم‌افزاری.
توسعه اشتغال، متناسب با نیازهای شغلی جمعیت استان در هر یک از شهرستان‌ها.
توسعه فعالیت‌های پایه اقتصادی و پشتیبان توسعه سایر بخش‌ها شامل: معدن و صنایع جوارمعدنی، خدمات برتر، آموزش، علم و فن‌آوری، گردشگری تاریخی و فرهنگی، حمل و نقل و خدمات پشتیبانی، تجارت و بازرگانی، ارتباطات و فن‌آوری اطلاعات و تولیدات دام و طیور.
توسعه فعالیت‌های فزآینده پایداری و پویایی توسعه اقتصادی و اجتماعی شامل: گردشگری سلامت، صنایع برق و الکترونیک، صنایع لاستیک و پلاستیک، صنایع شیمیایی، صنایع مواد غذایی، صنایع نساجی و پوشاک، صنایع کاشی و سرامیک، صنایع قطعه‌سازی و ماشین‌آلات صنعتی، تولیدات متراکم

وگلخانه‌ای و صنعت اسب.
توسعه فعالیت‌های مرتبط با جامعه، طبیعت و محیط شامل: طب سنتی، تولیدات باغی، تولیدات زراعی، انرژی خورشیدی، گردشگری طبیعی و صنایع دستی.
توجه به تقسیم کار منطقهای و هم افزایی فعالیتهای اقتصادی، مراکز و محورها با دیگر استانهای مجاور.
تکمیل و توسعه زیرساخت‌های مرتبط با فضاهای اصلی، فرعی و پشتیبان فعالیت‌های منتخب به منظور حفظ و ارتقا فعالیت.
حفاظت از محیط طبیعی استان و رشد و توسعه اقتصادی مبتنی بر پیوندهای فراملی، ملی و منطقه‌ای و توان‌های محیطی.
توسعه ارتباطات استان در سطح استانی، ملی و فراملی به عنوان یکی از شالوده‌های تاریخی.
توسعه حمل و نقل جاده‌ای، ریلی و هوایی به منظور ایفای نقش‌های ملی و منطقه‌ای.
توسعه حمل و نقل جاده‌ای و ریلی در کریدورهای فرعی استان به جهت انتشار اثرات توسعه در آنها.
ایجاد مسیر ریلی متصل‌کننده استان، به شمال شرق کشور و کشورهای آسیای مرکزی.

نقش‌پذیری به عنوان مرکز اصلی (هاب) بازرگانی و ترانزیت کالا در مرکز کشور.
تقویت محور مهریز- عقدا به عنوان محور رشد دانش‌بنیان و فعالیت های با فناوری بالا استان.
تمرکزبخشی به خدمات برتر در محور عقدا- مهریز، به ویژه شهرستان یزد و سایر مراکز مستعد.
تعیین محدوده مجموعه شهری مهریز- عقدا به منظور یکپارچگی برنامه‌ریزی سکونتگاهها از عقدا تا مهریز با مدیریت راهبردی یکپارچه.
راهبردها و راهکارهای پیشنهادی توسعه میان‌مدت استان، طی برنامه هفتم
حوزه تعاملات بین المللی
ارتقاء نقش و جایگاه بین المللی استان یزد در تعاملات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای جهان.
بسط «خواهرخواندگی» بین شهر یزد با سایر شهرهای جهان و حضور فعال، در شبکه شهرهای جهانی با تأکید بر ظرفیت‌های گردشگری استان یزد به ویژه شهر میراث جهانی یزد.
تشکیل شبکه‌های تجاری، بازاریابی و ارائه مشوق برای توسعه صادرات استان یزد.
تبادل دانش و همکاری‌های علمی و آموزشی (دیپلماسی علمی) با دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی در کشورهای منطقه و جهان.
حوزه محیط زیست و منابع طبیعی و منابع آب
ارتقاء زیست پذیری قلمروهای سکونت و فعالیت.
مدیریت تقاضای مصرف آب، فرهنگ سازی و ارتقاء بهره وری در بخش‌های مصرف.
تأمین پایدار منابع آب از منابع آب غیرمتعارف (آب دریا، پساب، بازچرخانی، ....).

تشویق، سرمایه‌گذاری و حمایت از به کارگیری فناوریهای سازگار با محیط‌زیست.
منع استقرار فعالیت‌های کاربر (نیروی انسانی غیرماهر) و زمین بر در محور مهریز- عقدا.
فرهنگ سازی و توسعه فعالیت‌های مردم نهاد و تشکل‌های بهره برداران در حوزه محیط زیست و منابع آب.
ارزش‌گذاری اقتصادی آب و توجه ویژه به امنیت آبی و ایجاد بازار و بانک آب.
تعادل بخشی کمی و کیفی منابع آب زیرزمینی و کاهش تدریجی برداشت از منابع آب‌های زیرزمینی.

حوزه اقتصادی

تبدیل یزد به یکی از مراکز توسعه، نوآوری و کارآفرینی زیست بوم هوش مصنوعی در کشور.
ساماندهی، بازآرایی و تخصصی‌سازی منطقه‌ای فعالیت های اقتصادی.
استقرار صنایع دانش بنیان، فناورمحور و جاذب نیروی انسانی خبره در قلمروهای پرتراکم جمعیتی.
کاهش سهم صنایع آلاینده، کاربر، پرآبخواه و با فناوری پایین در قلمروهای پرتراکم جمعیتی و کریدورهای گردشگری.
توسعه آموزش عالی، خدمات برتر و دانش پایه و تولید علوم نوین متناسب با مزیت‌های استان جهت پشتیبانی از اقتصاد دانش بنیان، بخش تولید استان و پرورش نخبگان علمی.
توسعه نهادهای مکمل آموزش های رسمی و کسب وکارهای دانش بنیان (مدرسه اشتغال، هنرستان های مهارتی، نهادهای دانشی جوار صنعتی، شتاب دهنده های مرتبط، پارک کسب وکار، شرکت های خلاق، خانه خلاق و

نهاد و تشکل‌های بهره برداران در حوزه محیط زیست و منابع آب.
ارزش‌گذاری اقتصادی آب و توجه ویژه به امنیت آبی و ایجاد بازار و بانک آب.
تعادل بخشی کمی و کیفی منابع آب زیرزمینی و کاهش تدریجی برداشت از منابع آب‌های زیرزمینی.

حوزه اقتصادی

تبدیل یزد به یکی از مراکز توسعه، نوآوری و کارآفرینی زیست بوم هوش مصنوعی در کشور.
ساماندهی، بازآرایی و تخصصی‌سازی منطقه‌ای فعالیت های اقتصادی.
استقرار صنایع دانش بنیان، فناورمحور و جاذب نیروی انسانی خبره در قلمروهای پرتراکم جمعیتی.
کاهش سهم صنایع آلاینده، کاربر، پرآبخواه و با فناوری پایین در قلمروهای پرتراکم جمعیتی و کریدورهای گردشگری.
توسعه آموزش عالی، خدمات برتر و دانش پایه و تولید علوم نوین متناسب با مزیت‌های استان جهت پشتیبانی از اقتصاد

نـوآوری، ...)
افزایـش سـهم اقتصـاد سلامـت و ارائـه خدمـات پزشـکی و درمانـی در سـطح ملـی و بیـن المللـی بـه ویـژه بـه سـالمندان
برندسـازی مکانـی و افزایـش سـهم اقتصـاد گردشـگری و هنـر در اسـتان مبتنـی بـر کریدورهـا، قطـب هـا و پهنـه هـای گردشـگری
فعالسـازی ظرفیـت هـای مغفـول مانـده گردشـگری و تنـوع بخشـی بـه مقاصـد گردشـگری در نقـاط مختلـف اسـتان
تحـول در سـاختار و نظام بهـره برداری کشـاورزی مبتنـی بـر کشـاورزی دقیـق، هوشـمند، کـم آبخـواه، بـا ارزش افـزوده بـالا
توسـعه زنجیره‌هـای ارزش فعالیـت هـای اقتصـادی اولویـت دار در اسـتان (نظیـر نسـاجی، پوشـاک، صنایـع الکترونیـک و برقـی، تجهیـزات حمـل و نقـل، ماشـین سـازی و قطعـه سـازی، ....)

حوزه زیرساختی

تقویـت و هـم افزایـی شـبکه زیرسـاختی اسـتان، متناسـب بـا الگـوی مطلـوب اسـتقرار سـکونت و فعالیـت و کریدورهـای تخصصـی عملکـردی.
توسـعه مراکـز لجسـتیک هوشـمند در گـذرراه هـای ملـی و بیـن المللـی و قلمروهـای اصلـی صنعتی-معد ـی (شـامل انبـار، مرکـز پـردازش، بسـته بنـدی، مراکـز و خدمـات مشـاوره، خدمـات مالـی و بیمـه، خدمـات برندینـگ و بازاریابـی، نـاوگان اختصاصـی محصـولات صنعتـی، پایانه‌هـای بـاری، شـرکت‌های حمـل و نقلـی، ....)
تقویـت زیرسـاخت‌های فنـاوری اطلاعـات و ارتباطـات و اتصـال تمـام نقـاط شـهری و روسـتاهای متوسـط و بـزرگ بـه شـبکه ملـی اطلاعـات.
تأمیـن پایـدار انـرژی (گاز و بـرق) در قلمروهـای اصلـی فعالیتـی (مطابـق بـا نقشـه سـازمان فضایـی افـق)
افزایـش سـهم انرژی‌هـای نـو و تجدیدپذیـر و الـزام صنایـع بـزرگ و انـرژی بـر بـه تحقیـق، توسـعه و ایجـاد نیـروگاه هـای تجدیدپذیـر.

حوزه اجتماعی و فرهنگی

ارتقـاء سـرمایه انسـانی و اجتماعـی و ایجـاد تحـول در نظـام آمـوزش عمومـی، مهارتـی، بهداشـت و درمـان و تربیـت نیـروی انسـانی سـالم، ماهـر و شـاداب.
سـرمایه گـذاری ویـژه و حمایـت از توسـعه زیرسـاخت‌های آمـوزش و پـرورش (زیرسـاخت‌های ورزشـی، آمـوزش سـبک زندگـی، مهـارت محـوری، حفـظ فرهنـگ و هویـت محلی، کادر آموزشـی، نوسـازی و توسـعه مـدارس.
تقویـت و ارتقـاء زیسـت بـوم علمـی و فنـاوری اسـتان؛ مشـتمل بـر مراکـز آمـوزش عالـی، پـارک هـای علـم و فنـاوری، مراکـز رشـد و شـتاب دهنده‌هـا و آمـوزش نیـروی انسـانی متناسـب بـا تخصص‌هـا و مزیت‌هـای منطقـه ای اسـتان یـزد.
مدیریـت مهاجـرت بـا اولویـت بخشـی بـه جـذب طبقـه خلاق و ماهـر در عرصـه هـای علـم و فـن‌آوری و تخصـص هـای اسـتان.
حفـظ فرهنـگ و ارزش‌هـای اصیـل مبتنـی بـر هویـت تاریخـی و میـراث فرهنگـی و معنـوی یـزد و ارتقـاء آوازه فرهنـگ و هویـت یـزدی.
احیـاء و تقویـت صنایـع خلاق فرهنگـی، نمادهـا، آیین‌هـا، سـنت‌ها، فرهنـگ عامـه و رویدادهـای منحصـر بـه فـرد اسـتان یـزد.
ترویـج عناصـر هویـت بومـی و نمادسـازی هویتـی بازتـاب دهنـده فرهنـگ بومـی ارزش بنیـان.

پایان یک شایعه قدیمی؛ بررسی علمی ادعای نقش رادارهای نظامی در کاهش بارش

دکتر سید علی المدرسی
عضو شورای علمی اندیشکده حکمرانی و قانون‌گذاری

در سال‌های اخیر، ادعاهایی درباره تأثیر رادارهای نظامی بر کاهش بارندگی مطرح شده است. از دیدگاه فیزیک جو، مهندسی رادار و با اتکا به یافته‌های علمی موجود، این موضوع نیازمند بررسی بر پایه شواهد تجربی و مطالعات معتبر است، نه گمانه‌زنی‌های غیرمستند. بررسی‌های مبتنی بر فیزیک جو، مهندسی رادار و مطالعات علمی نشان می‌دهد که تاکنون هیچ شواهد معتبر و تکرارپذیری مبنی بر اینکه رادارهای نظامی باند X موجب کاهش بارندگی می‌شوند، ارائه نشده است.

رادارهای باند X که در محدوده فرکانسی ۸ تا ۱۲ گیگاهرتز فعالیت می‌کنند، اساساً برای آشکارسازی و رهگیری اهداف طراحی شده‌اند و انرژی آن‌ها در مقایسه با انرژی عظیم سامانه‌های جوی، توان ایجاد تغییر معنادار در فرایندهای بارش را ندارد.
در پژوهش‌های مرتبط با بارورسازی ابرها نیز رادار تنها نقش پایش و اندازه‌گیری را ایفا می‌کند و عامل ایجاد تغییر در بارش محسوب نمی‌شود.

اگر چنین تأثیری وجود داشت، باید الگوهای مشخص و قابل تکراری از کاهش بارش در مناطق دارای رادار توسط ایستگاه‌های مستقل هواشناسی ثبت و گزارش می‌شد، در حالی که تاکنون چنین شواهدی در ادبیات علمی معتبر مشاهده نشده است. بر اساس دانش فعلی، وقوع و میزان بارش عمدتاً تابع عواملی همچون دینامیک جو، رطوبت، توپوگرافی و انتقال انرژی است و ادعای نقش رادارهای نظامی در کاهش بارندگی، در شرایط کنونی فاقد پشتوانه علمی کافی ارزیابی می‌شود.

رهبر عظیم الشأن شهید کشورمان در جمع مردم یزد: شهر شما و استان شما، برادران و خواهران عزیز یزدی! مرکز دانش، مرکز هنر، مرکز کار و تلاش و ابتکار، مرکز ایمان و دین‌باوری است. شهر یزد، شهر علم است. شما مردم یزد، در دانشگاه خوبید، در میدان جنگ خوبید، در کشاورزی هم با وجود خشکی طبیعی این اقلیم، خوبید.

اندیشکده های حکمرانی و قانون گذاری استانی
@HOKMRAH
andishkadeh.mrc.ir